

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Přírodní a společenské podmínky
rozvoje pražského vinařství
na příkladu Dejvic

The natural and social conditions of the Prague
viticulture development illustrated
by the example of Dejvice

Autor: Bc. Jakub Švábík
Vedoucí DP: Mgr. Dušan Foltýn
2012

Já, níže podepsaný Jakub Švábík, čestně prohlašuji, že jsem tuto práci vytvořil samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Praze dne 5. 12. 2012

Podpis:

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Klíčová slova

Vinařství, víno, Praha, Dejvice, klima, právo, viniční usedlosti

Abstrakt

V práci popisuji vývoj pražského vinařství od jeho počátků až do roku 1848 a ukazuji, jak bylo zásadním způsobem ovlivněno přírodními a společenskými podmínkami. V úplných počátcích vinařství se zabývám šířením pěstování révy a rozvojem vinařské kultury v celých Čechách.

Z přírodních podmínek věnuji nejvíce prostoru vývoji klimatu a zmiňuji dopady klimatických změn nejen na vinařství. Ze společenských podmínek mělo na pražské vinařství největší dopad právo. Zabývám se prameny českého horenského práva, ale zejména rozebírám nejdůležitější právní listiny, které rozvoj vinohradnictví determinovaly.

Jedním z nejvýznamnějších období pro vinařství v okolí Prahy byla doba panování Karla IV. Zabývám se jeho plánem rozsáhlé výsadby vinohradů okolo Prahy a rozebírám nejen jeho dopady, ale uvažuji o záměrech panovníka a důvodech, které ho k tomuto aktu vedly.

Na příkladu Dejvic ukazuji, jak vinařství ovlivnilo charakter dřívějšího okolí Prahy v mnoha ohledech. Pro ilustraci uvádím i příklady vývoje několika vybraných dejvických vinic, na kterých jsou vidět konkrétní dopady obecně zmiňovaných dějinných událostí.

Pokouším se také nalézt odpověď na to, proč a jakým způsobem dejvické vinařství zaniklo.

Keywords

Viticulture, wine, Prague, Dejvice, climate, law, vineyard estates

Abstract

I devoted my thesis to the development of the Prague viticulture since 1848 and I show that natural and social conditions largely influenced it. At the very beginning I deal with how grape cultivation spread and how winemaking developed in the Czech lands.

As for the natural conditions, the most significant part focuses on climate and the climate change that influenced not only viticulture. As for the social conditions, it was the law that had the biggest impact on winemaking. I deal with the Czech viticulture right sources and analyse the most important legal documents which determined the viticulture development.

One of the most noteworthy periods of the viticulture near Prague was the reign of Charles IV. I inform the reader about his plan to plant grapes extensively and not only do I examine its impact, but I also comment on his intentions and the reasons that made him do so.

The example of Dejvice illustrates how winemaking influenced the nature of Prague surroundings in many ways. To support this, I give examples of the development of some vineyards in Dejvice that show the particular impact of the mentioned historical events. I also try to find the answer why and how the viticulture in Dejvice vanished.

Obsah

1. Úvod	10
1.1 K cílům práce a užití metodice	10
1.2 Zhodnocení literatury a pramenů	11
2. Přírodní podmínky dejvického vinařství	14
2.1 Jsou Dejvice vhodným místem pro pěstování révy?	14
2.1.1 Ideální podmínky pro pěstování vinné révy	14
2.1.2 Geologické podmínky	15
2.1.3 Pedologické podmínky	15
2.2 Klimatické podmínky	16
2.2.1 Obecný úvod ke klimatickému vývoji	16
2.2.2 Počátky vinařství ve vhodném klimatu 14. století.....	17
2.2.3 Chladnější období od konce 14. století do 70. let 15. století	18
2.2.4 Krátkodobé oteplení.....	20
2.2.5 Období špatných úrod vína	21
2.2.6 Za zhoršením klimatu stály temné síly	23
2.2.7 České vinařství trpí pod tíhou nepříznivého klimatu a válečných střetů	24
2.2.8 Hladová léta.....	25
3. Prameny českého vinařského práva	26
3.1 Horenské právo	27
3.2 Moravská horenská práva	28
3.3 Právo volného výčepu a vinařské spolky.....	29
4. Vývoj vinařství v Čechách	31
4.1 Počátky vinařství u nás	31
4.1.1 Prehistorie	31
4.1.2 Bájně počátky pěstování révy.....	32
4.1.3 Pozvolné šíření révy v Čechách	33
4.1.4 Počátky vinařství v Dejvicích.....	37
4.2 Vino Caroli	39
4.2.1. Počátky vlády Karla IV.....	39
4.2.2 Viniční privilegia	40
4.2.3 Ochrana pražského vína	42

4.2.4 Dopady reforem pro Prahu	44
4.2.5 Dopady privilegií pro oblast Dejvic.....	47
4.3 Vývoj od konce vlády Karla IV. do bitvy na Bílé hoře	49
4.3.1 15. století: Válečné škody a rychlá konsolidace	49
4.3.2. Nové viniční řády	50
4.3.3 První Habsburkové a vinná réva	53
4.3.4 Nové trendy ve vinařství.....	56
4.3.5 Réva v Rudolfově Praze	57
4.3.6 Podmínky dejvického vinařství od smrti Karla IV. do bitvy na Bílé hoře	60
4.4 Období úpadku pražského respektive dejvického vinařství.....	64
4.4.1 Vývoj pražského vinařství po Bílé hoře.....	64
4.4.2 Dejvice po Bílé hoře.....	65
4.4.3 Hospodářsky spojené Dejvice.....	67
4.4.4 Válečná tažení v polovině 18. století a zkáza dejvických vinic	68
4.4.5 Úpravy horenského práva po třicetileté válce a v 18. století.....	70
4.4.6 Zrušení poddanství v Dejvicích	70
5. Vývoj vybraných dejvických vinic a usedlostí	72
5.1 Paťanka.....	73
5.2 Kotlářka	75
5.3 Mydlářka.....	77
5.4 Hadovka.....	79
5.5 Beránka.....	81
5.6 Majorka	83
5.7 Žežulka.....	85
5.8 Hanspaulka	87
6 Závěr.....	90
6.1 Shrnutí vývoje vinařství v Praze a v Dejvicích.....	90
6.1.1 Počátky vinařství v Praze a v Dejvicích	90
6.1.2 Největší vlna zakládání vinic v okolí Prahy	91
6.1.3 Zlatá éra pražského vinařství.....	93
6.1.4 Ochrana pražského vína	94
6.1.5 Úpadek vinařství po bitvě na Bílé hoře	95
6.1.6 Válečná tažení v polovině 18. století a konec vinařství v Dejvicích.....	96
6.2 Přehled hlavních tezí	97

7. Přílohy	99
7.1 První viniční privilegium Karla IV.	99
7.2 Vyobrazení vína ve Velislavově bibli.....	101
7.3 Geologická mapa Dejvic	104
7.4 Reprodukce vybraných písemných pramenů	106
8. Seznam literatury a pramenů	107
8.1 Literatura	107
8.2 Prameny:	112
8.3 Jiné zdroje:.....	116

1. Úvod

1.1 K cílům práce a užití metodice

Během zpracovávání bakalářské diplomové práce, ve které jsem se zabýval dejvickými usedlostmi, jsem zjistil, že vývoj tamějšího vinařství byl velmi ovlivněn přírodními podmínkami. Touto závislostí jsem se rozhodl zabývat podrobněji. Z přírodních vlivů se na proměnách vinařství nejvíce podepsaly klimatické změny, kterým jsem věnoval celou jednu kapitolu. Pro popis změn klimatu v průběhu staletí jsem využil údajů historické klimatologie. Díky historicko-klimatologickým článkům v odborných periodikách a další literatuře jsem se dostal k některým zajímavým písemným pramenům, které mi pomohly vytvořit zjednodušený přehled vývoje klimatu ve sledované oblasti.

Studium vývoje dejvického vinařství jsem započal prostudováním pramenů, které uvádím v předchozí kapitole. Od začátku mi bylo jasné, že v práci se nemohu věnovat pouze vývoji vinařství v Dejvicích. Naprostá většina použitých pramenů se pochopitelně týká celého pražského vinařství. Rozhodl jsem se koncipovat práci tak, že popis vývoje vinohradnictví zahájím rozbohem nejstarších písemných pramenů týkajících se vinařství a vinařské tradici v celých Čechách. V následném období, kdy bylo pěstování vína již rozšířeno, jsem se zaměřil pouze na Prahu a Dejvice. I přes nedostatek pramenů jsem se ale snažil popsat vývoj v Dejvicích od počátku. Za kapitoly zaměřené na vývoj celých Čech či Prahy vždy doplňuji kapitolu týkající se vývoje v Dejvicích. V pozdější době, kdy je již pramenů větší množství, věnuji více prostoru Dejvicím.

V bakalářské práci jsem se kromě vývoje viničních usedlostí zabýval také dějinami Dejvic jako celku. V této práci jsem se zaměřil zejména na děje týkající se přímo vinařství a dal jsem si za cíl zjistit, jak vinařství vývoj Dejvic ovlivnilo. Obecné dějiny Dejvic jsou zde tedy také důležité, ale přistupuji k nim hlavně jako k další množině podmínek pěstování révy a zároveň jako k důsledkům rozšíření révy. Studium listin týkajících se rozmachu pražského vinařství mě dovedlo k zájmu o další velký determinant vinohradnictví, kterým je legislativa. Vývoji horenského práva jsem věnoval samostatnou kapitolu, ve které seznamuji čtenáře s vlivy, ze kterých české vinařské právo vycházelo. Zásadní právní změny, které ovlivňovaly pražské a tudíž i dejvické vinařství, jsem ale pro zachování celistvosti textu nevydělával (na rozdíl od klimatického vývoje) do zvláštní kapitoly.

Vývoj dejvického vinařství jsem se pokusil přiblížit i na příkladu osmi vybraných vinic. Tato část práce obohacuje výčet dějin o osudy vážící se k jednotlivým vinicím a jejich vlastníkům. Postup, jakým jsem vybral vinice, uvádím na začátku 5. kapitoly.

Základním zdrojem informací pro tuto část práce jsou dějiny Františka Vacka, zmiňované v předchozí kapitole. Snad všichni pozdější autoři, zpracovávající starší dějiny dejvických usedlostí z tohoto autora vycházejí, proto jsem pracoval převážně s původním textem. Ten jsem porovnával s další literaturou. Vackovy údaje jsem doplnil, poopravil a nově uspořádal. Reprodukce kartografického vyobrazení vinic jsem vytvořil na základě Plánu Dejvic podle indikačních skic Stabilního katastru.

Za jeden z hlavních cílů práce jsem si kladl zjištění přírodních podmínek dejvického vinařství. Zajímalo mne, zdali od počátku nebylo zakládání vinic v této oblasti špatným záměrem. Důležité pro mne bylo také zjistit, jakým způsobem bylo vinařství ovlivňováno klimatickými změnami, ale také právními předpisy a dalšími vlivy. Důležité pro mne byly i ekonomické aspekty vinařství. V průběhu práce mě pak napadalo množství dalších otázek. Velmi mě zaujalo, jak propracovaný byl plán na výsadbu vinic za Karla IV. Tomuto tématu jsem proto nechal v práci větší prostor a snažil jsem se odhalit panovníkovy záměry. Za cíl jsem si položil také nalezení odlišností ve vývoji vinařství v Dejvicích vůči obecné linii vývoje vinařských předměstí Prahy. Zásadní bylo pro mne také nalézt odpověď na to, co vedlo ke konci vinařské tradice na Dejvicku. Kromě příčin jsem hledal také důsledky. Ptal jsem se tedy, jaké dopady mělo vinařství na Dejvice, jak ovlivnilo demografii, urbanismus a další aspekty oblasti?

1.2 Zhodnocení literatury a pramenů

Jako zdroj informací ohledně vývoje klimatu v oblasti, do které Dejvice spadají, jsem využil především texty předních českých odborníků historické klimatologie Oldřicha Kotyzy a Rudolfa Brázdila. Základní model vývoje klimatu v druhém tisíciletí jsem převzal od klasika historické klimatologie Huberta H. Lamba, zakladatele britské Climate Research Unit na University of East Anglia, jehož zásadní spis *Climate in the last thousand years* je v anglickém jazyce dostupný online. Značnou část údajů o vývoji klimatu jsem čerpal z článků v odborných periodikách. Zajímavým zdrojem pro mne byla ale také kniha *Kulturní dějiny klimatu* od Wolfganga Behringera, který z údajů o klimatu inspirativně vyvozuje zajímavé společenské důsledky.

Literatury, která se alespoň okrajově věnuje vývoji českého vinařství, vyšlo obrovské množství. Zájem o historii ke kultuře vinařství patří. Mezi přední odborníky na dějiny českého a moravského vinařství patří Vilém Kraus. V této práci jsem čerpal hned z několika jeho publikací. Z nich bych vyzdvihl zejména *Vinitorium historicum*, kde se autor podrobně věnuje vývoji péče o révu od nejstarších dob do současnosti se zaměřením na osobnosti, které zdejší vědomosti o víně významně prohloubily. Velmi přínosný byl pro mou práci sborník *Trpké býti zdá se?*, který obsahuje texty několika předních odborníků na

historii vinařství. Texty se týkají široké palety aspektů vinařství. Přes starší datum vydání byla pro mě velmi přínosná i publikace Václava Frolce, a to hlavně díky velkému množství zpracovaných listin a úředních záznamů.

O historii Dejvic píše již Tomek ve svém Dějepis města Prahy z druhé poloviny 19. století. Užitečný mi přišel zejména jeho popis nejstarší dejvické historie. Více prostoru je dějinám Dejvic věnováno v Kronice královské Prahy a obcí sousedních. Starým Dejvicím se věnoval již František Ruth v prvním díle kroniky. Šárka a Podbaba je obsáhleji zpracována až v dodatečném dílu kroniky napsaném Františkem Holcem.

Základem pro určování rozlohy pozemků „vinic“¹ a způsobů jeho využívání jsou katastry. V 1. oddělení Národního archivu (dále jen NA) v Dejvicích jsem nahlédl hned do tří katastrů: Berní ruly, Josefského a Stablního katastru. Berní rula z poloviny 17. století je k dispozici pouze na negativu. Data novějších dvou katastrů týkajících se Dejvic byla získána kolem let 1784 a 1840. Mé nedostatečné znalosti němčiny a paleografie mi znemožnily hlubší studium těchto pramenů. Svazek Berní ruly obsahující údaje o Rakovnickém kraji, do kterého Dejvice spadaly, bohužel nevyšel tiskem. Údaje o Dejvicích z Josefského a Stablního katastru byly velmi pečlivě zpracovány níže zmiňovaným Františkem Vackem. Tereziánský katastr český, jehož 1. část byla dokončena v roce 1748 a druhá o 9 let později, byl v roce 1966 vydán v edici. Lze zde dohledat, pod jakou vrchnost části dnešních Dejvic spadaly, kolik zde bylo hospodářů, jakou měly pozemky rozlohu, bonitu půdy a další. Údaje, které mne ale zajímaly nejvíce, tedy rozloha pozemků patřící k jednotlivým usedlostem, jsou zde neúplné. Je tomu tak zřejmě z důvodu zjednodušení údajů původního katastru pro moderní vydání.

V prvním oddělení NA jsem získal i digitální verzi Indikačních skic císařského otisku Stablního katastru, na jejichž základě jsem si mohl snadno a rychle udělat dobrý přehled o stavu dejvického vinařství na jeho sklonku. Indikační skici Prahy a jejího okolí jsou přístupné také na internetovém serveru Archivní mapy. Dejvice bohužel na tomto serveru zatím chybí. Císařský otisk Indikačních skic Stablního katastru z roku 1840, je oproti čistému otisku doplněný o jména vlastníků a další vpisky. Barevně jsou zde odlišeny různé způsoby využívání půdy. V Českém úřadu zeměměřickém a katastrálním jsem měl možnost prostudovat také čistý otisk Stablního katastru a katastrální mapy z roku 1875 a 1924. Katastrální mapa z roku 1840 byla základem mapování tohoto území až do počátku první republiky, což svědčí o kvalitě jejího vyhotovení. Dvě zmiňované novější mapy jsou jejím přepracováním a využívají stále její měřítko, tedy 1:2880.

V prvním odd. NA jsou dostupné také listiny, týkající se dejvických vinic spadajících pod vrchnost či jurisdikci nejvyššího purkrabství Království českého. Listiny

¹ Jako vinice, jsou označovány pozemky, které byly kdysi osazeny révou, ale v pozdější době bývalo jejich využití rozličné, nejčastěji byly tyto dejvické pozemky využívány jako pole.

dalších dvou dejvických vrchností, kterými byly úřad probošta u sv. Víta a úřad nejvyššího komorníka se nacházejí v Archivu hlavního města Prahy. Tyto prameny jsem si dohledal v archivech a s částí z nich jsem pracoval v jejich originální podobě. Později jsem ale zjistil, že jsou již podrobně zpracovány Františkem Vackem. S informacemi z těchto pramenů jsem se tedy seznámil převážně prostřednictvím níže zmiňovaného Vackova díla.

Zásadním pramenem pro vývoj pražského a dejvického vinařství jsou samozřejmě knihy úřadu perkmistra hor viničných. Tyto listiny se týkají zejména majetkových přesunů, různých nařízeních, sporů, výkazů o škodách apod. První úřední zápisy týkající se pražských vinic byly zapisovány do městských knih. Teprve později vznikly přímo knihy perkmisterské neboli viniční.² Nejstarší dochovaný zápis v nich je z roku 1398. Původně byly psány latinsky, od poloviny 15. století česky. V pobělohorské době německy a česky a od Marie Terezie do zrušení úřadu v roce 1848 jen německy.³ Do roku 1521 byly všechny zápisy perkmisterské agendy zapisovány do jediných knih. Ty byly podle převažujícího obsahu později zvané „libri contractum“. S rozšiřováním perkmisterských povinností vznikly další speciální knihy, v roce 1521 „libri sententiarum“. Po přenesení perkmisterského úřadu pod královskou pravomoc s působností v celém království v roce 1547 vznikly další speciální knihy: „libri obligatorium“ (1549), „libri conditionum“ (1551) a „libri testimonium“ (1591).

Veškeré zachované perkmisterské knihy jsou uloženy ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy. Pro svou práci jsem využíval zápisy vybrané Vojtěchem J. Nováčkem, které vyšly v XV. a XVIII. dílu Archivu českého. Zápisy viničních knih, které se přímo týkaly Dejvic, detailně zpracoval František Vacek v dvojdílných Dějinách Bubence, Dejvic, Šárky a okolí, které byly souborně vydány ve Sborníku příspěvků k dějinám královského hlavního města Prahy. První díl vyšel jako 2. svazek sborníku v roce 1911 a obsahuje dějiny těchto obcí do třicetileté války. Druhý díl vyšel v roce 1923 ve 4. svazku a popisuje události až do roku 1910. Toto dílo bylo využito všemi autory píšícími o starším vývoji Dejvic, s jejichž dílem jsem se seznámil. Vacek zpracoval podrobnou chronologii vlastníků, změny v rozloze pozemků a velký prostor věnuje také sporům o nemovitosti. Tato práce je velmi přínosná množstvím zpracovaných pramenů. Autor si zde neklade za cíl dávat děje do širších souvislostí, jde spíše o faktografický přehled. Součástí šestého dílu zmiňovaného sborníku je také krátký, ale pro tuto práci velmi přínosný text o úřadu perkmistra od Marie Válkové-Frýzové, ve kterém shrnuje vývoj úřadu od jeho počátků až do roku 1547. Nepostradatelným zdrojem písemných pramenů, zejména pro vývoj horenského práva, pro mě byla edice Privilegia měst Pražských od Jaromíra Čelakovského.

² *Archiv český XV.*, s. 509

³ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 21

2. Přírodní podmínky dejvického vinařství

Pro zmapování vývoje vinařství v Dejvicích je velmi důležité znát přírodní podmínky v této oblasti, případně i jejich historický vývoj. Vinná réva je poměrně choulostivá plodina, která citlivě reaguje na změny podmínek. Bylo by jistě zajímavé připojit k práci také zevrubný geologický, pedologický, hydrologický i další rozbor. Bohužel nejsem vzdělaný v těchto oborech, a proto jsem se rozhodl zabývat se podrobněji pouze klimatem a jeho vývojem, což je předmětem pomocné historické vědy. Na úvod ale stručně zmiňuji i další důležité přírodní faktory v Dejvicích či v širší oblasti a srovnávám je s uváděnými optimálními podmínkami pro révu.

2.1 Jsou Dejvice vhodným místem pro pěstování révy?

2.1.1 Ideální podmínky pro pěstování vinné révy

Jako ideální teritorium pro révu na severní polokouli se uvádí pásmo od 35. do 45. rovnoběžky. Praha, která leží na 50° s. š., je na okraji vinorodé oblasti. Nadmořská výška Prahy je pro víno v této oblasti vyhovující. Vhodné je, že jsou Čechy částečně chráněny pohořími před studeným větrem ze severu. Kopcovitý terén s dostatkem na jih orientovaných svahů v okolí Prahy je pro pěstování velmi vhodný. Réva je tak chráněna před severními větry a může využít maximum slunečního záření.⁴

Povodí Vltavy je vedle povodí Labe, Berounky a Ohře nejvhodnější oblastí pro pěstování révy, ani zde ale nejsou podmínky zdaleka ideální. Optimální průměrná roční teplota pro révu je 14-15 °C. V české vinařské krajině se nyní průměrná roční teplota pohybuje mezi 7 a 8 °C. Pro révu je nejvhodnější 1 500 hodin slunečního svitu ročně, minimálně pak 1 300. České vinařské oblasti mohlo nabídnout 1200 - 1300 hodin. Minimální průměrný roční úhrn srážek pro révu se uvádí 675 mm. Čechy mají víc jak o sto milimetrů menší úhrn. Réva je zde proto

⁴ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 9

závislá na podzemní vodě, nebo umělém zavlažování. Podíl umělého zavlažování na spotřebě vody u révy v Čechách se v současnosti odhaduje na 35 %.⁵

2.1.2 Geologické podmínky

Pražská pánev byla utvořena sedimentací moře, které se zde rozkládalo v prvohorách. Sedimenty pocházejí z období ordoviku, siluru a devonu. Utvářely se tedy před zhruba 400 miliony lety. Nejčastější horninami jsou jílovité břidlice s příměsí vulkanického původu, paleobazality, biogenní vápence, případně křídovité sedimenty. V Dejvicích ale převládají spraše, které obsahují málo fosforu a mědi. Je zde naopak vyšší obsah boru a arzenu. Nedostatek potřebného fosforu mohou vínu dodat zížaly, případně hnojivo. Toxický arzen je obsažen v půdě celé Prahy a jeho koncentrace v dejvické půdě není pro vinařství nebezpečná. V geologickém podkladě dejvických vinic se kromě spraše vyskytuje také prachovec a jílovec (viz mapu geologického podloží – kap. 7.3). Geologické poznatky ve středověku nebyly na dobré úrovni a při vysazování vinic hráli velmi omezenou roli.⁶

2.1.3 Pedologické podmínky

Réva může růst téměř na jakékoli půdě, nicméně pro každou odrůdu je možné definovat ideální složení půdního podkladu. Zásadními vlastnostmi půdy ve vztahu k vínu je schopnost zachycovat a vést vodní srážky, schopnost poskytovat vínu potřebné živiny a schopnost vstřebávat teplo (aby v noci révě teplo předávala). Vliv půdy se ale u vína těžko prokazuje, protože kořeny rostlin mohou dosahovat až 16 metrů do hloubky a živiny vstřebávají jen v omezené absorpční zóně. Pro víno je optimální co nejhlubší a co nejkyprější půda, která dává kořenům větší prostor pro čerpání živin. Ideální je podloží lehce prostupné pro vodu, aby se dala půda dobře zavlažovat i odvodňovat. Například jílovitá půda, která se v Dejvicích vyskytuje, z těchto důvodů není příliš vhodná pro jakostní vína. Obsahuje sice hodně živin, ale révě nevyhovují její fyzikální vlastnosti, které mohou způsobit nižší kvalitu révy. Zásadní je pro víno struktura půdy, ta určuje přísun vody a živin. Kamenité půdy

⁵ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 41-43

⁶ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 29

sice obsahují méně živin, ale jsou záhřevné a živiny se uvolňují v přiměřeném množství. Štěrkovité hlíny mají více živin, ale nižší záhřevnost.⁷

Nelze říci, že by půda Dejvic nebyla pro víno vhodná, spíše je nutné zvolit správnou odrůdu révy pro zdejší podmínky a poskytovat jí kvalitní péči. Geologické a pedologické podmínky by tedy pěstování révy v Dejvicích neměly nijak zásadně limitovat. Zásadní vliv na prospívání révy má teplota. Průměrná roční teplota v oblasti Dejvic v posledních tisíci letech byla velmi proměnlivá. Vývoji teploty a dalších klimatických jevů se věnuji v následující kapitole.

2.2 Klimatické podmínky

2.2.1 Obecný úvod ke klimatickému vývoji

Ke zjištění okolností vývoje dejvického vinařství je zásadní znát i klimatický vývoj v této oblasti. Pro svou práci jsem proto využil poznatků historické klimatologie. Ta čerpá z přímých údajů o počasí nebo z tzv. proxy dat, která nějakým způsobem na počasí závisí. K rekonstrukci klimatu se tedy využívají jak údaje z měření, tak informace z různých písemných a grafických dokumentů, archeologické prameny a přírodní archivy proxy údajů. Proxy daty mohou být data získaná například analýzou ledovcových jader, nebo analýzou letokruhů. Analýzou letokruhů, kterou se zabývá dendrochronologie (pomocná věda historická) se zjišťuje, jak je dřevo staré, ale také to, jaká byla v jednotlivých letech léta.⁸ Jedním z důležitých ukazatelů povětrnostní situace jsou také, pro tuto práci zásadní, písemné zmínky o úrodě a kvalitě vína.⁹ Musí se však počítat s tím, že úrodu a kvalitu vína mohou ovlivnit i jiné okolnosti, jako třeba škůdci.

Klima druhého tisíciletí se v historické klimatologii tradičně dělí na středověké teplé období (Medieval Warm Period – dále též jen MWP), malou dobu ledovou (Little Ice Age – dále též jen LIA) a období globálního oteplování.¹⁰ Klasik historické klimatologie H. H. Lamb teplejší a sušší MWP datuje mezi 9. století a druhou polovinu 13. století. V západní, střední a severní Evropě podle Lamba

⁷ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 35

⁸ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 16

⁹ ŠTĚPÁNEK, M.: *Změny vegetace (...)*, s. 427

¹⁰ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 16

vrcholilo období teplejšího klimatu mezi lety 1150–1300.¹¹ Období mezi MWP a LIA popisuje jako období postupného zhoršování klimatu. Chladnější a vlhčí LIA datuje mezi roky 1550–1850,¹² přičemž nejvíce se LIA podle něj měla projevit v letech 1550 - 1700.¹³

Oba popsané pojmy byly některými klimatology zavrhovány jako příliš zjednodušující a nepřesné.¹⁴ Rozdíly mezi globálními a regionálními klimatickými změnami ukazují, že tyto pojmy nemají zřejmě globální platnost.¹⁵ Nicméně myslím, že pro potřebu této práce je jejich využití užitečné.

2.2.2 Počátky vinařství ve vhodném klimatu 14. století

V Praze a jejím okolí se vinařství objevuje až na přelomu prvního a druhého tisíciletí, zabývám se proto pouze vývojem středoevropského klimatu druhého milénia. Jak popisují v kapitole 4.1.3, v počátcích českého vinohradnictví k prudké výsadbě révy nedošlo.¹⁶ K výraznému zvýšení počtu vinohradů nastal čas až za Přemysla Otakara II.¹⁷ Zhruba od poloviny 12. století se ve střední Evropě začalo projevovat vrcholné období MWP. Během MWP byly vlhčí a mírnější zimy, zhruba srovnatelné se zimami 20. století. Léta byla sušší a velmi teplá. Zhruba o 0,5 až 1 °C teplejší, než léta koce 20. století. Pro východní část střední Evropy a tedy i pro Čechy se zdá být vymezení vrcholu MWP mezi roky 1150 – 1300 nepřesné. Podle narativních písemných pramenů bylo klima tohoto období velmi variabilní a podle záznamů o teplotně a srážkově extrémních měsících převažovaly měsíce extrémně chladné a měsíce extrémně vlhké (41% teplých, 59% chladných měsíců; 42% suchých, 58% vlhkých měsíců). Podstatně teplejší a sušší bylo až klima 14. století. Proto L. Křivský a K. Pejml vymezují MWP pro České země mezi roky 1260 – 1389.¹⁸ Tomuto datování MWP by odpovídal i vývoj pěstování vína. Za panování Přemysla Otakara II. došlo k první vlně rozsáhlejšího zakládání vinohradů. Tato tendence ale vyvrcholila za panování Karla IV. (viz kap. 4.2).

¹¹ LAMB, H. H.: *Climate in the last thousand years*, s. 35

¹² Ibidem, s. 25

¹³ Ibidem, s. 45

¹⁴ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 107-109

¹⁵ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 684 a 692

¹⁶ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 29

¹⁷ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 7

¹⁸ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 663, 684 a 692

Přínosným zdrojem informací o klimatu druhé poloviny 14. století je Kronika Pražského kostela. Její autor Beneš Krabice z Weitmile pro nás zachoval několik zpráv o klimatických jevech té doby.¹⁹ Vycházet při rekonstrukci podoby klimatu z narativních písemných pramenů je však problematičké. Takovýchto zpráv o počasí se nám zachovalo poměrně málo. Klimatické jevy možná nepřipadaly kronikářům dostatečně závažné a zajímavé, aby je zaznamenali a zachovali je tak dalším generacím. Ostatně doba Karla IV., byla plná zaznamenáníhodných událostí, kvůli kterým možná kronikáři opomenuli záznamy o teplotě, srážkách či úrodách.

Tab. č. 1: Výčet extrémních zim a lét 2. pol. 14. stol. podle narativních písemných pramenů²⁰

Tuhá zima	Mírná, teplá zima	Suché a horké léto	Vlhké léto
1368-1369	1359-1360, 1370-1371	1352, 1369, 1393	1359, 1370, 1381

Na základě zmínek Beneše Krabice a dalších narativních pramenů je sestavena tabulka č. 1. Na základě těchto pramenů víme tedy jen o 9 extrémních zimách či létech za toto půlstoletí. Zatímco v průběhu první poloviny 14. století klima v Čechách výrazně kolísalo, od poloviny století se stabilizovalo a k extrémním klimatickým výkyvům docházelo ve výrazně menším počtu, než v předchozích 50 letech.²¹

2.2.3 Chladnější období od konce 14. století do 70. let 15. století

Za panování Karla IV. se zřejmě vinné révě v Praze a okolí a na jiných místech Čech dařilo velmi dobře. Poté ale došlo ke znatelnému ochlazení. Glacioložka Jean M. Groveová na základě zkoumání ledovcových jader datovala počátek globálního ochlazování do raného 14. století, kdy začal nový nástup ledovců.²² Klima v Čechách se ale začalo postupně ochlazovat zřejmě až na samém závěru 14. století. Začátkem 15. století se zde plně projevovala Malá doba ledová (LIA). Toto období špatného počasí a neúrody mělo podle H. H. Lamba podíl na eskalaci nepokojů v rámci husitského hnutí. Brázdil a Kotyza pro první dvacetiletí

¹⁹ *Kronika pražského kostela*, s. 228, 232, 241, 243

²⁰ KOTYZA, O.; PEJML; K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 513

²¹ KOTYZA, O.; PEJML; K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 513

²² BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 127

15. století uvádějí, že z klimaticky extrémních měsíců bylo 71% extrémně chladných a 78% extrémně vlhkých.²³

České písemné prameny zmiňují časté neúrody až později. V roce 1425 a 1426 sužovala Čechy suchá a horká léta, zima 1426-1427 byla zase velmi chladná. Poté následovalo vrcholné období nepříznivého klimatu 15. století ve 30. a 40. letech (viz tab. č. 2).²⁴

Tab. č. 2: Zaznamenané projevy klimaticky nepříznivých 30. a 40. let 15. století.²⁵

Říjen – počátek listopadu 1431	silné deště; 11. 11. množství sněhu, mrazy	Červen – červenec 1433	silné deště (hlavně západní Čechy) - povodně
Leden 1432	studené severní větry,	Konec září 1433	epidemie tyfového typu
Kolem 10. 2. 1432	obleva, poté další sníh	Zima 1433-1434	velmi tuhé mrazy
Jaro 1432	Teplo, rychlé tání sněhu způsobilo povodně	27. 7. 1434	v okolí Karlštejna prudká průtrž mračen (1435 zde byla vichřice a krupobití, v roce 1436 povodeň)
23. 4. – 18. 7. 1432	velké sucho	1436-1437, 1439-1440, 1442-1443, 1443-1444	Velmi tuhé zimy
19. - 22. 7. 1432	deště – povodeň	Jaro a předléti 1441	Velké sucho
Zima 1432-1433	velmi tuhé mrazy	Léto 1442	Velmi suché a parné léto

Bartošek z Drahonic uvádí, že léto roku 1432 bylo velmi zlé. Od 23. dubna do 20. července prý kromě jednoho mírného deště vůbec nepršelo. A pak propukly silné třídní deště, které vyvolaly velikou povodeň, kterou prý nikdo nepamatoval. Praha byla povodní silně zasažena a následovala velká neúroda a zdražování potravin. Tomuto neblahému létu ještě předcházela nebyvale vlhká zima. Následkem tajícího sněhu došlo k velkým povodním už v jarních měsících. Následující rok byl rovněž nepříznivý. Zima 1432-1433 byla velmi chladná a vlhká. Bartošek uvádí, že „(...) lidé na různých cestách hynuli zimou.“ Od 1. ledna až do půli února bylo navíc „(...) tolik sněhu, že všude sahal lidem až po slabiny.“²⁶ K polovině 15. století se vztahuje i popis Čech Aenease Sylvia Piccolominiho. Ten ve své Historii české popisuje Čechy jako krajinu velmi chladnou.²⁷

²³ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 686

²⁴ KOTYZA, O.; PEJML; K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 513

²⁵ KOTYZA, O.; PEJML; K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 513

²⁶ BARTOŠEK Z DRAHONIC, s. 254-259

²⁷ *Historia Bohemica*, s. 11

Zima 1442-1443 je podle západoevropských a středoevropských archivů společně se zimou 1407-1408 vůbec nejstudenejší zimou 15. století. Německý meteorolog Richard Hennig uvádí, že tato zima začala již 22. září a skončila až 25. května.²⁸

Podle vinných indexů vypočítaných K. Müllerem, založených na zprávách o úrodách a kvalitách vína, následovalo po období s převažujícími vyššími teplotami mezi roky 1328-1397 chladnější období mezi roky 1420-1464.²⁹ S tímto chladným obdobím se také pojí vyšší koncentrace sněžných měsíců, která má v rámci 15. století svůj vrchol mezi roky 1440-1459.³⁰

2.2.4 Krátkodobé oteplení

Po těchto pro víno nepříliš příznivých letech následovalo částečné oteplení.³¹ Roky 1471-1474 se vyznačovaly nezvykle suchými a horkými léty. K těmto 4 rokům jsou ve středoevropských zemích zaznamenány kromě suchých a horkých lét také související velmi časně sklizně různých hospodářských plodin. Časně se sklízelo také víno, které v těchto letech dosahovalo většinou velmi dobré kvality.³²

Ve Starých letopisech českých je zaznamenána zpráva o klimatických podmínkách léta roku 1473: „*Léta Božieho 1473 byl mor veliký v Čechách; naporád chudé i bohaté, staré i mladé hustě porážel. A horko bylo veliké, déšť za půl čtvrtá měsíce (3 a půl měsíce) nepršal, lesy hořely, řeky a potokové přesychali, obilé málo bylo; řepy, zelé i jiné věci nic nebylo.*“³³

Z Bádenska-Württemberska máme k roku 1474 informace o úrodě vína skvělé kvality. V českých zemích byla úroda zemědělských plodin velmi špatná z důvodu náletu kobylek, což rovněž ukazuje na sušší klimatické podmínky.³⁴

Mikuláš Dačický z Heslova ve svých pamětech řádění kobylek popisuje následovně: „*L. 1474. byly kobylky v Čechách tak dlauhé jako prst palec, barvy nazeleně lesknté, obličeje měly kočičí a jako v kuklách, po bříše jako hadi; nic lidem ani hovaduom nepřekážely, než letěly v povětří a chřestěly. L. 1475. Opět*

²⁸ SEMOTANOVÁ, E.: *Česko*, s. 141

²⁹ ŠTĚPÁNEK, M.: *Změny vegetace (...)*, s. 431

³⁰ BRÁZDIL, R.; KOTÝZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 673

³¹ ŠTĚPÁNEK, M.: *Změny vegetace (...)*, s. 431

³² BRÁZDIL, R.; KOTÝZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 682

³³ *Staré letopisy české*, s. 282

³⁴ BRÁZDIL, R.; KOTÝZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 683

kobylky byly v Čechách a pojedly ovoce i osení.“³⁵ Mikuláš Dačický sice „Paměti“ sepišoval až na začátku 17. století, ale v tyto zprávy o kobylkách zapsal jejich pamětník Bartoš z Prácheň, proto je můžeme považovat za hodnověrné. Výskyt kobylek nemusí být nutně důkazem teplejšího počasí, závisí spíše na směru větru příznivého pro jejich přesun, většinou se ale vyskytují v sušších obdobích.³⁶

Tab. č. 3: Termín začátku vinobraní (ZV) podle lounské Liber rationum³⁷

Rok	1452	1453	1454	1455	1456	1457	1458	1459	1460	1462	1463	1469	1470	1471
ZV	14.10.	20.10.	19.10.	4.10.	23.10.	24.9.	30.9.	13.10.	11.10.	9.10.	8.10.	7.10.	20.10.	21.9.

Od 70. let se klima českých zemí stává celkově teplejší a sušší. Léta bývají horká a suchá a zimy mírnější. Tento klimatický trend se zde udržuje s jistými výkyvy až do poloviny 16. století.³⁸ Toto období bylo pro vinařství poměrně příznivé. V roce 1500 byl v Litoměřicích zaznamenán nezvykle brzký počátek vinobraní, zhruba 3. 9. To ukazuje na velmi teplý konec léta.³⁹

Tab. č. 4: 16. stol. rozdělené na 3 obd. podle teplotních a srážkových poměrů léta (srovnané s obd. 1901–1960)⁴⁰

1500–1531	Střídají se teplejší a chladnější léta
1532–1567	průměrně o 0,3 °C teplejší a o 5 % sušší léta
1568–1599	průměrně o 0,4 °C chladnější a o 4 % vlhčí léta

2.2.5 Období špatných úrod vína

V druhé půli 16. stol. dochází opět k ochlazení. Jak už bylo zmíněno, Lamb datuje rokem 1550 počátek malé doby ledové, která měla sužovat Evropu celých tři sta let.⁴¹ M. Štěpánek uvádí, že došlo k tak významnému klimatickému zhoršení, že ho nelze srovnávat s předchozími klimatickými změnami. Podle něj mělo dojít dokonce až k snížení průměrné roční teploty o 1,5 °C. Snížení teploty mělo být také

³⁵ Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, s. 61-62

³⁶ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 683

³⁷ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 667

³⁸ KOTYZA, O.; PEJML, K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 514

³⁹ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 27

⁴⁰ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Sborník sjezdu českých historiků...*, s. 21

⁴¹ LAMB, H. H.: *Climate in the last thousand years*, s. 25

doprovázeno výrazným zvýšením průměrného ročního úhrnu srážek.⁴² O. Kotyza ale tak dramatické ochlazení odmítá.⁴³

Koncem 16. století ve střední Evropě převažovala nepříznivá léta s nižšími teplotami a vyšší vlhkostí. V posledním desetiletí 16. století došlo také k poměrně rychlému nárůstu alpských ledovců. Tato studená a vlhká léta se významně projevila na zemědělské produkci. V polovině 80. let nastal náhlý propad produkce vína, který je dobře zdokumentován pro některé středoevropské oblasti. Ve střední Evropě se koncem 16. století projevila série neúrodných let. Nejprve ve Švýcarsku roku 1585. Další rok tato situace nastala ve Württembersku a následujícího roku také v Dolních Rakousích a v západních Uhrách. Dolnorakouské víno bylo v důsledku zhoršených podmínek méně sladké a zároveň podražilo. Mnozí Rakušané proto nahradili číši vína korbelem piva. Jelikož bylo vinařství významným zdrojem příjmu, byly důsledky neúrod rozsáhlé. O značnou část příjmů tak přišla i habsburská pokladna.⁴⁴

Z českých zemí bohužel ucelené informace o tomto pro víno neblahém období nemáme, ale zdá se, že vývoj byl i zde obdobný. Podrobnější data lze nalézt od roku 1585. Tento rok začalo jaro velmi časně a bylo velké sucho. Na Litoměřicku skončilo vinobraní až 3. 12., vína bylo méně a jeho kvalita byla výrazně menší než v roce předcházejícím. Jan František Beckovský nám v Poselkyni starých příběhův českých zachoval několik informací ze starších pramenů o počasí těchto let. Sucho roku 1585 je u Beckovského datováno mezi dny 26. 4. a 9. 8., během tohoto suchého období mělo docházet k častému krupobití ve středních a jižních Čechách. Pozdní léto bylo naopak vlhké s chladné. Následující rok v severočeské vinařské oblasti poškodily rašící výhonky révy mrazíky na počátku května, úroda vína byla průměrná.⁴⁵ V roce 1587 přišly po velmi tuhé zimě jarní povodně a po nich vlhké a studené léto. Vinice byly zničeny mrazy na začátku října, což vedlo k velké neúrodě.⁴⁶ Další velká neúroda následovala i příští rok. V severních Čechách bylo víno prý tak špatné, že ho lidé nechtěli ani zadarmo.⁴⁷

⁴² ŠTĚPÁNEK, M.: *Změny vegetace (...)*, s. 431

⁴³ KOTYZA, O.; PEJML, K.; SLÁDKOVÁ, J.: *Několik poznámek ke kolísání klimatu (...)*, s. 514

⁴⁴ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 21

⁴⁵ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 33-35

⁴⁶ BECKOVSKÝ, Jan: *Poselkyně starých příběhův českých*, díl II., svazek I., s. 351-352

⁴⁷ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 33

Téměř s jistotou lze předpokládat, že v okolí Prahy byly úrody podobně neuspokojivé.

Špatné úrody vína se s výjimkami opakovaly až do konce století. Častěji se vyskytovaly pro víno neblahé jarní mrazíky a krupobití.⁴⁸ Celosvětové klima posledních dvou desetiletí 16. věku bylo poznamenáno také 5 sopečnými výbuchy. Jedna sopka vybuchla v Melanésii, dvě v Indonésii a dvě v Jižní Americe. Výbuchy těchto vzdálených sopek ovlivnily i klima v Evropě, jelikož sopečný prach z erupcí způsobil redukci slunečního záření po celém světě.⁴⁹

Tab. č. 5: Kvantita a kvalita úrod vína v severočeské oblasti v poslední čtvrtině 16. stol.⁵⁰

1585	1586	1587	1588	1589
kvant.: méně než loni, kval.: horší	kvant.: průměr, kval.: dobrá	naprostá neúroda	kvant. i kval.: špatná	kvant. i kval.: velmi špatná
1590	1591	1592	1593	1594
kval.: velmi dobrá	kval.: kyselé až natrpklé	?	žádné víno	špatné vinobraní
1595	1596	1597	1598	1599
?	kval.: dobrá	kval.: většinou kyselé	pravděpodobně špatné vinobraní	kvant.: špatná, kval.: výborná

2.2.6 Za zhoršením klimatu stály temné síly

Se zásadním zhoršením klimatu od 60. let 16. století spojuje W. Behringer vzrůstající počet upálených čarodějnic v západní Evropě. Neúrodné období mezi lety 1560 – 1660 nazývá dobou honu na čarodějnice. Přišlo velké ochlazení a extrémní klimatické jevy byly mnohem častější než dříve. A lidé hledali příčinu takových zhoubných změn. Prostý lid došel k přesvědčení, že úrodných let lze docílit jedině odstraněním těch, kteří špatné počasí přivolávají. Na přelomu 16. a 17. století, kdy se klima krátkodobě zlepšilo, to bylo často zdůvodňováno úspěšným honem na čarodějnice. Na počátku 17. století, kdy klima západní Evropy se stalo ještě méně příznivým než dosud, dosáhlo pronásledování čarodějnic svého vyvrcholení.⁵¹

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 126

⁵⁰ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 33-35

⁵¹ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 182-185

2.2.7 České vinařství trpí pod tíhou nepříznivého klimatu a válečných střetů

Roku 1602 je v listině českého krále a císaře Rudolfa II. popsáno nepříznivé počasí, které mělo za následek špatné úrody vína: „(...) opět veliký nedostatek v domácích víních pro neúrody, povětrím nebo krupobitím a mrazy pokažení ourod viničných loňského i letošního roku v městech Pražských jest, (...)”⁵² Z navazujícího textu listiny vyplývá, že neúrody v tomto období byly poměrně časté.

Po roce 1619 nastalo ještě větší ochlazení, někdy je tímto rokem označován počátek 2. fáze malé doby ledové. Nastalo nejchladnější období za posledních několik tisíc let.⁵³ Například v Mělníku je zaznamenáno, že mezi lety 1636 a 1644 vinice pětkrát poškodily opakované jarní mrazíky a krupobití.⁵⁴ Toto ochlazení a třicetiletá válka přinesly českému vinařství obrovské škody.⁵⁵

Díky chladnému počasí se vinicím dařilo spíše v omezeném rozsahu v úrodnějších oblastech českých zemí, mezi které okolí Prahy nepatřilo. Útlum vinařství se netýkal pouze Prahy, i v úrodnějších oblastech Čech, jakými bylo Litoměřicko nebo Roudnicko, nebyly sklizně vína zdaleka tak dobré, jako za dřívějších klimaticky příznivějších časů. Předbělohorského rozsahu české vinice už nikdy nedosáhly.⁵⁶

Mezi lety 1680-1730 došlo po dlouhé době k částečnému oteplení. V západní Evropě byla zaznamenávána teplá léta, mírnější zimy a celkově menší vlhkost. Alpské ledovce během těchto padesáti let znatelně ustoupily.⁵⁷ Po tomto období ale opět následovalo razantní ochlazení. Dopad ochlazení na hospodářství v polovině 18. století je podrobně popsán pro severní Evropu. Vrchol ochlazení podnebí je pro tuto oblast datován mezi léty 1740 a 1750, kdy kulminoval nástup ledovců v Norsku.⁵⁸

⁵² listina z 8. 11. 1602 in ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 291, s. 499-501

⁵³ SEMOTANOVÁ, E.: *Česko*, s. 214

⁵⁴ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 33-35

⁵⁵ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 31

⁵⁶ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 319

⁵⁷ ŠTĚPÁNEK, M.: *Změny vegetace (...)*, s. 431

⁵⁸ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 24

2.2.8 Hladová léta

Krise v důsledku velmi chladného počasí druhé poloviny 18. století přišla do Čech roku 1770. Během panování malé doby ledové nebyly Čechy na rozdíl od mnoha jiných evropských států až do tohoto roku postiženy žádnou zásadní potravinovou krizí. Z Čech se obilí téměř vždy pouze vyváželo. K dovozu docházelo jen výjimečně při velkých neúrodách.⁵⁹

Zima počátkem roku 1770 byla mírná, ale koncem března přišly silné mrazy a toto mrazivé počasí trvalo nezvykle dlouho, až do poloviny dubna. Ozimy byly pozdním mrazivým počasím zničeny. Pšenice a žito bylo zaoráváno.⁶⁰ Jarní setba se opozdila, pak následovalo téměř dvouměsíční sucho a v době žní zase byly vydatné deště. Tato kombinace nepříznivého počasí byla pro zemědělství zničující, ale skutečná krize nastala, až když se stejně nepříznivé počasí opakovalo i následný rok. Zima byla mírná, ale jaro bylo opět nezvykle studené. Nově napadlý sníh někde vydržel až do května. Opožděné žně (kolem poloviny srpna) roku 1771 opět poznamenaly deště.⁶¹ Pejml pro severní Čechy uvádí 91 letních dnů s dešti. Následný rok byl rovněž neúrodný.⁶² Tato nepřízeň počasí způsobila hladomor. Potravinová krize byla tak katastrofální, že způsobila jednu z největších demografických krizí v historii českých zemí. Na následky hladomoru a následné epidemie tyfu zemřela možná celá desetina obyvatel Čech.⁶³ Tzv. hladová léta 1770-1772 měla za důsledek růst nespokojenosti sedláků a vznik selských bouří o tři roky později, ale také rozšíření pěstování brambor.⁶⁴

Po polovině 18. století se v Dejvicích pěstovalo víno už jen výjimečně, proto další klimatický vývoj shrnu už jen velmi stručně. Konec 18. a začátek 19. století je někdy označován jako novověké klimatické optimum (pro západní Evropu 1780-1810). Po polovině 19. století došlo znovu k ochlazení, teplejší klima se začalo projevovat až na sklonku století. Následující století se pak stalo nejteplejším z celého tisíciletí.⁶⁵

⁵⁹ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 319

⁶⁰ PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 44

⁶¹ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 28

⁶² PEJML, K.: *Příspěvek ke kolísání klimatu (...)*, s. 44

⁶³ BEHRINGER, W.: *Kulturní dějiny klimatu*, s. 319

⁶⁴ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Historická klimatologie a historie*, s. 28

⁶⁵ SEMOTANOVÁ, E.: *Česko*, s. 140, 141, 214, 215

3. Prameny českého vinařského práva

Vedle přírodních podmínek byla pro vývoj vinařství v okolí Prahy určující zejména legislativa. I při vhodném klimatu by nemohly vinice hromadně vznikat, kdyby pro jejich vzdělavatele nebyly nastaveny vhodné právní podmínky.

Viničné zvyklosti, které byly později přetvořeny do moravských a českých viničných řádů, zřejmě nesou stopy římského práva, které znalo velmi přísné tresty pro škůdce na vinicích. Ti se trestali, stejně jako lupiči, smrtí. Později byl trest za tento přečin trestán „jen“ utětím paže.⁶⁶ Zákony germánských států trestaly delikty poškozující vinohrady hlavně vysokými pokutami. Podle Lex Burgundiorum stihl lupiče na vinici peněžitý trest, pokud ale loupil v noci či s použitím násilí, tak byl nesvobodný člověk zbit. Pokud byl vetřelec ve vinohradu strážcem vinice zabit, nebyl majitel vinice ani hlídač povinen jakkoli nahrazovat škodu. Podle langobardského zákoníku mohl být rovněž noční lupič na vinici majitelem zabit bez hrozby trestu. V byzantské říši bylo pěstování révy ošetřeno tzv. zemědělským zákonem, který pochází asi z 8. století. Ten platil i ve slovanských částech říše a předepisoval např. načasování řezu, okopávání révy, načasování sklizně a ohrazování vinohradů, ale stanovil také tresty za krádeže a za podvody. Za uřezání cizí révy viníkovi hrozilo utnutí ruky a povinnost nahradit škodu.

Území dnešní České republiky bylo oblastí, kde se střetávali vlivy vinařského práva jak ze západu, tak i z východu. Moravská horenská práva se dělí na dva typy. Na základě analýzy zejména trestů a způsobů ochrany vinohradů se zdá, že jeden typ vychází ze západní a druhý z východní tradice (blíže v kapitole 3.2).⁶⁷

Před existencí psané vinařské legislativy bylo zřejmě vinohradnictví řízeno podle obyčejového práva.⁶⁸ Přelomovým obdobím pro vinařské právo na našem území bylo podle Viléma Krause 12. století, kdy začaly hojně vznikat kláštery reformovaných řádů. Dříve byly drobné vinice řídce rozmístěny po krajině, ale cisterciáci a premonstráti, jejichž první vinice máme doloženy již z konce 12. století, následně začaly koncentrovat vinohrady do velkých celků. To umožňovalo

⁶⁶ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 75

⁶⁷ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 25-26

⁶⁸ PAVELKOVÁ, I.: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR (...)*, s. 21

lepší kontrolu, kvalitnější péči a lepší ochranu révy.⁶⁹ Větší plocha u později vznikajících poddanských vinic také umožnila snadnější vybírání viničních desátků.

Na Kroměřížsku je doložena vinařská organizace, které předsedal úředník nazývaný perkmistr, již k roku 1266 za působení olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu. Lze se domnívat, že podobná organizace již tehdy fungovala i na jižní Moravě.⁷⁰ Nejstarší zachovaný text viničního řádu z území dnešní České republiky nechal vydat biskup Dětrich v roce 1281 pro církevní vinohrady kolem Kroměříže. Moravská vinařská legislativa byla v kontextu střední Evropy jedinečným proudem horenského práva a stala se jedním ze zásadních impulzů pro pozdější vznik viničního práva pro Čechy z roku 1358.⁷¹

3.1 Horenské právo

Pod pojmem horenské právo se většinou rozumí široký soubor předpisů pro vinařství, tedy všechny viniční předpisy pro určité území. Tento pojem může ale označovat přímo řád pro vinařství v určitém okrsku.⁷² Jinde je pojmem označována soudní moc ve věcech týkajících se vinic vztahovaná k určitému území.⁷³

Psané horenské právo, jakožto soubor předpisů, mělo postihnout veškeré aspekty vinařství. Zpravidla obsahuje: předpisy o zakládání vinohradů a péči o vinice a veškeré další vinařské práce, předpisy o sousedském právu, trestech, pořádkových organizačních a procesních předpisech a o odvádění dávek.⁷⁴ Dohled nad dodržováním horenského práva prováděl perkmistr, jeho konšelé a případně i rychtář. O právech a povinnostech perkmistra se zmiňují na příkladu perkmistra pražských viničních hor v kapitole 4.2.⁷⁵

Zásadní význam vinařské legislativy byl v zabezpečení systému odvodů dávek. Z vinic museli jejich držitelé jednou ročně odvádět králi tzv. perkrecht (daň z půdy) a vrchnosti desátek. Vinice stejně jako jakákoli jiná půda v podstatě patřila feudálnímu pánovi a držitel půdy ji měl v podstatě jen „pronajatou“. V případě neúrody mohlo být odvedení perkrechtu odloženo. Dále majitelé vinic museli platit

⁶⁹ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 22

⁷⁰ VOJÁČEK, L. A kol.: *České právní dějiny*, Aleš Čeněk, Plzeň, 2010, s. 142

⁷¹ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 22

⁷² Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 22 a 25

⁷³ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 76

⁷⁴ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 27

⁷⁵ PAVELKOVÁ, I.: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR (...)*, s. 2122

desátek z úrody. Nově vzniklé vinice bývaly od perkrechtu i desátků na několik let osvobozeny. Vybudovat vinohrad bylo časově dosti náročné, proto byla tato motivační úleva na dávkách na místě. Pokud vinohrad vznikl na půdě, která byla připravena pro vznik pole, musel majitel vinice platit ještě desátek faře. Většinou ale vinice vznikaly na půdě, která nebyla vhodná pro polní hospodaření. Až do 15. století se desátky nemusely platit z červeného vína, tím byla menšinová výsadba červeného vína podporována.⁷⁶

3.2 Moravská horenská práva

Moravská horenská práva bývají dělena na dva typy: falkenštejnský (někdy také mikulovský) a židlochovický.⁷⁷ Vinařské právo obce Židlochovice dal v roce 1355 markrabě Jan Jindřich za vzor celému markrabství. Práva falkenštejnského typu vycházela spíše ze západořímské vinařské tradice. Tresty zde nebyly tak kruté a více se zde dbalo na správné obdělávání. Na rozdíl od něj ve viničních právech židlochovického typu, která vycházela spíše z východních tradic, byly tresty mnohem přísnější.⁷⁸

Horenské právo falkenštejnské dostalo jméno po dolnorakouském Falkensteinu, který je významným vinařským střediskem.⁷⁹ Tamější legislativa velmi ovlivnila vývoj moravského vinařství, mnoho jihomoravských obcí vytvořilo své regule vinohradnictví právě podle tohoto vzoru.⁸⁰

Falkenstein býval střediskem vinařské oblasti Weinviertel v Dolních Rakousích, kde až do 12. století žili Moravané.⁸¹ Vazby mezi tímto centrem a jihomoravskými vinaři tedy měly silné kořeny již z dávných dob. Falkenstein je vzdušnou čarou vzdálen od Mikulova asi jen 10 kilometrů. Tamější vinařský soud od 14. století posílal na Moravu svá naučení. V roce 1609 moravský sněm potvrdil tento soud jako odvolávací stolicí.⁸² Texty horenských práv moravských obcí často vztah k dolnorakouskému vinařskému právu vyjadřovaly už názvem textu, do kterého začleňovaly příznak falkenštejnský či jeho zkomoleniny.⁸³

⁷⁶ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 24

⁷⁷ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 81

⁷⁸ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. s. 27

⁷⁹ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 25

⁸⁰ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 27

⁸¹ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 76

⁸² VOJÁČEK, L. A kol.: *České právní dějiny*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 142

⁸³ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 25

Přesto, že mikulovské horenské právo z roku 1586 obsahuje přímo přepis některých vět z falkensteinské předlohy, nebylo toto právo jednoduše převzato.⁸⁴ Moravská falkenštejnská práva se od těch dolnorakouských v mnohém lišila. Tresty byly v moravských řádech mnohem přísnější.⁸⁵

3.3 Právo volného výčepu a vinařské spolky

Jednou ze základních pravomocí vinaře bylo právo volného výčepu vína. Vinař mohl v malém za peníze rozlévat víno ve svém domě. Na tento prodej nebylo nahlíženo jako na živnost. Dům vinaře, ve kterém bylo tímto způsobem víno šenkováno, byl viditelně označen věncem spleteným z listí či chvoje, kyticí, slaměným křížem nebo věchtem (svazek slámy, který se vytvářel ze slámy při žnících)⁸⁶. Na základě tohoto označení se také používá pojem víno čepované „pod věchem“. Výčepu vína musela vždy předcházet kontrola vína příslušným úředníkem, většinou perkmistrem. Byla ověřována kvalita vína a sudy získaly pečeť, aby již nemohlo být s vínem manipulováno. Úředník také určil cenu, za kterou se mělo víno prodávat, a inkasoval poplatek za povolení výčepu. Zkontrolované sudy, které byly uznány, jako vhodné k výčepu, byly označeny, tomu se říkalo sázení vína. Prodávat se smělo jen a pouze víno sázené.⁸⁷

Vinaři se sami sjednocovali do spolků. Tento trend se objevil na základě rozvoje vinařství ve 13. století. Vznikaly organizace vinařů, podobné cechům, které se staraly hlavně o bezpečnost vinic a správné provádění prací na vinicích. Byl to spolek rovnoprávných členů, tzv. perknosů⁸⁸ (ve falkenštejnském právu se takto nazývají perkmistrovi pomocníci)⁸⁹.

Zájmové organizace vinařů měly značný vliv na vývoj vinařského práva. V době Karla IV. vznikl první cech vinařů v Čechách. Některé z těchto spolků přečkaly staletí. Cech českých vinařů funguje i dnes, nejedná se však o pokračovatele středověkého cechu. Ve vinařských oblastech se členové těchto spolků těšili značné úctě.⁹⁰

⁸⁴ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 79

⁸⁵ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 25

⁸⁶ *Wikipedia*, heslo: Vích

⁸⁷ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 34 a 35

⁸⁸ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 35

⁸⁹ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 26

⁹⁰ PAVELKOVÁ, I.: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR (...)*, s. 2116

Na rozdíl od Moravy, která byla pod silným vlivem jižního souseda, byla vinařská práva v Čechách jasně určena z hradu. První viniční řád pro Čechy vyšel z kanceláře krále a císaře Karla IV. České vinařské legislativě za dob Karla IV. se věnuji v kapitole 4.2.

4. Vývoj vinařství v Čechách

4.1 Počátky vinařství u nás

4.1.1 Prehistorie

Víno se na našem území mohlo konzumovat již za dob Keltů, počátky pěstování vinné révy na Moravě pak můžeme předpokládat na konci 3. století našeho letopočtu, v době vlády římského císaře Marka Aurelia Proba, který zrušil Domitianův zákaz zakládání vinic za Alpami z roku 91. Jižní Morava byla pod značným vlivem podunajských římských provincií. Pro nedostatek archeologických a paleobotanických důkazů je ale datace počátků vinařství na Moravě do této doby komplikovaná. Archeologické nálezy srpovitých nožů z Moravy nejsou jako doklad vinařství zcela průkazné. Nejstarším nožem, který byl interpretován jako vinařský, je srpovitě zahnutý nůž s jedním břitem opatřený trnovitým ostnem, který byl objeven při výzkumu římské vojenské stanice nedaleko jihomoravského Mušova. Tento nůž, jako i další jemu podobné byly ale popsány též jako nástroje s jiným než vinařským účelem.⁹¹

Vinohradnictví se na Moravě dá bezpečně doložit až za dob Velkomoravské říše. Z této doby máme nejen nálezy nožů, ale také paleobotanické důkazy. E. Opravil pěstování révy dokládá nálezem semen šlechtěné révy v Mikulčicích. Obdobný nález byl získán i ve slovanském hradišti ve Znojmě. J. Poulík na základě archeologických nálezů došel k názoru, že se víno vyrobené z révy vypěstované na Moravě popíjelo již na dvoře Mojmíra I.⁹² Soustavné pěstování révy na území dnešní České republiky je ale písemně doloženo až z 11. století.⁹³

Přímo na území Čech se víno objevilo již v dávných dobách v divoké formě, což dokazují archeologické nálezy zkamenělých rostlin. Ale víno jako kulturní rostlina se na území Čech objevila pravděpodobně až v 9. století.⁹⁴ Vinná réva se

⁹¹ VYHŇÁK, P.: *Příspěvek k nejstarší historii (...)* in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 24 - 30

⁹² POULÍK, J.: *Starí Moravané budují svůj stát*, s. 156

⁹³ VYHŇÁK, P.: *Příspěvek k nejstarší historii (...)* in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 24 - 30

⁹⁴ STOLÁŘ, R.: *Historické odrůdy révy (...)* in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 19

v Čechách pěstovala hlavně na těch nejteplejších místech v povodí dolního toku řek.⁹⁵

4.1.2 Bájně počátky pěstování révy

Počátky tradice výroby a pití vína v Čechách bylo dostatečně zajímavé téma, proto se o něm zmínil nejméně jeden literát. Kosmas pěstování vína datuje už do dob panování bájně kněžny Libuše. Když má Libuše popisovat poměry, které nastanou poté, co si lid zvolí knížete, má Libuše pravit mimo jiné: „*Ustaví sobě (knížete) i plukovníky, setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožešníky a ševce.*“ Tato zmínka vypovídá spíše o poměrech doby Kosmovy, kdy bylo vinařství v Čechách již rozšířeno.⁹⁶

O čtyři sta let později Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české popisuje oslavy narození prvorozeného syna českého knížete Bořivoje. „*Při tom času, když hosté slavně hodující kratochvilné věci rozmlúvali, přišly sú noviny knížeti a dar od krále moravského Svatopluka, prvé v té zemi neslýchaný, totiž sud vína výborného velmi převeliký přivezen. (...) Služebníci okusivše vína divili se tomu nápoji, prvé v té zemi nikdá neslýchanému; podali knížeti i jiným hodokvašenům, všichni ten nápoj chválili a od toho dne najprvé v Čechách se víno píti začalo.*“⁹⁷

Podle kronik a legend měla být zakladatelem pěstování vína v Čechách sv. Ludmila. Po svém křtu, při němž použila mešní víno, měla nechat zbudovat vinici v Nedomicích nedaleko Mělníka. Na této vinici se pak její vnuk měl učit základům viniční práce.⁹⁸ Vinice situovaná u Nedomic pod kopcem Cecemínem je ale zmiňována až pozdějšími autory Václavem Hájkem a Bohuslavem Balbínem. Nicméně vznik Svatováclavské vinice je podle legend (vniklých snad již v 10. století; bližší informace viz níže) datován, stejně jako vznik Pražského hradu, do poslední třetiny 9. století.⁹⁹

Podle tzn. Kristiánovy legendy Václav sám každý den pekl obětní chléb a připravoval mešní víno. „*A na vinici spěchával, hrozny trhal, a vlastníma rukama je vymačkáváje, naléval víno do džbánů a pro potřebu svaté oběti je uchovával.*“¹⁰⁰

⁹⁵ KRAUS, V.: *Období rozvoje i úpadku (...)*, in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 11

⁹⁶ KOSMAS: *Kosmova kronika česká*, s. 18

⁹⁷ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav a KOLÁR, Jaroslav, ed. *Kronika česká*:182-183

⁹⁸ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 329

⁹⁹ LINHART, P.: *Vinařský atlas (...)*, s. 37

¹⁰⁰ KOLÁR, J.: *Středověké legendy o českých světcích*, s. 105

Kristiánova legenda vznikla zřejmě skutečně v době, do které se hlásí, tedy mezi lety 992-994¹⁰¹. Jejím autorem mohl být sám bratr českého krále Boleslava II.¹⁰² Z toho je možné usuzovat, že mezi vrcholnou českou šlechtou bylo tehdy víno známo a že se zde pěstovalo a vyrábělo.

Obdobně se o Václavově vinařské práci píše i ve svatováclavské legendě z Wolfenbüttelského rukopisu: „ (...) *když s postupem roku nadešlo vinobraní, zavolav potají svého již jmenovaného a nadmíru věrného služebníka, přeskakoval v noci plot vinice; a naplniv košíky zavěšené oběma na zádech, až se prohýbali, vracel se s chvalitebným lupem do komůrky v odlehlém křídle paláce, jemu nad jiné drahé. Potom zajistiv dveře příbytečku ze všech stran obezřetným zastrčením závor, roztíral paličkou hrozny v nádobě přiměřené této malé sklizni hroznů, a vylišovav šťávu mladého moštu, přes lněný sáček pečlivým mačkáním svých svatých rukou procedil čirý mok; a naliv víno s vědomím toliko panošovým do dvojuchého džbánu a dobře uloživ, rozdílil je k podivuhodnému přijímání svátostí mezi kněze své země spolu s oplatkami, jež v péči o vznešenost mše svaté sám upekl.*“¹⁰³

V Gumpoldově rukopisu je popis nejrozvinutější, celá svatováclavská legenda je zde nejrozsáhlejší. Gumpold vycházel ze starší legendy *Crescente fide Christiana*, která je starší než legenda Kristiánova, prokazatelně vznikla v 10. století, zřejmě brzy po roce 974.¹⁰⁴

Jádro těchto legend, tedy to, že pěstování vína se dostalo z Moravy do Čech již za Velké Moravy, se zdá být pravděpodobné. Na jejich základě můžeme předpokládat, že již v 10. století bylo vinařství ve vyšších kruzích obyvatel Prahy známo. Informace o Václavových vinařských pracích sice nejsou hodnověrnými zprávami o světcích, ale je z nich patrné, že tento zemědělský obor měl v Čechách vysokou prestiž.

4.1.3 Pozvolné šíření révy v Čechách

Svatý Václav se na základě tradice, kterou zmiňované legendy rozvíjejí, stal v Čechách patronem vinařství, i když je v křesťanském světě za patrona všech

¹⁰¹ Petr Kubín znovu obnovil spor o pravost Kristiána a vznik legendy klade až do 12. století; blíže in DOLEŽALOVÁ, E., ed. a ŠIMŮNEK, R., ed. *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha: NLN, 2007, s. 63-72

¹⁰² TŘEŠTÍK, D.: *Počátky Přemyslovců*, s. 117-137

¹⁰³ *Utrpení Václava mučedníka* in ZACHOVÁ, J.: *Legendy Wolfenbüttelského rukopisu*, s. 199-120

¹⁰⁴ TŘEŠTÍK, D.: *Počátky Přemyslovců*, s. 155-174

vinařů uznáván sv. Urban. Čeští vinaři ho uctívali jako „Supremus magister vinearum“, tedy jako nevyššího perkmistra vinic.¹⁰⁵ V některých českých městech je i přímo jmenován nejvyšším perkmistrem (více o úřadu perkmistra viz v kapitole 4.2.2). Víno bylo v Čechách ještě dlouhou dobu dostupné jen vyšším společenským vrstvám, ale díky christianizaci Čech se znalost vína i jeho spotřeba zvyšovala z důvodu jeho využití při liturgii. Stále častěji se tak v listinách můžeme setkat se zmínkami o vinicích v majetku církevních institucí.¹⁰⁶

V zakládací listině Břevnovského kláštera ze 14. 1. 993 daruje kníže Boleslav II. klášteru mimo jiné i Veleslavín s jeho vinicemi. „*Villam etiam, que Wolezlawin¹⁰⁷ dicitur, cum omni familia ad vineas excolendas terramque sufficientem cum silva adiacente Sclachow nomine et montem alium incultum â villa Tressowicz¹⁰⁸ tendentem usque ad villam Lubocz¹⁰⁹ et ipsam villam Lubocz cum silva adiacente Maleyow nomine.*“¹¹⁰ To dokládá vinice v těsné blízkosti Dejvic již na konci 10. století. Listina je sice falsum, ale informace v ní obsažené jsou hodnověrné.

Zprvu se české vinohradnictví omezovalo jen na okolí Prahy a Mělníka a Litoměřicko.¹¹¹ V darovací listině Sptyihněva II. kolegiálnímu kostelu sv. Štěpána v Litoměřicích, která vznikla asi v roce 1057, se píše, že kníže daruje kostelu mimo jiné i vinice. „*Vineas quoque duas cum vinitoribus, quanti sufficerent ad excolendas eas, dedit.*“¹¹² To ukazuje, že pěstování vína se na vhodných místech v Čechách poměrně rychle rozšířilo. Pěstování vína mělo tedy značnou podporu vládnoucích vrstev. Listina, kromě darovaných vinic jmenuje i vinaře, kteří jsou za práci na vinohradech odpovědní. Jedná se o lidi s prokazatelně českými jmény (Kozel, Stojan, Zvan, Daleš, Čecen, Dras, Bachuch).¹¹³ To je velmi významná informace. Organizace vinařských prací, která je značně komplikovaná a vyžaduje odborné znalosti, tedy nebyla svěřována výhradně odborníkům ze zahraničí. Díky tomu se tyto znalosti mohly snáze šířit mezi českým lidem.

¹⁰⁵ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 33

¹⁰⁶ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 329

¹⁰⁷ Veleslavín

¹⁰⁸ Střešovice

¹⁰⁹ Liboc

¹¹⁰ *CDB II*, č. 375, s. 347-350

¹¹¹ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 330

¹¹² *CDB I*, č. 55, s. 53-59

¹¹³ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 34

Díky této a dalším listinám víme, že se víno v 11. století pěstovalo kromě zmíněného okolí Prahy Mělníka a Litoměřic i v okolí Brandýsa nad Labem, Lovosic, u Žernosek, Všetat, v Třebenicích, v okolí Loun, Mladé Boleslavi, u Libochovic a jinde.¹¹⁴

V roce 1178 dostal darem vyšehradský kanovník od knížete Soběslava II. kopec Psář,¹¹⁵ který tehdy ležel v těsné blízkosti Vyšehradu, aby na něm byly vybudovány vinice. V listině stojí: „*Eisdem eciam fratribus do montem, qui Pzar vocatur, totum ad vineam faciendam cum hortis, qui sub eodem monte fuerunt quondam prata.*“¹¹⁶ Vyšehradská kapitula se vinařství věnovala poměrně intenzivně, vlastnila vinice v okolí Prahy i na Litoměřicku.

Vinice vznikly i na poddanské půdě, vrchnosti z takovýchto vinic plynul desátek. Nejstarší originální listina zmiňující vinný desátek je privilegium Přemysla Otakara I. vydané 12. 8. 1222 v Brně pro rajhradské benediktýny. Král zde potvrzuje odvod každé desáté bečky z vinic v jihomoravské Miroslavi klášteru v Rajhradě, který mu věnoval markrabě Vladislav: „*Insuper confirmamus eidem conventui de Raghrad decimam tinam de vinea, quam eis dedit frater noster bone memorie Wladizlaus, que vinea in Mirozlav vulgariter appellatur; statuentes ut eadem decima de supradicta vinea suprascripto conventui expleatur integre atque plene.*“¹¹⁷

O rozvoj vinařství se velmi zasloužily zejména reformované mnišské řády: cisterciáci a premonstráti. Z domovských klášterů z Burgundska a Porýní přinesly nové metody, jak pečovat o révu i nové postupy, jak hrozny lisovat a připravovat víno. Cisterciácké vinice byly založeny v Oseku, v Plasích, v Nepomuku, v Praze a na mnoha dalších místech.¹¹⁸

Za Přemysla Otakara II. došlo k zakládání vinic ve větší míře, což bylo zřejmě zapříčiněno lehkým oteplením podnebí (viz kap. 2.2.2). Hlavními zakladateli vinic v okolí pražských měst byly kláštery a kapituly, které půdu v okolí měst vlastnily.¹¹⁹ Sám král nechal dovézt sazenice révy z Rakous a dal jimi osázet mimo jiné i okolí Zbraslavi.¹²⁰ V této činnosti ho následovali i někteří šlechtici,

¹¹⁴ STANĚK, J.: *Víno není vinno*, s. 69

¹¹⁵ Dnes je tento kopec součástí Prahy 4

¹¹⁶ CDB I, č. 287, str. 251-253

¹¹⁷ CDB II, 238, s. 228-229

¹¹⁸ STANĚK, J.: *Víno není vinno*, s. 71

¹¹⁹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 7

¹²⁰ KILIÁN, J.: Mělník, s. 330

zejména členové královny družiny. Brzy se do zakládání vinic pustili i měšťané a městské magistráty.¹²¹

K zakládání vinic jsou pražské svahy poměrně vhodné, většina z nich je obrácena k jihu. Víno z těchto vinic bylo zřejmě nižší kvality než víno dovážené, odbyt mělo ale zajištěno svou výrazně nižší cenou.¹²² Sazenice k nám byly dováženy pravděpodobně převážně z východu, hlavně z Moravy, Rakouska a Uher.¹²³ Přestože se ve 13. století pěstování vína rozšířilo, nedokázaly domácí vinice uspokojit stále vzrůstající poptávku v Čechách, a proto se stále ve velkém dováželo jak ze sousední Moravy, tak i ze vzdálené Francie.¹²⁴

Z roku 1251 se nám dochovala zmínka o exportu českého vína. Cisterciáci ho z Malých Žernosek¹²⁵ vyváželi po Labi do svých klášterů v Míšeňsku.¹²⁶ Další zmínka o vývozu vína z Čech do Saska je z roku 1325. To už měli zřejmě na svědomí měšťané z Litoměřic. Jak je na tomto příkladu vidět, tak již v té době se prosazovali mezi majiteli vinic i měšťané. První vinice bohatých měšťanů se objevovaly od 13. století. Ve větší míře se tato společenská vrstva zapojila do rozvoje vinařství ale až ve 14. století. V Čechách byly hlavním centrem tohoto trendu vedle Prahy právě Litoměřice.¹²⁷

Na cisterciáckých grangích zaváděli konvrši v českém prostředí nové postupy obdělávání vinic, lisování i skladování vína. Kláštery zakládaly větší souvislé celky vinic, na kterých sázely odrůdy převážně z Německa a Francie. V Čechách se díky klášterní kolonizaci začala réva pěstovat i v dalších místech v okolí řeky Labe, dále v Poohří a dokonce i v podhůří Krušných hor.¹²⁸ V Podkrušnohoří vznikly dvě vinice Osetského kláštera, jedna na svazích severně od Mostu, druhá u Ústí nad Labem.¹²⁹ Vinice u Ústí byla zřejmě jednou z nejseverněji ležících vinic v Čechách. Díky tomu, že se vinná réva pěstovala často na místech, která se pro jiné plodiny nehodila, zvětšila se rozloha hospodářské půdy.

¹²¹ KRAUS, V.: *Období rozvoje i úpadku (...)*, in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 11

¹²² FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 29

¹²³ KRAUS, V.: *Období rozvoje i úpadku (...)*, in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 11

¹²⁴ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 330

¹²⁵ SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky tvrže XIV.*, s. 401

¹²⁶ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 35

¹²⁷ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 82

¹²⁸ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 30-37

¹²⁹ CHARVÁTOVÁ, K.: *Dějiny cisterckého řádu (...)*, 1. sv., s. 316

Oblibu vinogradů snad také podpořil estetický vzhled vinic. Pěstování vína bylo nejen výnosnější, ale také prestižnější záležitostí, než pěstování obilí. Silné kořeny vinařství byly tedy již za vlády Přemysla Otakara II. pevně zapuštěny do české půdy. Prudká vlna rozvoje pěstování révy přišla ale až s osobou Karla IV.¹³⁰

4.1.4 Počátky vinařství v Dejvicích

První vinici na území dnešních Dejvic máme doloženou až k době panování Karla IV. (viz kap. 4.2.5) nicméně na základě zmiňovaných listin je možné předpokládat vinice na tomto území již na začátku 2. milénia. Tomu nahrává zejména zmiňovaná zakládací listina Břevnovského kláštera, který leží v těsné blízkosti Dejvic.¹³¹ Pod jeho vrchnost spadalo i několik vinic, mezi nimi vinice na Veleslavíně, které jsou z Dejvic, „co by kamenem dohodil“. Kopcovitý terén Dejvic s mnohými na jih orientovanými svahy k těmto spekulacím přímo vybízí.

Přestože o dejvickém vinařství z této doby doklady nejsou, zachovalo se několik písemných pramenů, na jejichž základě si můžeme přiblížit vývoj této oblasti před tím, než se z nich stalo území poseté vinou révou.

První písemná zmínka o Dehnicích se dochovala v zakládacím listu Vyšehradské kapituly z roku 1088. Jedná se o falsum z 12. století. V listině stojí: „*Degnicih de terra ad II aratra cum tornariis Bogdan, Premil.*“¹³² Král Vratislav tedy daroval kostelu svatého Petra a Pavla na Vyšehradě dehnické pozemky na dva pluhy¹³³ k pozemkům patřili také dva soustružníci jménem Bohdan a Přemil. Nároky plynoucí z této listiny si nechala kapitula potvrdit králem Přemyslem Otakarem I. v roce 1222.¹³⁴ Z těchto listin tedy plyne, že od roku 1088 byly Dejvice v držení zmíněné kapituly a zůstalo tomu tak minimálně do 1. poloviny 13. století. Přesto, že starší listina je falsum, nemáme důvod k pochybnosti o uvedeném letopočtu založení kapituly.

Další písemný pramen týkající se Dehnic pochází z roku 1320, do té doby spadala většina Dejvic pod purkrabství Pražského hradu¹³⁵. Zmíněného roku získalo

¹³⁰ BUŘÍVAL, Z.: *Staletá Praha IX*, s. 185

¹³¹ CDB II, č. 375, s. 347-350

¹³² CDB I, s. 380

¹³³ Koncem 12. stol. v Praze se pluh rovnal zhruba 60 ha dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady* (...), s. 55

¹³⁴ CDB II, s. 216

¹³⁵ Nejvyšší purkrabí Království českého. Původně jen purkrabí pražský, se vyvinul z úřadu kastelána Hradu. Od konce 14. století za nepřítomnosti panovníka v zemi jeho zástupcem, předsedal

purkrabskou část budoucích Dejvic Svatovítské proboštsví směnou s králem Janem Lucemburským.¹³⁶ Menší díl však nadále zůstává v držení Vyšehradské kapituly.¹³⁷ V té době byly na území dnešních Dejvic jen dvě nevelké osady. V okolí dnešní Proboštské ulice se nacházel vrchnostenský dvůr o jednom popluží, jehož pozemky byly osvobozeny od platů a břemen. Dále zde byl manský dvorec a čtyři selské usedlosti, jejichž dědiční držitelé byli povinováni pracovat tři dny v týdnu na vrchnostenském dvoře. Pak se zde nacházelo ještě několik chalup, v jedné z nich byla kovárna. K Dehnicím patřily dvorečky, které do roku 1325 emfyteuticky vlastnil jakýsi Gothard.¹³⁸ V druhé polovině 14. století již hospodářství probošti nevedli vlastními prostředky, ale pronajímali ho svým panošům. Mezi povinnosti nájemníků jednoho z dvorů patřilo také vařit pro probošta pivo.¹³⁹

Druhá osada je písemně doložena k roku 1334.¹⁴⁰ Tato osada se původně nazývala Újezd či Újezdec v Šárce. Tato označení bylo však již v průběhu 14. století nahrazeno názvem Šárka, které se zachovalo dodnes.¹⁴¹ Tato osada byla založena zřejmě již ve 12. století. Jednou politickou obcí s Dejvicemi se stala až v roce 1850, ale byla společně s nimi vykazována již v předchozích stoletích.¹⁴² Na jižních šáreckých svazích vyrostly dva vrchnostenské dvory, jeden selský dvůr, několik chalup a pravděpodobně tam již tehdy stál i kostelík sv. Matěje. Založení kostela datuje Václav Hájek z Libočan ve své kronice nevěrohodně rokem 971, jeho zakladatelem měl být podle Hájka sám kníže Boleslav II.¹⁴³ První písemná zmínka o tomto kostelíku je ale až z roku 1403.¹⁴⁴

Původně se k Šárce počítaly jen stavení a pozemky, které ležely na pravém břehu Šáreckého potoka. Levý břeh, kde vznikla většina usedlostí v Dolní Šárce (v

zemskému soudu, případně královské radě. Mohl svolávat královský sněm a zpravidla zastupoval krále ve vojenském vedení. Úřad byl nakonec spojen s velením zemské hotovosti. Jako nejvyšší zemský úředník byl zároveň také náčelníkem stavovské obce. Po roce 1627 prvním místodržícím. Přímou tomuto úřadu patřila ves Podbaba a dvůr v Šárce. Pod jeho jurisdikci spadaly také šárecké a podbabské vinice. CULKOVÁ, D.: *Nejvyšší purkrabství*; VANĚČEK, V.: *Dějiny státu a práva (...)*; Kol. a.: *Dějiny správy v českých zemích*

¹³⁶ RUTH, František: *Kronika královské Prahy (...)*, I. díl, s. 139

¹³⁷ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 55

¹³⁸ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 157- 159

¹³⁹ TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, díl III., s. 51

¹⁴⁰ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 161

¹⁴¹ BRONCOVÁ, D.: *Knihy o Praze 6*, s. 21

¹⁴² HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 161

¹⁴³ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 55, 63

¹⁴⁴ *Soudní akta konsistoře Pražské, část IV.*, s. 258

Šáreckém údolí), patřil k sousední obci Lysolaje. Tato část šáreckého údolí byla včleněna do dejvického katastrálního území až roku 1784.¹⁴⁵

Větší poplužní dvůr a selský dvorec spadaly pod probošství při sv. Vítu a menší díl se zbylým dvorem patřil svatovítské kapitule. Od roku 1335 měly ale Šárecké dvory za vrchnost již jen probošta. V hořejších částech Šárky měl ještě pole, louky a mnoho lesů Strahovský klášter.¹⁴⁶ Oba vrchnostenské dvory byly později pronajímány. Nájemci menšího dvora měli za povinnost hájení šáreckých lesů.¹⁴⁷ V Šárce vznikla také fara, její první farář Martin Humpolec je zde připomínán k roku 1403¹⁴⁸ a opětně roku 1410.¹⁴⁹

4.2 Vino Caroli

4.2.1. Počátky vlády Karla IV.

Karel IV. poznal blíže vinařství při svém pobytu ve Francii. Později jako moravský markrabě se také jistě seznámil s moravským vinařstvím a to zejména skrze vinohrady, které nechal zušlechtovat olomoucký biskup Bruno.¹⁵⁰ Ve víně objevil kromě půvabné kulturní plodiny především slibný zdroj velkých zisků. Víno pro něj ale zřejmě představovalo také nástroj, kterým lze dát práci velkému počtu poddaných.

Podle kronikáře Beneše Krabice z Weitmile se měl Karel IV. zasadit o rozvoj pražského vinařství již krátce po svém usednutí na český trůn. V roce 1348 měl nařídit vzdělání vinic v okolí Prahy. Zde je kronikářův idealizovaný popis Karlových činů: „*Také přikázal vysázet okolo města Prahy zahrady a vinice a pro tyto zahrady a vinice velmi přibýlo obyvatelstva. V krátké době bylo postaveno i mnoho stavení. Rovněž dal přivést z Rakous velmi ušlechtilé druhy révy a vysázel je tam pod hradem Karlštejnem, který v té době nechal stavět. Na různých místech král také zřídil přemnoho rybníků pro království velmi prospěšných. Když to viděli páni, šlechtici, řeholníci i prostí lidé, vysazovali všude v Čechách vinice a zahrady*

¹⁴⁵ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 297

¹⁴⁶ TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, díl II., s. 264

¹⁴⁷ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 257

¹⁴⁸ *Soudní akta konsistoře Pražské*, část IV., s. 258

¹⁴⁹ *Libri confirmationum VI*, s. 286

¹⁵⁰ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 331

*a stavěli rybníky, vzdávající díky Nejvyššímu, jenž jim dopřál takového panovníka, pod jehož vládou se jim vše dařilo.*¹⁵¹

Tuto informaci máme ale pouze ze zmiňované kroniky. Přesto, že je tento kronikář pamětníkem popisovaných událostí, je tato datace rozsáhlého zakládání vinic již v roce 1348 nevěrohodná. Kronikář spojuje zakládání vinohradů se založením Nového Města. K roku 1358, kdy bylo vydáno první viničné privilegium, zakládání vinic nezmiňuje. Takto důležitá událost by ale kronikáři těžko mohla uniknout. Je proto možné, že kronikář popisuje události o deset let pozdější a mylně je spojil s Karlovou zakladatelskou činností z roku 1348.

4.2.2 Viniční privilegia

16. 2. 1358¹⁵² Karel IV. vydal privilegium, kterým nařídil zakládat vinice na všech vhodných, dobře orientovaných, svažitých pozemcích vzdálených do 3 mil od Prahy (tehdejší míle se rovnala zhruba 7,5 km)¹⁵³. Vzhledem k důležitosti listiny pro rozvoj vinařství v Praze připojuji celé její znění v příloze 7.1. Všem majitelům takovýchto pozemků bylo dáno za úkol, aby do 14 dnů od vydání privilegia začali se zakládáním vinic. Zakladatel vinice pak měl být zbaven povinností odvádět veškeré daně a dávky po dobu 12 let.¹⁵⁴

Vilém Kraus se vzhledem k rozlehlosti území, kterého se nařízení týkalo, domnívá, že krátká lhůta 14 dnů znamená, že musela být celá akce dlouho dopředu rozmyšlena a připravena. Perkmistr (úředník, který měl vznik vinic zaštiťovat, viz níže) by stěžímohl tak rozsáhlé území objet a vytyčit v něm vhodné pozemky. Tyto úkony byly zřejmě provedeny předem a perkmistr po vydání listiny dohlížel na dodržování plánu a řešil majetkoprávní problémy. Stěžímohl organizovat tak rozsáhlé viniční práce.¹⁵⁵

K takové výsadbě bylo nutné zajistit obrovské množství sazenic. Kromě sazenic z Rakous nechal Karel IV. dovézt révu také z Burgundska a Německa. Dovezenými sazenicemi bylo osázeno okolí Prahy, Mělníka a Karlštejna.¹⁵⁶ Převažující odrůdou vinné révy z Burgundska bylo modré roučí. Tato odrůda byla

¹⁵¹ *Kronika pražského kostela*, s. 225

¹⁵² ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 107-110

¹⁵³ HLAVÁČEK, I.: *Vademecum (...)*, s. 171

¹⁵⁴ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 107

¹⁵⁵ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 85

¹⁵⁶ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 7

vybrána pro svou ranost, kratší vegetační dobu a také samozřejmě jakost. Dobové doklady o původu sazenic se nám nedochovaly, jejich burgundský původ známe až od Bohuslava Balbína.¹⁵⁷

Karlovo privilegium zakládalo emfyteutické vlastnění vinic. Pokud majitel vhodného pozemku nezbudoval vinohrad, byl poskytnut nákladníkovi, který zde založil vinic. Pozemek ale zůstal ve vlastnictví původního majitele, kterému byl po 12 letech vyplácen desátek.¹⁵⁸ Všechny vinice vysazené v roce 1358 byly osvobozeny od ungeltu a zemské berně navždy. Po dvanácti letech byly majitelé vinic povinni platit pouze perkrecht a desátek.¹⁵⁹

Ke správě viničního hospodaření byl zřízen úřad perkmistra hor viničních. Tento úřad byl součástí městské správy.¹⁶⁰ Byly mu svěřeny velké pravomoci. Pokud by majitel vinici založit nechtěl či nemohl, tak perkmistr měl pozemek propůjčit k založení vinice někomu jinému. Bez svolení perkmistra nesměla být viniční půda použita na jiné účely pod trestem odebrání pozemku. Perkmistr dozoroval nad zakládáním nových vinic, nad tvořením smluv mezi majiteli a nákladníky a při vlastnických změnách. Knihy sloužily zejména ke správnému výběru daní.¹⁶¹ Perkmistr vybíral perkrecht pro královskou komoru.¹⁶² Tím pádem byl pod dvojím vlivem. Podřízen byl sice až do roku 1547 Starému Městu, ale zároveň měl funkci královského úředníka, protože vybíral perkrecht. Král měl na úřad značný vliv. Střetávání těchto dvou vlivů se budu ještě věnovat později. Perkmistrovi byli přiděleni konšelé (původně zřejmě 4), měřič vinic a písař. V době hromadného zřizování vinic ale musel jistě organizovat mnohem širší řadu pomocníků. Odvolání proti perkmistrovu rozhodnutí se muselo podat nejprve k radě Starého Města, teprve pak k apelačnímu soudu.¹⁶³

Konšelé Starého Města dosazovali do úřadu perkmistra každý rok, nebo kdykoli byla potřeba, vhodného kandidáta vybraného vždy z řad předních staroměstských měšťanů. Případně ho mohli i sesadit. Perkmistr pravděpodobně

¹⁵⁷ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 331

¹⁵⁸ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 331

¹⁵⁹ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 107

¹⁶⁰ Kol. a.: *Dějiny správy*, s. 216

¹⁶¹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 8

¹⁶² ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, 111

¹⁶³ *Archív český XV.*, s. 509

býval zároveň vlastník vinic. Konšelé měli nad vinicemi v Praze a okolí soudní pravomoc, a to jak ve věcech soukromého, tak i trestního práva.¹⁶⁴

Tresty za poškozování vinic předepsané listinou byly přímo drakonické, jistě měly mít odstrašující účinek. V tom můžeme spatřovat opět vliv východního viničního práva.¹⁶⁵ Vztaženy byly na všechny bez ohledu na původ. Ten, kdo by byl přistižen ve dne při poškozování hroznů či révy, nebo při dělení cesty přes vinici, tomu měla být uťata pravá ruka, pokud by jí perkmistrovi nevyplatil 20 kopami českých grošů. Pokud by byl škůdce polapen v noci, hrozil mu dokonce trest smrti. Jeho majetek by pak propadl úřadu perkmistra. „*Přihodilo-li by se pak, že by takový zločinec, jeden a nebo jich více, kteřížby škodili, při takovém škození zabit byl, tehdy ten, kdožby jej zabil, jest nic víc nepropadl, než dva haléře, kteréž na téhož zabitého tělo položití má.*“¹⁶⁶ Sporné případy se řešily na radnici Starého Města pražského.¹⁶⁷

Následně druhým privilegiem z 12. 5. 1358 král rozšířil výnos o osazování všech vhodných ploch révou na celé České království. Nařízení bylo platné pro světské i duchovní držitele půdy.¹⁶⁸ Lhůty pro založení vinic byly ale tentokrát delší. Pekrmistr měl za úkol označit vhodné pozemky a dohlédnout na to, aby vzdělavatelé zahájili práce na budování vinohradu do 4 týdnů. Pečlivě byly vyřešeny právní náležitosti případného odevzdání pozemku perkmistrem třetí osobě v případě, že sám majitel vinohrad vzdělat nechtěl či nemohl. Kdyby majitel nechtěl vydat odstupný list, měli ho k tomu donutit konšelé Starého Města s perkmistrem jménem českého krále. A ten, kdo by po napomenutí do roka pozemek nevydal, přišel by o právo na desátek z pozemku ve prospěch koruny.¹⁶⁹

4.2.3 Ochrana pražského vína

Výroba vína v Čechách průběhu 14. století obrovsky stoupala. Pro zajištění odbytu českého vína vyšlo z královské kanceláře 9. 1. 1370¹⁷⁰ nařízení na ochranu a zvelebení domácí révy, které dovoz a obchod s vínem regulovalo.¹⁷¹ Toto nařízení

¹⁶⁴ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 8

¹⁶⁵ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 75

¹⁶⁶ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 111

¹⁶⁷ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 331

¹⁶⁸ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 68, s. 113-113

¹⁶⁹ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 68, s. 113-113

¹⁷⁰ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 90, s. 147-148

¹⁷¹ BUŘÍVAL, Z.: *Staletá Praha IX*, s. 185

vyšlo z královské kanceláře nejspíše na základě tlaku měšťanským nákladníkům, kterým se pozice na trhu díky silné konkurenci dovozu převážně kvalitnějšího vína značně komplikovala. Zákaz dovozu a šenkování jiného než českého vína platil ve všech královských městech od vinobraní až do pátku po „provodu“ (Provodní neděle je první neděle po Velikonocích).¹⁷² Z tohoto zákazu byla vyjmuta drahá luxusní vína. Moravského vína se zákaz týkal také. Výjimka byla udělena jen 3 městům: Kutné Hoře, Českým Budějovicím a Písku, tam se cizí vína mohla dovážet po celý rok.¹⁷³

Tab. 6: Ceny vína v Brně podle FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 68

Druh vína:	Rok	Míra	V litrech	Cena	Cena za l
Pražské víno	1376	1 čtvrt ¹⁷⁴	18,5	45 grošů	2,5 groše
Moravské víno	1350	1 Vědro ¹⁷⁵	46,5	2 kopy 40 gr.	3,5 groše
Rakouská vína	1350	1 Vědro	46,5	7 kop 28 gr.	9,5 groše
	1353	1 Vědro	46,5	15 kop gr.	19 grošů
Francouzská vína	1353	2 Vědra	93	37 kop gr.	24 grošů
Ryvola (odrůda)	1355	1 Vědro	46,5	1 kopa 40 gr.	8,5 groše

Dne 6. 1. 1373¹⁷⁶ bylo vydáno další nařízení, které zákaz rozšířilo. „*Císař Karel IV. chtěje podporovati pěstování domácí révy opětně přikazuje, aby v městech hrazených a vůbec na zboží korunním přes celé léto cizá vína hostinská se neprodávala a nařizuje perkmistrovi hor viničných, aby taková vína v ten čas všude stavil a v ně se uvazoval. Ze zákazu toho pouze města Kutná Hora, Budějovice, Písek a Německý Brod se vyjmají.*“

Nově se zákaz vztahoval na veškeré obce a statky, patřící koruně, přímo králi, duchovním a klášterům. Zákaz měl nově platit po celý rok. Výjimku získal nově i Německý Brod, kde býval vína celoročně nedostatek. Pokud by někdo zákaz porušil, perkmistr směl víno zkonfiskovat, 2 třetiny odvést Koruně a zbytek si ponechat.¹⁷⁷ Listinu potvrdil pouze Zikmund Lucemburský v roce 1436.¹⁷⁸ Později platil zákaz dovozu vín pouze v období uvedeném v předchozí zmiňované listině.

¹⁷² KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 39-40

¹⁷³ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 90, s. 147-148

¹⁷⁴ 1 čtvrt' = 15 hrnců; hrnec = 1,231 dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady(...)*, s.100

¹⁷⁵ SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady(...)*, s. 104

¹⁷⁶ Originál listiny in Liber vetustissimus statutorum č. 993, s. 60 v AMP, opis in ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 94, s. 153-154

¹⁷⁷ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 64

¹⁷⁸ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 94, s. 153-154

4.2.4 Dopady reform pro Prahu

4.2.4.1 Legislativní odkaz

Viniční práva pro Prahu obsažená ve zmiňovaných listinách Karla IV. byla potvrzována českými panovníky po mnoho století. Poslední český vladař, který tak učinil, byl František I. v roce 1808.¹⁷⁹ Důkladnost panovníkových opatření zajistila právní řád v těchto věcech na dlouhé časy. Po dalších sto let nebylo třeba vinařství v Čechách regulovat novými předpisy.¹⁸⁰ V 15. a v 16. století se viniční řády staly běžností i v dalších městech v Čechách.¹⁸¹ Jejich základem byla královská nařízení, postupně ale v rámci samosprávy držitelů vinic vznikaly nové soubory usnesení.¹⁸²

Staroměstští konšelé, kteří královská privilegia v den vydání druhé listiny převzali do městských knih, poskytli vinicím ještě další zvýhodnění. Majitelé vinohradů byli osvobozeni také od placení městských berní a dávek z viničního majetku.¹⁸³

Je otázkou, zda si další svobody od berní vymohl na konšelech vladař, nebo zdali zástupci Starého Města s tímto krokem sami rozvoj vinařství podpořili, což není až tak nepravděpodobné. To, že konšelé včlenili Karlova privilegia do svých knih, lze vykládat jako projev jejich spokojenosti s rozhodnutím svého krále. Důvod ke spokojenosti skutečně měli. Listiny rozšířily jejich pravomoci o rozsáhlou teritoriální oblast. Konšelé si jistě také uvědomovali, že vinařství má pro město velký potenciál.

4.2.4.2 Sociální a hospodářské dopady

Většina vhodné půdy pro zakládání vinic patřila církvi, od které si jí brali do nájmu měšťané, protože ti měli dostatek prostředků pro nákladné zbudování vinohradů.¹⁸⁴ Duchovenstvu pak byli povinni odvádět desátky. Tato půda byla tedy obdělávána tzv. nákladnickým způsobem. Měšťan-nákladník, platil zbudování a

¹⁷⁹ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 110

¹⁸⁰ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 64

¹⁸¹ PAVELKOVÁ, I.: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR (...)*, s. 2113

¹⁸² KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 88

¹⁸³ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 3

¹⁸⁴ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 40

udržování vinice. Takovýto měšťan měl většinou najatého vinaře, který dále najímal dělníky na práci a hlídal správný sběr a zpracování hroznů.¹⁸⁵

Měšťanští vzdělavatelé vinic na rozdíl od vrchnosti pěstovali víno vždy za účelem zisku. Církevní vrchnost měla víno zatím zpravidla jen pro svou potřebu. Jistě bylo královým záměrem, aby pražští měšťané na vinicích vypěstovali dostatečný přebytek vína pro vývoz. Takové množství vinic nemohlo být určeno pouze pro domácí trh. Tím byly zajištěny další finanční zisky z obchodu, který byl opět doménou měšťanů. České víno se na konci 14. století vyváželo zejména do Krakova a Lipska.¹⁸⁶

Je tedy jasné, že panovník ušil tyto reformy na míru stále významnější vrstvě měšťanstva, která díky němu značně posílila své postavení. Karel IV. ostatně programově podporoval měšťanstvo i v jiných ohledech, za což se těšil jejich přízni. Nově vzniklé vinice v okolí Prahy nutně potřebovaly i velké množství viničních dělníků. Kde sehnat tuto pracovní sílu muselo být předem promyšleno. Karel IV. zřejmě nevnímal vinařství jen jako skvělý zdroj přínosů do královské pokladny, ale také jako nástroj k poskytnutí práce a zisků velkému počtu svých poddaných. Na vzniku vinic neprofitovali jen bohatí měšťané. Přinesly i novou pracovní příležitost (i když pouze sezónní) pro městskou chudinu a jiné námezdní dělníky.¹⁸⁷ Viniční čeládka se sice rekrutovala hlavně z městské chudiny, nicméně řada prací na vinicích vyžadovala odborné znalosti. Noví dělníci proto museli projít školením.

Bylo by nespravedlivé alespoň okrajově nezmínit i negativní dopad vinařství. Prameny popisují čím dál častěji se objevující problém s alkoholismem.¹⁸⁸ Neblaze v tomto ohledu prosluli litoměřičtí občané, které musel listinou napomínat Václav IV. Významně tím omezil možnosti jejich tak oblíbeného hodování, které bylo často spojeno s nezřízeným pitím vína. Na svatbách se např. směly hodovníkům připravit maximálně 2 stoly. Na křtiny směli být kromě kmotrů pozváni maximálně 4 přátelé, kterým se smělo nabízet jen pití. To nemělo trvat déle než 3 hodiny.¹⁸⁹

¹⁸⁵ STANĚK, J.: *Víno není vinno*, s. 78-79

¹⁸⁶ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 68

¹⁸⁷ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 64-66

¹⁸⁸ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 332

¹⁸⁹ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 87

V posledních letech panování Karla IV. se podle odhadů na základě berních rejstříků v celých Čechách vyrobilo přibližně 180 000 hl vína.¹⁹⁰ Přesto, že v Čechách nabídka vína prudce vzrostla, tak neustále stoupala i jeho cena. Poptávka po vínu totiž rostla ještě rychleji. Po uplynutí dvanáctiletého frejunku u nových vinic, musel být z každé vinice odváděn perkrecht. Jeho výběr měl na starost perkmistr. První Karlovo privilegium předepisuje velikost každé vinice. Podle tohoto nařízení měla každá z nich měřit 16 prutů¹⁹¹ do délky a 8 prutů do šířky.¹⁹² To bylo významné právě pro výběr dávek. Když měly všechny vinice unifikovanou rozlohu, výběr perkrechtu se značně zjednodušil. Neznamená to však, že by neexistovaly větší vinice. Vinohrady o zmiňované rozloze mohly být spojovány do větších celků. Vhodným propojením bylo dosaženo efektivní využití pracovní síly dělníků. Perkrecht byl královské komoře odváděn ve výši půl džberu¹⁹³ vína z jedné vinice ročně.¹⁹⁴

Bohužel nevíme, jak plochu ke konci Karlovy vlády vinice v okolí Prahy zabíraly, ale pokud budeme střídmě předpokládat, že vinice mohly tehdy zabírat zhruba polovinu rozlohy odhadované plochy vinic z první poloviny 16. století, znamenalo by to cca 1 300 vinic o předepsané ploše. Perkrecht by tedy mohl být 650 džberů vína. Při ceně pražského vína z roku 1376 (viz tab. 6) by perkrecht z pražských vinic dělal zhruba 350 hřiven stříbra ročně (cca 90kg stříbra). Pro srovnání uvádím, že v této době se cena 1 sudu kvalitního rakouského vína pohybovala kolem 7-8 hřiven.¹⁹⁵

Majitelé vinic vysazených v roce 1358 byli osvobozeni od placení ungeltu navždy, to potvrdil i výnos soudu z roku 1386, který rozhodl, že královna Alžběta Pomořanská si nesmí nárokovat ungelt ve výši *1 groše z každého sudu vína z vinic do 3 mil od Prahy*.¹⁹⁶ Přesto poplatky v podobě ungeltu představovaly značný příspěvek do královské komory.

Z vína byl odváděn ungelt až třikrát. Nejnižší ungelt se platil v městské bráně, tam se nerozlišovalo zboží podle druhu. Znovu se muselo platit na mostě. V roce 1348 činil tento poplatek 6 haléřů ze sudu litoměřického vína, ze sudu

¹⁹⁰ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 332

¹⁹¹ prut = 4,7312 m dle KREJČÍK, A.: *Rejstřík jmenný a věcný k dílu A. Sedláčka Paměti a doklady*

¹⁹² výměra = 2 865 m² = 1 strych neboli korec dle KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*

¹⁹³ Džber = 62,24 l dle KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 84

¹⁹⁴ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 107-110

¹⁹⁵ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 67

¹⁹⁶ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 108, str. 175,

rakouského vína se platil groš a za sud kvalitního italského vína 3 groše. S vínem se tehdy obchodovalo hned u Staroměstské radnice v Týnském dvoře. Tam byl ungelt nejvyšší: 15 grošů za sud českého, 30 za sud rakouského a 60 za sud italského vína. Tuto dávku v Týnském dvoře ale nemusel platit ten, kdo si koupil víno pro vlastní potřebu. Pokud bylo víno do Prahy dovezeno za účelem dalšího obchodu a vývozu z Prahy, musely se za něj z každé hřivny¹⁹⁷ odvést 4 haléře. Králi tedy z vinného ungelty proudily velké zisky. Za Karla IV. to bylo kolem 1 000 hřiven každý rok.¹⁹⁸

Pokud vinice vznikla na královských pozemcích, museli majitelé po uplynutí frejunku odvádět královské komoře i desátek. Žádná jiná plodina nemohla královské pokladně přinést větší výnos nežli víno.

4.2.5 Dopady privilegií pro oblast Dejvic

Tehdejší míle se rovnala zhruba cca 7,5 km.¹⁹⁹ Dejvice tedy spadaly mezi území, na které se první Karlovo privilegium vztahovalo. Tato počáteční vlna zakládání vinic se ale na území nynějších Dejvic projevila jen omezeně. V době Karla IV. máme doložen vznik několika vinic v nynější Podbabě, které byly nazývány Na Šárkách.²⁰⁰

Je možné, že některé tehdy vzniklé vinice se vyhnuly zaznamenání v dochovaných písemných pramenech, je ale jisté, že mnohé z pozemků, které by pro vznik vinic byly vhodné, nebyly pro vinohrady zatím využity. Z toho plyne, že nařízení krále nebylo uplatňováno s naprostou důsledností. Na skutečný rozkvět vinařství si Dejvice musely ještě počkat.

V době panování Karla IV. byly v na území dnešních Dejvic dvě osady Dehnice a Šárka (viz kap. 4.1.4)²⁰¹ Přes to, že v obou osadách stálo jen několik stavení, náležel k nim veliký pozemkový majetek. Karel IV. prý dokonce uvažoval o tom, že právě na těchto pozemcích nechá založit Nové Město pražské.²⁰² Toto se ale nejeví jako příliš reálný záměr. Zmiňované území mělo výrazně horší kontakt s trasami obchodních cest. Dostupnost ze Starého Města by byla špatná díky

¹⁹⁷ hřivna byla cca 0,25 Kg stříbra dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady(...)*, s. 55

¹⁹⁸ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 86-87

¹⁹⁹ HLAVÁČEK, I.: *Vademecum (...)*, s. 171

²⁰⁰ RUTH, F.: *Kronika I*, s. 145

²⁰¹ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 157-158

²⁰² BEDRNÍČEK, P.: *Obce vřkolní*, s. 55

složitému terénu. Fortifikace takového města by navíc byla mnohem nákladnější než u Nového Města v jeho skutečné podobě.

4.3 Vývoj od konce vlády Karla IV. do bitvy na Bílé hoře

4.3.1 15. století: Válečné škody a rychlá konsolidace

Rozkvět vinařství na nějaký čas utlumila epidemie moru z přelomu 14. a 15. století, poté se ale opět vinohrady v Praze a jeho okolí i na dalších místech Čech opět rozvíjí.²⁰³ Karlovy zásahy se mohly naplno projevit až s časovým odstupem za vlády Václava IV. Tehdy byly sice některé vinice zrušeny či zmenšeny, jednalo se ale jen o vinohrady na místech, kde se pěstování révy nevyplácelo. Vinařství v Čechách vzkvétalo.²⁰⁴

Události spojené s husitským hnutím vinařství pochopitelně nepřály. Konfiskace církevního majetku přinesla zkázu mnoha klášterních vinic.²⁰⁵ Kvůli vleklým nepokojům se obchodní cesty začaly našemu území vyhýbat. Mnohé dříve prosperující vinohrady během bouří zpustly. Vinice v okolí hlavního města trpěly husitskými bouřemi obzvláště.

Docházelo k velkým majetkovým přesunům, konfiskoval se majetek církve i německých obyvatel Prahy. Mnohé vinice tak byly zabrány Starým Městem. Následně byly přerozdělovány na základě zásluh. Takto bylo rozděleno na 90 vinic v okolí Prahy. Pražské vinice byly devastovány zejména tažením vojsk ve 20. letech 15. století. Netrvalo ale dlouho a vinice se opět vzmohly. Velmi tomu napomohly zásahy obou Pražských obcí na pravém břehu Vltavy. Obce po vzoru Karla IV. nařídily vysazování révy v roce 1428. Obnova byla velmi rychlá, již ve druhé polovině 15. století byl rozsah vinic stejný, jako před válkami. Postavení perkmistra bylo v této době otřeseno, protože ztratil oporu v královské moci, toho využilo Staré Město. Roku 1433 ve snaze oslabit význam perkmistra konšelé a purkmistr vydali nález, podle kterého musely být viniční trhy nejdříve zapsány do městských knih.²⁰⁶

Za vlády Jiřího z Poděbrad přišly i další vleklé války s Matyášem Korvínem, ty těžce dopadly pro změnu na Moravské vinařství.²⁰⁷ To mohla pražskému víno spíše prospět, protože se mu tak zmenšila konkurence. Stav

²⁰³ STOLÁŘ, R.: *Historické odrůdy révy (...)* in KILIÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 19

²⁰⁴ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 332

²⁰⁵ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 332

²⁰⁶ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 4-5

²⁰⁷ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 74

českého vinařství stále nebyl z legislativního pohledu utěšený, bylo nutné konsolidovat situaci a opět obnovit dohled nad dodržováním horenského práva.²⁰⁸ Za Jiřího z Poděbrad se značně změnilo postavení perkmistra. Zatímco po husitských bouřích se úřad stal pouhým výkonným orgánem Starého Města, za tohoto krále byl perkmistr považován za královského úředníka.²⁰⁹

4.3.2. Nové viniční řády

V Čechách na konci 15. století opět dochází k zakládání nových a rozšiřování stávajících vinic. Tíživým problémem pražských vinařů bylo nedodržování viničního řádu, zejména dovoz cizích vín do Prahy a nepoctivě šenkované víno. Moselo proto došlo ke zpřísnění dohledu na dodržování norem. Navyšování rozlohy pražských vinic s sebou navíc přineslo i první problémy s odbytem vína. Což byl další důvod, proč musela být zpřísněna pravidla pro dovoz.

Velmi významným aktem pro vinařskou legislativu bylo vydání nového viničního řádu králem Vladislavem Jagelonským 21. 7. 1497²¹⁰. Ustanovení Karla IV. jsou potvrzena a doplněna o mnohé další normy. V listině se jménem krále píše: „*Ale znajíce nyní mnohé výtržnosti, kteréž se od některých škodně při těch horách vokoło Prahy nám i obcem měst Pražských dějí a nechtiece, by se to rozmáhalo a šířilo k našemu a obecnému zlému, (...).*“²¹¹ V listině se tedy poukazuje na značné problémy, které škodí Pražskému viničnímu hospodaření. Některé vinice nebyly řádně zapsány v perkmistrových knihách. Listina tedy nabádá k zápisu, pokud by vinice zapsána nebyla, nesmí se z ní víno do Prahy dovézt. Dalším problémem je falšování vína. „*Item při každém sv. Havle (16.10.) aby se vína ve všech městech svrchu psaných (Staré, Nové, Menší Město, Hradčany a Vyšehrad) vohledávala a bylalyby která nalezena, žeby se falšovala a nebo zkazila bud' síru a neb jinými jakýmiž kolivěk věcmi škodlivými a lidem k nezdraví, taková mají ven vytažena vsekávána býti.*“ Tím se ustanovuje vůbec první zákonem daná revize kvality vína, kterou měl provádět perkmistr se svými pomocníky.²¹²

²⁰⁸ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 91

²⁰⁹ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 5

²¹⁰ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č 189, s. 308 – 310

²¹¹ *Ibidem*

²¹² KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 41

Král Vladislav listinou také v době od vinobraní do „dne svátostí“²¹³ zakazuje dovoz jakýchkoliv cizích vín. Cizí vína měla být vždy do vinobraní vyšenkována. Pokud by víno vyšenkováno nebylo, tak se mělo zkonfiskovat. Dvě třetiny vína pak měly být odevzdány králi a třetí díl perkmistrovi. Král se tak touto listinou snaží posílit postavení perkmistra. Nikdo nesmí perkmistrovi klást překážky ve výkonu jeho úřadu a purkmistři a konšelé pražských měst mu musí být vždy nápomocni.²¹⁴

Brzy na to vznikl nový viniční řád pro Prahu, který byl sestaven perkmistrem Martinem Holcem z Květnice v roce 1516²¹⁵. V Holcově viničním řádu (stejně jako v úvodu páté viničné knihy z roku 1508²¹⁶, která vyšla z pera Mikuláše od Louže) se vzpomíná na odkaz Karla IV., který dal vzniknout pražskému vinařství. Zároveň se poukazuje na velký nepořádek panující ve věcech vinařských. Nařízení týkající se zejména organizace práce a ochrany vinic kladou velký důraz na kvalitní péči o révu s cílem dosáhnout co nejvyšší jakosti. Nařízení jsou sestavena velice důkladně a snaží se vyřešit veškeré sporné body práce na vinohradech.

Ve 21 člancích se stanoví pravidla pro řešení vztahů mezi nákladníky (majiteli vinic), nádeníky (tzv. viniční čeládkou) a vinaři (kteří organizovali práce na vinicích). Pro případ, že by nařízení nebyla dodržována, se vždy stanoví trest. Nákladníkovi hrozil trest pouze peněžitý, vinaři pak vazba.²¹⁷

První nařízení se týká počtu dělníků na vinici. Na žádnou z viničních prací nesmí vinař najmout víc pracovníků, než kolik má vinice strychů²¹⁸. Práce na všech vinicích mají být vykonávány ve stejnou dobu. Tomu, kdo by s pracemi začal dříve či později, hrozil trest.

Martin Holec zde dokonce nařizuje i to, jak mají být dělníci při práci rozestavěni. *„Item aby pacholci prostranně v rázu stávali, jeden od druhého nejměň dva lokty vzdálí, ti aby bez forteluov spravedlivě a pilně dělali, všech řečí, rozprávek daremných, a zvláště nestydatých, oplzlých a hanebných, aby nechali, kteréž i proti pánu Bohu všemohoucímu i proti každému dobrému.“*²¹⁹ Z toho je

²¹³ Tzn. do pátku po „Provodní neděli“, první neděli po Velikonocích

²¹⁴ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 189, s. 308 - 310

²¹⁵ *Archív český XVIII*, č. 135, s. 380-383

²¹⁶ Čelakovský č. 131, s. 376

²¹⁷ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 91

²¹⁸ 1 strych neboli korec = 2865 m² dle KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*

²¹⁹ *Archív český XVIII*, č. 135, s. 380-383

vidět, že perkmistrova nařízení měla za cíl zajištění vysoké efektivity práce. Patrné je z citátu také to, že viniční dělníci, pocházející z nejnižších vrstev společnosti, měli velmi špatnou pověst. Holec uvádí i mnoho dalších zákazů pro dělníky. Jejich kázeň zřejmě byla často řešeným problémem. Prohřešků se ale dopouštěli asi i vinaři, pro které Holec připravil taktéž některá omezení.

Odměna dělníků byla každý den stanovena perkmistrem. Majitel vinice výši výplaty dělníka ovlivnit nemohl. Pokud chtěl levnější pracovní sílu, mohl si najmout ženy, kterým se vyplácela denní odměna o dva peníze menší. Plat vinaře musel být ve výši 20 nebo 24 míšenských grošů (podle vzdálenosti vinice).

Nařizují se zde i opatření proti škůdcům. Majitelé museli pod hrozbou pokuty nařizovat sběr housenek. Práce byly důkladně kontrolovány, perkmistr vinice často navštěvoval.²²⁰

O pět let později byl viniční řád ještě doplněn o 7 dalších článků.²²¹ Vladislavovo nařízení o omezení dovozu vína je různými podvodnými způsoby porušováno obcházeno. Proto na základě Václavova nařízení znovu vyhlášeno, že cizí vína se od sv. Havla (16. 10.) do sv. Jiří (24. 4.) nesmí dovážet. Nevypité cizí víno nesmělo být tou dobou uskladněno blíže než 4 míle od Prahy.

Cizí vína, která jsou svobodně přivezena mimo zapovězenou dobu, musí být ihned po přivezení perkmistrem s jeho konšely a šesti panskými úředníky²²² ochutnány. Ochutnávání se má provádět proto, aby později nemohlo dojít k „temperování“ (slazení, kořenění či jinému ochucování). „(...) *pakli by je ktožkoli kterakkoli temperoval, aby hned per[k]mistr ta vína beze vší milosti osekati kázal jakožto falešná.*“²²³ Cizí víno se nesmělo s tím pražským ani míchat, k čemu mělo docházet. Kontrola dovozu vína tedy měla být zásadním způsobem zpřísněna. Každá dovezená nádoba měla být náležitě označena a bez označení nesměla být šenkována. Cenu cizích vín určovali šestipání.²²⁴

Zajímavý je také úvod listiny, kde si perkmistr Jan Legát stěžuje na nepořádek, který vede ke škodě vinic i mnohých obyvatelů města: „*Poněvadž město Praha s větší strany horami viničnými již času tohoto netoliko v své povaze*

²²⁰ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 91

²²¹ *Archív český XVIII.*, č. 136, s. 383-385

²²² Šestipanský úřad byl podřízen městské radě a měl na starost mimo jiné výběr cel a správu tržní a tržně policejní dle *oficiálního webu AHMP*, www.ahmp.cz

²²³ *Archív český XVIII.*, č. 136, s. 384

²²⁴ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 7

*stojí a trvá, ale také roste a vzdělává se, ještě veliký počet i měšťanuov i robotného a pracovitého lidu těmi horami své provádí živnosti; ale že mnohý veliký a škodlivý nepořádek k zlehčení a zkažení týchž hor proti jich výsadám a proti právu města tohoto k znamenité škodě všech obyvateluov i k odjití živností všech lidí robotných, (...)*²²⁵ Praha mohla mít v této době zhruba 700 ha vinic a jejich význam pro město je dobře patrný z předchozího citátu.²²⁶ Pro srovnání dnešní rozloha Starého Města s Josefovem je necelých 140 ha.²²⁷

Takovéto zpřísnění regulí ukazuje na neutěšený stav, který v pražském vinařství panoval. Stále se do města dovážela cizí vína a dřívější viniční řád se zřejmě nerespektoval. V jejich dovozu byl spatřován hlavní problém pražského vinařství. Další zákaz se týkal židů, kterým se přísně zakázalo používat jiného vína než pražského. Řád i jeho doplnění muselo být schváleno kromě perkmistra i konšely Starého města a pak i celou obcí.²²⁸

Úřad perkmistra byl v této době díky schopným mužům na tomto postu velmi blízko osamostatnění. Brzy ale přišla změna s nástupem nového panovnického rodu na český trůn.²²⁹

4.3.3 První Habsburkové a vinná réva

Ferdinand I. Habsburský již od počátku své vlády v Čechách v roce 1526 prokazoval své absolutistické tendence. Organizace vinařství se to dotklo tak, že se král snažil převést úřad perkmistra pod královskou pravomoc. Perkmistr si proti němu musí hájit své staré svobody. Osamostatnění úřadu je nyní nemyslitelné a perkmistr opět přimyká ke Starému Městu. Ferdinand vybízí obci, aby donutila perkmistra k výběru perkrechtu i za předešlé roky. Ferdinand má na to sice právní nárok, ale pro perkmistra je to téměř neuskutečnitelný úkol. V předchozích letech se vinařství nedařilo a majitelé vinic neměli z čeho platit, zaběhlou praxí bylo v případě neúrody odpouštění perkrechtu. V roce 1541 Ferdinand hrozil podřízením perkmistra přímo královské komoře právě pro nevybraný perkrecht za předchozí léta.²³⁰

²²⁵ *Archiv český XVIII.*, č. 136, s. 383

²²⁶ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 43

²²⁷ *Wikipedia*: hesla Staré Město (Praha), Josefov (Praha)

²²⁸ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 91

²²⁹ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 10

²³⁰ VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, M., *Úřad perkmistra (...)*, s. 10

Příležitost pro uskutečnění svého plánu se králi naskytla po porážce stavovského odboje v roce 1547. Poražená města musela králi zaplatit vysoké pokuty, byl jim konfiskován rozsáhlý majetek a musela králi odevzdat všechna svá privilegia. O některá privilegia města přišla, jiná jim král vrátil, ale pozice měst byla zásadním způsobem oslabena.²³¹ Na základě listiny z 24. 9. 1547,²³² byla pravomoc perkmistra pražských viničních hor přenesena od Starého Města pod královskou pravomoc. „Což se pak ouřadu pegmisterského nad horami viničními dotýče, ten ouřad i což k tomu ouřadu náleží sobě i dědicóm našim a budoucím králóm Českým pozustavovati ráčíme, (...)“ Král ale nadále perkmistra vybíral z předních staroměstských občanů.²³³ První Ferdinandem ustanovený perkmistr byl Jiří z Jelče.²³⁴ Od této chvíle se perkmistrova práce začala přesměřovávat na kontrolu vinohradnictví v celém českém království. V roce 1549 Ferdinand I. vydal instrukci úřadu perkmistra, ve které Jiřího z Jelče nabádá k zavedení přísných kontrol a trestů a k znovunastolení pořádku. Zde je perkmistr úkolován již v rámci celých Čech, nikoliv pouze v Praze.²³⁵

Vzhledem k tomu, že se perkmistrovi rozrostly pravomoci a povinnosti, tak následně vzrostla i skupina jeho pomocníků. Nově měl k ruce osm konšelů místo čtyř. Tři ze Starého, tři z Nového a dva z Menšího Města. Dále měl perkmistr k dispozici písaře, komorníka či posla, fisírníky (měřiče sudů) a ochutnavače.²³⁶

Přesto, že i za Ferdinanda byla opět vydána mnohá nařízení na omezení dovozu cizích vín, bylo nově umožněno obcím Starého, Nového a Menšího Města, aby si zřídily obecní sklepy, kde mohly celoročně prodávat cizí vína.²³⁷ Je možné, že toto právo bývalo zneužíváno, nebo se jeho uplatňování nezamlouvalo perkmistrovi. Jistě víme, že se stalo předmětem sporů mezi ním a měšťany. To je patrné z listiny z 19. 12. 1564²³⁸, ve které Ferdinand přikazuje perkmistru, ať nepřekáží občanům Nového města ve svezení rýnského vína do obecního sklepa. Dovoz a čepování cizího vína byl stále závažným problémem, který se zřejmě

²³¹ *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VII., s. 195-204

²³² Čelakovský, J.: *Privilegia*, č. 235, s. 389-391

²³³ Listina ze 4. 12. 1558, ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 250, s. 418

²³⁴ TOMEK, V., V.: *Dějepis města Prahy*, díl XII., s. 4

²³⁵ *Archiv český XVIII.*, č. 142, s. 389

²³⁶ STANĚK, J.: *Víno není vinno*, s. 149

²³⁷ Listina asi z roku 1549, Čelakovský 248, s. 410-411; znovu potvrzeno pro Staré Město listinou z 22. 9. 1562 in *Archiv český XVIII.*, č. 144, s. 394; znovu potvrzeno pro Menší Město listinou z 30. 9. 1562 obě *Archiv český XVIII.*, č. 145, s. 394

²³⁸ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 258, s. 440

nikdy nepodařilo úplně vyřešit.²³⁹ Zákazy byly různými způsoby obcházeny a porušovány. V roce 1559 došlo dokonce k právní ochraně pražského vinařství proti severočeskému zejména pak litoměřickému vínu.²⁴⁰

Kromě dovozu musel perkmistr kontrolovat a trestat také nepoctivé šenkýře, kteří dávali špatnou míru. Tuto perkmistrovu práci ale mařili někteří měšťané. Listina vyšlá z kanceláře české komory 16. 1. 1569²⁴¹ staroměstské občany napomíná a nabádá je, ať perkmistrovi v trestání šenkýřů, nepřekáží, ale naopak ať jsou mu nápomocni. Podobná nařízení bez stanovené sankce ale asi neměla velký dopad. Zdá se, že spory mezi perkmistrem a Pražskými měšťany se od podřízení úřadu pod královskou komoru staly běžnějšími než dříve. Rozloha vinohradů v okolí Prahy byla v polovině 16. století výrazně větší než před husitskými boulemi, odhady mluví o 700 ha vinic.²⁴²

Zajímavé údaje z druhé poloviny 16. století se nám zachovali v zápisu z generálního sněmu z roku 1579. Průměrný objem vína vyprodukovaného ročně z pražských vinic se tehdy odhadoval na 12 000 sudů po 8 vědrech²⁴³ (cca 44 640 hl²⁴⁴). V roce 1577, kdy byla dobrá úroda, mělo být z pražských vinic vyprodukováno 25 000 sudů, tedy 93 000 hl. Pražské víno se šenkovalo v ceně 12 krejcarů za pintu. Daň a ungelt vybraný z pražského vína, přespolečního i cizího vína měl v roce 1577 činit 102 755 tolarů. Přespolečních a zahraničních vín bývá v průměrném roce dovezeno kolem 2 000 sudů, ale když je neúroda, tak prý i víc. Na odvodech z cizích vín je tak v průměru vybráno 11 tisíc tolarů. Ceny vín byly rok od roku jiné, odvíjely se hlavně od kvality a kvantity sklizeného vína. Odhadované ceny vína v průměrném roce viz v tabulce 7.²⁴⁵

Tab. 7: Odhad cen vín v roce s průměrnou úrodou z roku 1577 podle *Sněmy české (...)*

Objem:	Původ vína:	Cena:
1 pinta ²⁴⁶	pražské	5 krejcarů
1 pinta	rakouské	7 krejcarů
1 pinta	rýnské	9 krejcarů
1 pinta	uherské	9 krejcarů

²³⁹ *Archiv český XVIII.*, č. 143, s. 394 a č. 149, s. 396

²⁴⁰ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 92

²⁴¹ *Archiv český XVIII.*, č. 148, s. 396

²⁴² KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 43

²⁴³ 1 vědro = cca 46,5l dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady (...)*, s. 104

²⁴⁴ Dle dolnorakouské soustavy měř a vah in HLAVÁČEK, I.: *Vademecum (...)*, s. 173

²⁴⁵ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, V. sv., s. 369

²⁴⁶ 24 pint = 1 vědro = cca 46,5l; pinta = 1,938 litry dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady (...)*, s.

Při nejnižší úrodě vína mělo být v Praze na daních a ungeltu z vína vybráno minimálně 20 tisíc tolarů. Ve zbytku Čech se pak vyšenkovalo ještě dvakrát tolik vína. Celkem by se tedy každý rok mělo vybrat minimálně 60 tisíc tolarů.

4.3.4 Nové trendy ve vinařství

Kvalitnější víno mohlo být vyráběno také díky rozšíření nových poznatků o pěstování révy a výrobě vína. V roce 1558 vyšla staroměstskému kantorovi Janu Hadovi odborná publikace „Winize w yakém položení má býti / a yakým způsobem člowěk ma gy dělati / aby to hogný užitek mohl mijti: Při tom také yak se wíjno chowati a opatrowati má.“ Tento česky psaný spis je přínosný zejména proto, že nevychází z latinských předloh, jako předchází u nás dostupné texty o vinařství, ale reflektuje zdejší přírodní podmínky. Jsou zde popsány snad všechny úkony potřebné k vypěstování kvalitní révy a následné výrobě vína. Přínosné je z dnešního pohledu také zmapování tehdy rozšířených odrůd.²⁴⁷

Obdobný spis „Vinitorium – odborný návod, jak zakládat vinice, jak o ně pečovat a vyrábět víno.“ vyšel v roce 1591. Jeho autorem byl Jiřík Gerl z Gerlštejna.²⁴⁸ Odborné znalosti o pěstování révy a výrobě vína mohly být díky knihtisku rychle rozšířeny, což jistě pozitivně ovlivnilo kvalitu péče o vinice.

Měšťanským vinařům vyrostla nově konkurence. Tento obor podnikání přestal být pouze doménou měšťanů, začala ho využívat i šlechta.²⁴⁹ Na tom se významně podepsalo omezení moci měst a konfiskace obecní půdy po nezdařeném stavovském odboji v roce 1547.²⁵⁰ Města si ale významnou pozici na trhu s vínem udržela. Vrchnost měla jednak zisky z poddanských vinic, jednak provozovala vlastní vinohrady. Díky ní se v tomto oboru objevily nové trendy. Na rozdíl od měšťanů si vrchnost mohla dovolit s prodejem vína počkat a prodávat až víno vyztřálé. Vyztřálé víno bylo pochopitelně výrazně dražší než mladé víno, někdy až dvojnásobně. Z těchto důvodů se velmi rozvíjelo sklepní hospodářství. Od druhé půle 16. století se začaly ve větší míře využívat velkoobjemové sudy, ve kterých

²⁴⁷ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, s. 59 - 74

²⁴⁸ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 46

²⁴⁹ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 90 a 91

²⁵⁰ *Velké dějiny země Koruny české*, sv. VII., s. 195-204

víno zráló.²⁵¹ Dříve malé sklepy byly díky investicím vrchnosti přestavovány na rozsáhlé podzemní prostory.²⁵²

Pro práci na vinohradech je potřeba odborných znalostí. Z toho důvodu se také vrchnostenské vinice jen velmi výjimečně obhospodařovaly robotně. Jen zřídka se také vinice emfyteuticky pronajímaly poddaným, což byl další důvod, proč byli většinou k obdělávání využíváni námezdní dělníci. Dobrých viničních dělníků později zřejmě nebylo nazbyt, proto se v některých vinařských předpisech uvádějí přísné tresty za přetahování dělníků z jiných vinic příslibem vyšší odměny.²⁵³

V 16. století se změnila podoba naturálních dávek odváděných vrchnosti. Dříve se z vinice odváděla dávka v podobě hroznové drti. Nyní ale chtěla vrchnost dávky přímo v podobě vína, a proto chtěla dosáhnout jeho vyšší jakosti. Výroba vína se začala u vinařů kontrolovat a dávky se vybíraly přímo u nich. Zároveň se zrušilo pravidlo, že termín sběru hroznů je závazně vyhlášován pro celou viniční horu, což bylo závazné pro všechny majitele zdejších vinic, kromě těch, kteří si skrze zvláštní zásluhy vymohli frejunky (svobody). Tím pádem byla tato změna výhodná i pro samotné vinaře.²⁵⁴

4.3.5 Réva v Rudolfově Praze

Za vlády Rudolfa II., který v 80. letech přesídlil se dvorem do Prahy,²⁵⁵ bylo hlavní město českého království zvelebováno v mnohých ohledech. Rudolf II. značné úsilí zaměřil i na pražské vinařství. To panovníkovi přinášelo značné zisky a on se za to českým vinařům odvděčoval svou podporou. Ve viničních věcech ale nebyl odpovídající pořádek a docházelo k hojným daňovým únikům, v čemž byl pochopitelně spatřován největší problém. Toho si byl král vědom a snažil se zjednat pořádek. Pro zajištění správného odvádění perkrechtu bylo vydáno mnoho nařízení. V této věci král majitele napomínal již v roce 1583, krátce po svém usídlení v Praze. Za Rudolfa II. byl perkrecht přeměněn z naturální daně na peněžní. Výše perkrechtu byla již odedávna stanovena na 8 pint²⁵⁶ vína z jednoho

²⁵¹ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 45

²⁵² STOLÁŘ, R.: *Historické odrůdy révy (...)* in KILÍÁN, J.: *Trpké býti zdá se?* s. 19

²⁵³ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 64-66

²⁵⁴ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 41

²⁵⁵ BORKOVSKÝ, Ivan a kol.: *Dějiny Prahy* s. 285

²⁵⁶ pinta = 1,938 litry dle SEDLÁČEK, A.: *Paměti a doklady(...)*, s.104

strychu²⁵⁷ vinice, tedy 15,5 l vína.²⁵⁸ V peněžní formě to činilo 96 bílých peněz, tedy 13 českých grošů a 32 krejcarů.²⁵⁹ Pro správné odvádění daní byl také zřízen urbář, do kterého se vinice v Praze a okolí zapisovaly pod pořadovými čísly.²⁶⁰

Napomenutí z roku 1583 zřejmě nemělo dostatečný efekt, a proto o 7 let později vydává Rudolf II. instrukci o vinařství, která byla adresována perkmistrovi pražských viničních hor Janovi Kaprovi z Kaprštějna, který již dříve prokázal své schopnosti jako perkmistr v Lounech. Z listiny je patrné, jak vysoký společenský kredit tento úřad tehdy měl. Ve 35 artikulích instrukce se řeší povinnosti a pravomoci perkmistra a množství problémů, které musely být ve vinařství řešeny. Perkmistr měl povinnost vést majetkovou evidenci a sepisovat ji do urbáře.²⁶¹ V listině je uveden přesný návod, jak se má urbář vést, aby byl přehledný. Perkmistr dohlíží na odvod perkrechtu králi, na což se v listině klade velký důraz. Má také dbát na řádné dosvědčení případného osvobození od daně.²⁶²

Perkmistr je nabádán, aby pečlivě a svědomitě vedl dokumentaci a dokonce mu je zde předkládán návod, jak listiny bezpečně skladovat. Opět je zde zmiňována kontrola a regulace dovozu. Bez svolení perkmistra nesmělo být dovezeno víno do žádného z královských měst pražských, ale ani na Vyšehrad, Újezd a Hradčany. U dovezených vín se měla u městských bran kontrolovat kvalita. Sudy cizích vín, která byla povolena šenkovat, musela být řádně označena. Dalším přečinem, který musel perkmistr trestat a předcházet mu, bylo zakázané mísení českých vín s cizími. Trestem za neuposlechnutí zákazu pančování byla konfiskace vína. Případně, pokud šlo o velice nekvalitní víno, rozsekání sudu. Přísně mělo být také dohlíženo na správné šenkování vína.²⁶³ Panovník chtěl zajistit vysokou kvalitu vína i jeho poctivý prodej.

I přes přísná pravidla byl dovoz vína nadále zásadní hrozbou pro Prahu. Omezení se zřejmě stále nedařilo plně uplatňovat a obchodníci je asi uměli obcházet. Rudolf II. se proto znovu pokusil dovozu předejít ještě rozsáhlejším zákazem prodeje a skladování rakouských, uherských, rýnských a moravských vín

²⁵⁷ 1 strych neboli korec = 2 865 m² dle KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*

²⁵⁸ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 333

²⁵⁹ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 45

²⁶⁰ PAVELKOVÁ, I.: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR (...)*, s. 14

²⁶¹ Na to, že některé vinice nejsou vedeny v perkmistrových knihách, si král stěžuje opět v listině z 16. 10. 1598 in ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 287, s. 488-492

²⁶² *K dějinám vinařství českého*, tj. znění listiny, v podobě, ve které bylo v roce 1877 vydáno tiskem

²⁶³ *Ibidem*

v Praze od vinobraní až do „dne svátostí“²⁶⁴.²⁶⁵ Ve vztahu k dalším českým vinařským městům byl zákaz ještě přísnější: „*Ze strany pak vín Českých mimo Pražská, (...), pod pergkrecht náš císařský náležící[ch], jako Litoměřických, Lounských, Mělnických a všech jiných, poněvadž ta na žádný vyměřený čas, ale hned nikdy přes celý rok do měst Pražských pro záhubu týchž měst a falšování nimi jinými vín Pražských i přespolních vezena býti nemají, (...)*“²⁶⁶ Ostatní česká města proto musela hledat jiné trhy. K roku 1595 je doložen vývoz litoměřického vína do Saska.²⁶⁷

Proti panovníkově snaze šel ale vývoj českého trhu s vínem. Konkurence vinařů byla velká a v letech s dobrou sklizní hroznů docházelo k velké nadprodukcí vína, což mělo za důsledek snižování jeho ceny. V důsledku toho a nepřízně klimatu, která naopak způsobovala neúrody, se výnosnost vinic snižovala, což se týkalo zejména některých vinohradů v okolí Prahy. Častěji tak docházelo k jejich prodeji.²⁶⁸ Poslední citovaná listina navíc obsahuje i zmínku, že předchozí léta byla pro víno dosti nepříznivá.²⁶⁹ Klima se koncem 16. století začalo výrazně zhoršovat (viz kap. 2.7) a tento fakt měl ještě horší dopad na pražské vinaře než silná konkurence.

Špatné úrody z let 1601 a 1602, kdy mrazy a krupobití způsobily velkou neúrodu vína v Praze, dovedly krále k zásadní změně. Na žádosti Starého Města Rudolf II. rozhodl, že v případě neúrod bylo omezení dovozu cizích vín povoleno. Z obsahu listiny vyplývá, že podobné neúrody se v posledních letech často opakovaly. Do budoucna mohlo o zrušení zákazu dovozu v důsledku neúrody rozhodnout Staré Město.²⁷⁰

V Praze a okolí bylo v době vypuknutí stavovského povstání vinic zhruba 2 000.²⁷¹ Začátkem 17. století se problémy zdejšího vinařství nakupily a nastaly zde pro víno špatné časy. Na vinicích se muselo šetřit, což se podepsalo na kvalitě révy. Snižují se i platy viničních dělníků. Šetření na mzdách čeládky vedlo až k jejich stávce v Praze v roce 1619. Několik tisíc lidí z městské chudiny, kteří si na vinicích

²⁶⁴ Tzn. do pátku po „Provodní neděli“, první neděli po Velikonocích

²⁶⁵ Listina z 5. 7. 1593 in Čelakovský, č. 280, s. 470-476

²⁶⁶ Čelakovský, č. 280, s. 475

²⁶⁷ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 46

²⁶⁸ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 46

²⁶⁹ Čelakovský, č. 280, s. 474

²⁷⁰ Čelakovský, č. 291, s. 499-501

²⁷¹ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 98

přivydělávali, aktivně projevilo svůj nesouhlas se snížením odměny. Jejich protest byl úspěšný a dosáhli zlepšení pracovních podmínek.²⁷²

4.3.6 Podmínky dejvického vinařství od smrti Karla IV. do bitvy na Bílé hoře

Na území dnešních Dejvic vznikaly vinice nejhojněji v první půli 16. století. Razantní rozvoj zdejšího vinařství byl ale nastartován již v předchozím století. Po roce 1400, kdy většina dnešních Dejvic spadala pod panství metropolitního probošta,²⁷³ vznikla u proboštského dvora v Šárce vinice, která se později stane Paťankou (viz kap. 5.1). Ta vznikla nákladem vrchnosti. V blízkém okolí tohoto dvora v průběhu 15. století začaly vznikat další drobné vinice. Po roce 1410 vznikly také vinice na stráních kolem hory Baby. Jednou z nich byla i Markvartova vinice, která vznikla již v roce 1410²⁷⁴ a později se stala součástí vinice Majorjky (viz kap. 5.6).

4.3.6.1 Dejvičtí iniciátoři vinařství

V roce 1420 získal veškerý proboštský majetek v Šárce a vrchnostenské právo nad ním bývalý proboštský úředník Jan Šárka, který se přidal během husitských bouří na protikatolickou stranu. Šárka nově nabyté pozemky pronajímal ke vzdělání révy. Tak vznikly například vinice, které poté budou patřit k Hanspaulce (viz kap. 5.8). Šárka také sám vinice vzdělával.²⁷⁵ O rozvoj vinařství v této oblasti se významně zasloužil i Šárkův vnuk a majitel proboštského a manského dvora v Šárce, Stanislav Kadeřávek. Ten významně rozšířil vinici u bývalého proboštského dvora v Šárce a svá pole, směřující ze svahu k Dehnicím, pronajímal k vinařskému hospodaření dalším měšťanům. Kadeřávek také založil vinici, která později dostala jméno Kotlářka (viz kap. 5.2). Podobně si počínal v druhé půli 15. století i jeho současník Jakub Dousek. Ten si v Dehnicích koupil menší manský dvůr na místě pozdější usedlosti Mydlářka (viz kap. 5.3), spadající

²⁷² KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 47

²⁷³ Pražský probošt byl první hodnostářem a představeným metropolitní kapituly sv. Víta a měl na starost správu kapitulního majetku. Na začátku 15. století patřilo mezi majetek probošta město Volyně a 50 vesnic. Do tohoto majetku spadaly také části Dehnic a Šárky. Ottův slovník naučný, s. 728; TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, díl I., s. 384-401

²⁷⁴ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 259-260, 383-385

²⁷⁵ *Ibidem*, s. 166-175 a 259-260

pod vrchnost nejvyššího purkrabství, a pronajímal pozemky ke vzdělávání vinic. V zakládání vinic pokračovali v menší míře i jeho nástupci v držení dvora.²⁷⁶ Jedny z prvních dehnických vinic vznikly ve stráni pod nynější Pernikářkou.²⁷⁷

Douskovou zásluhou vzniklo na 81 strychů vinic, kterým se pak říkalo „Hory Douskovy“.²⁷⁸ Takto byly za Douska vytvořeny základy pro pozdější vinice, jakými byly: Mydlářka, Hercovka a Strakovka. Jeho nástupce Machek v roce 1500 založil 4 strychy vinice na pozdějších pozemcích Hadovky (viz kap. 5.4). Další majitelé dvora k vinařskému podnikání nadále pronajímali další a další pozemky. Ty později připadly nejen ke zmíněným vinicím, ale také k Hanspaulce, Pušrajbce, Komornické, Kanclířce a dalším. Pronajímání pozemků ke vzdělání vinic bylo velmi výnosnou činností. V druhé půli 15. a v 16. století ji praktikovali i ostatní majitelé pro vinice vhodných pozemků v Dehnicích a Šárce. V době vypuknutí stavovského povstání, předcházejícího bitvě na Bílé hoře, bylo na území dnešních Dejvic zapsáno již 120 vinic.²⁷⁹

4.3.6.2 Dehnická vrchnost a majetkové poměry

Půda nynějších Dejvic byla rozdělena mezi panské dvory, které byly správním centrem vrchnostenských statků. Do pobělohorských konfiskací jsou majetkové poměry spleť. Na území Dehnic vznikaly před rokem 1620 vinice na pozemcích těchto dvorů: „Hořejší dvůr“ (ten pravděpodobně vznikl ze čtyř poddanských usedlostí, které zmiňuji v kap. 4.1.4).²⁸⁰ „Prostřední dvůr“ (či velký manský dvůr), větší purkrabský dvůr (zvaný také „Šárkovský“, který se stal později majetkem úřadu nejvyššího komornictví) a menší purkrabský dvůr. Poslední dva zmiňované dvory v polovině 16. století splynuly v jeden, který byl pak označován „Zadním dvorem“. Některé vinice navíc nebyly poplatné dvoru, ale dehnické obci.²⁸¹

Výrazné změny ve vlastnických poměrech na tomto území přišly s husitskými bouřemi. Všechn zdejší církevní majetek byl zabaven měšťany ze

²⁷⁶ TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, díl VIII., s. 377

²⁷⁷ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 199

²⁷⁸ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 195

²⁷⁹ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 56

²⁸⁰ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 177

²⁸¹ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 199

Starého Města.²⁸² Husitské straně neloajální držitelé dvorů v Dehnicích byli vyměněni.²⁸³ V druhé polovině 15. století patřila již většina Dehnic nejvyššímu purkrabímu. Prostřední dvůr se ale stal soukromým majetkem. Zachovala se nám také zpráva o tom, že jeden z dvorů v Dehnicích Jiří z Poděbrad zastavil Jeníkovi z Divic. Musel tedy nějaký čas náležet ke královské komoře. Jeník z Divic dvůr v roce 1477 prodal. Dvůr poté patřil ke Křivoklátu a to až do roku 1594, kdy byl postoupen úřadu nejvyššího komornictví.²⁸⁴ Konfiskace církevního majetku tak umožnila měšťanům poměrně rychlou přeměnu dnešních Dejvic ve vinařskou oblast.

4.3.6.3 Změny po roce 1547

Roku 1547 skončil neúspěchem odboj pražských měst vůči králi. Ferdinand I. pak pro změnu zkonfiskoval městský majetek.²⁸⁵ Poté následovaly různé majetkové přesuny. Hořejší a prostřední dvůr v Dehnicích se stal roku 1562 znovu majetkem proboštví. Značnou část dnešních Dejvic s purkrabskými dvory získal úřad nejvyššího komorníka. Šárku s Bábou odkoupilo proboštví již ve 20. letech 16. století. Dva dvory nejvyššího purkrabství v Dehnicích (většímu z nich se říkalo Šárkovský), které stály na místě pozdější usedlosti Mydlářka, byly v polovině 16. století spojeny v jeden nájemcem Janem Vítem.²⁸⁶

Takto spojený dvůr, který byl také označován jako dvůr zadní, vlastnil od roku 1584 Jiří st. z Lobkovic. Ten se stal nejvyšším hofmistrem a obchodem s purkrabstvím dvůr osvobodil od vrchnosti. Koupil také tři vinice na místě nynější Hanspaulky, pak je spojil a ještě rozšířil. Po neloajálním vystoupení vůči králi na zemském sněmu byl Lobkovic odsouzen k doživotnímu vězení a ztrátě majetku. Po této konfiskaci Rudolf II. pozemky na místě budoucí Hanspaulky věnoval dvorskému kramáři Disquasatovi. Lobkovicův dvůr získal nejvyšší komorník Jan z Valdštejna a tomuto úřadu dvůr patřil i později.²⁸⁷

Po spojení dvorů v druhé půli 16. století byly Dehnice osadou se třemi poplužními dvory. „Hořejším“, „Středním“ a „Zadním“ ve směru od Hradu (od

²⁸² BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 56

²⁸³ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 159

²⁸⁴ KUČA, K.: *Města a městečka...*, s. 529

²⁸⁵ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 56

²⁸⁶ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 175, 181, 282-283

²⁸⁷ *Ibidem*, s. 194-195

jihu). Přední a Střední spadaly pod panství probošta. Pánem Zadního dvora byl nejvyšší komorník, byl to nadační statek tohoto úřadu. Nejvyšší komorník ho spravoval ve vlastní režii, nebyl tedy pronajímán. První dva dvory, ke kterým náležela také kovárna a hospoda, byl v době bitvy na Bílé hoře „pronajímán“ novoměstskému radnímu Michalu Wittmannovi.²⁸⁸

4.3.6.4 Osada Šárka

Šárecké a podbabské vinice vznikaly na pozemcích manského, selského a šáreckého proboštského dvora.²⁸⁹ Větší šárecký dvůr, který do husitských bouří náležel proboštovi, byl i s vrchnostenským právem nad tamějšími šáreckými hospodáři svěřen pražskou obcí již zmiňovanému Janu Šárkovi, který byl do té doby proboštovým úředníkem. Podle zápisu krále Zikmunda Lucemburského byl Šárka zástavním držitelem Šáreckého dvora i se vším příslušenstvím, král mu přiznal i vrchnost nad zbytkem statku. Šárkovi potomci tam hospodařili až do roku 1508.²⁹⁰ Větší poplužní dvůr stál zhruba v místě dnešního Hendlova dvora č. p. 24. Menší poplužní dvůr s ním sousedil na západní straně, poplatný selský dvorec na východní.²⁹¹ Šárkův syn Prokop roku 1449 koupil i manský dvůr. Prokopův syn Stanislav Staněk, zvaný Kadeřávek pravděpodobně roku 1508 prodal bývalý proboštský dvůr Václavu Sakovi. Manský dvůr držel nadále, později byl přikoupen k majetku proboštství. Po Sakově smrti větší šárecký dvůr sešel, jeho pozemky byly rozprodány na vinice a později zanikl.

Selský dvůr vlastnil od druhé půle 16. století Matěj Horník a v jeho rodině tento majetek zůstal ještě několik generací. Zřejmě při tomto dvoře vznikla šárecká krčma. Majitel tohoto dvora měl za úkol hlídat šárecké lesy a za tuto službu měl od probošta povolení čepovat pivo.²⁹²

4.3.6.5 Osada Podbaba

Na konci 16. století na území dnešních Dejvic existovala již třetí osada, kterou byla Podbaba. Ve viničních knihách se toto jméno vyskytuje již v 15.

²⁸⁸ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 298

²⁸⁹ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 236

²⁹⁰ TOMEK, V. V.: *Dějepis města Prahy*, díl VIII., s. 377

²⁹¹ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 256

²⁹² HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 161, 162

století.²⁹³ Osada vznikla na půdě pod vrchem Babou a byla rozdělena na dvě části. Jedna patřila k Šárce a druhá část k Sedlci. Obytná stavení zde začala vznikat až v druhé půli 16. století. V 60. letech vydal nejvyšší purkrabí Jan ml. z Lobkovic povolení ke stavbě mlýna na tamější části Šáreckého potoka. Brzy na to byla purkrabím také povolena výstavba krčmy. Do konce 16. století vznikly u potoka mezi krčmou a mlýnem ještě tři chalupy. O právo na držbu tohoto území se ale brzy přihlásilo proboštství a ve vzniklém sporu zvítězilo.²⁹⁴

4.4 Období úpadku pražského respektive dejvického vinařství

4.4.1 Vývoj pražského vinařství po Bílé hoře

Rozloha měšťanských vinic v předbělohorské době je odhadována na 1 000 ha.²⁹⁵ Třicetiletá válka byla ale pro pražské vinařství katastrofou. Kromě pustošení armád a úpadku hospodářské a politické moci Prahy se na vinařském hospodaření podepsalo to, že velká část majitelů vinic odešla po roce 1627 do exilu a vinice zůstaly neobdělávané. Do zpustlých vinic se měšťanům, kteří tu zůstali, příliš investovat nechce. Kvalifikovaní vinařští dělníci z Prahy odešli a nebyl dostatek pracovní síly, který ještě umocnilo tzv. druhé nevolnictví. Od pěstování révy se upouští, plochy vinic se výrazně zmenšují.²⁹⁶ Zároveň bylo toto období jedním z nejchladnějších za posledních několik tisíc let (viz kap. 2.2.7).

Zajímavý pohled na dopad třicetileté války na české vinařství prezentuje prof. V. Kraus, který dokládá, že válka vinařství tak radikálně neutlumila, ale způsobila spíše přesun vinařství z městského prostředí na vesnické.²⁹⁷ Šlechtická vrchnost, která není spokojena s pomalou obnovou poddanských vinic, se pouští do rozšiřování vinic, které sama provozuje. Na takovýchto dominikálních vinicích se pracovní síla rekrutovala nyní i skrze robotní povinnost, nebo byli najímáni chudí z venkova. Trend, který se objevil již v druhé polovině 16. století, jak bylo zmíněno výše, se tedy v nových podmínkách mohl naplno rozvinout. Vrchnost stavěla

²⁹³ BRONCOVÁ, D.: *Knihy o Praze 6*, s. 21

²⁹⁴ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 124-125

²⁹⁵ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví: (...)*, s. 91

²⁹⁶ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 31

²⁹⁷ KILIÁN, J.: *Mělník*, s. 337

finančně velmi nákladná rozsáhlá sklepení, kde se ve velikých sudech skladovalo zrající víno. Pro to, aby se ve vínu odbourala kyselina jablečná, se nechávalo víno déle na kvasnicích. Víno, které v sudech déle zrál, pak dosahovalo vyšší jakosti a hodnoty.²⁹⁸

Válkou zničené a exilem zpustlé vinice nemohly pokrýt domácí spotřebu vína. Proto byl zrušen zákaz dovozu zahraničních vín (srovnej s kap. 4.3.5). Od poloviny 17. století se vinice opět vzmáhaly, ale stále častěji se na vinicích sázely i jiné plodiny. Počet vinic tedy klesl a o jejich obhospodařování se starala opět převážně církev.²⁹⁹

Rozlohy vinic, které bylo v Čechách dosaženo před třicetiletou válkou, se už nikdy nepodařilo dosáhnout.³⁰⁰ Podle Berní ruly z roku 1654 tehdy bylo v Čechách 3 336 ha rustikálních vinic.³⁰¹ Třicetiletou válku tedy i přes velké škody vinice přečkaly, největší rána pro pražské vinařství měla teprve přijít.

4.4.2 Dejvice po Bílé hoře

V roce 1618 bylo na dejvickém území zapsáno 120 vinic. Stavovské povstání a následná třicetiletá válka však zapříčinily devastaci usedlostí a vinohradů, konfiskace a vylidňování. Roku 1676 zbylo jen 57 vinic. Nižší číslo není zapříčiněno pouze zánikem, ale také jejich spojováním do větších celků. Vznikly tak velké vinice, které byly vinicemi většinou již jen podle jména. Vinohrady zabíraly jen část jejich pozemků.

4.4.2.1 Podbaba

Roku 1620 koupil stavy zkonfiskovanou Podbabskou krčmu i s mlýnem a třemi chalupníky měšťan Menšího Města direktor Kryštof st. Kober z Kobersberku. Vedle podbabských nemovitostí skoupil také krčmu a mlýn v Šárce a též část majetku Strahovského kláštera. Z rozsáhlého majetku v Šárce a na Podbabě zůstal proboštství jen roční plat z tamních vinic.³⁰²

Kryštof Kober z Kobersberka za aktivní účast na stavovském povstání skončil mezi 27 popravenými na Staroměstském náměstí. Jan Amos Komenský o

²⁹⁸ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 46 -47

²⁹⁹ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 31

³⁰⁰ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 104

³⁰¹ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 47

³⁰² VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl II., s. 316

jeho popravě napsal: „*Na theatrum popravní šel hrdinsky, jako by se smrtí zápasiti chtěl. A přišed, stanul a řekl: 'A tuto já mám umříti? Ach neumru, ale živ budu a vypravovati budu skutky Hospodinovy v zemi živých. ' A složiv šaty, modlil se, řka: 'V ruce tvé poroučím a t. d. ' A v tom korunu mučedlnictví přijal. Hlava na rožeň vstrčena“.*³⁰³ Jeho uťatá hlava byla s 11 dalšími vystavena na Staroměstské mostecké věži.³⁰⁴

Majetek se vrátil pod správu probošta. V Podbabě nadále prosperovala krčma, ke které patřila i drobná vinice a další hospodářské pozemky.³⁰⁵

4.4.2.2 Šárka

Žádný ze tří dvorů v Šárce, o kterých jsem zde psal, třicetiletou válku nepřečkal. Zhruba na místě dvorů později vznikla krčma, ke které patřila i pole. Z hospody se posléze stal hospodářský dvůr. Na počátku 18. století stály na Šárce kromě dvora, kostela a roztroušených viničních stavení také dva mlýny. Z krčmy vzniklý dvůr s hospodářstvím, který též spadal pod proboštskou vrchnost. Dvůr prosperoval, patřilo k němu 50 jiter³⁰⁶ půdy. Tento dvůr se stejně jako Proboštský zachoval až dodnes a po jeho majiteli z druhé půle 19. století nese jméno. Jmenuje se Hendlův dvůr.³⁰⁷

Šárka s Podbabou byly v době od třicetileté války až do počátku 18. století známy jako nebezpečná místa. Řádily zde loupeživé bandy, které se mohly snadno ukrývat ve zpustlých viničních staveních. V pramenech je popsáno několik loupežných vražd v této oblasti.³⁰⁸

4.4.2.3 Dehnice

Držitel „Horního“ a „Prostředního“ dehnického dvora novoměstský radní Michal Wittmann (viz kap. 4.3.6.3) byl stejně jako Kryštof Kober dne 21. 6. 1621

³⁰³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Historie o těžkých protivěstích církve české*, LXXV. kap.

³⁰⁴ PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*, 1996, s. 16-19

³⁰⁵ HOLEC, F.: *Kronika IV.*, s. 125

³⁰⁶ Na počátku 17. století se jitro používané v Čechách rovnalo 2 833,37 m² dle HLAVÁČEK, I.: *Vademecum (...)*, s. 165-172

³⁰⁷ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 296-297, 385

³⁰⁸ BRONCOVÁ, D.: *Kniha o Praze 6*, s. 23

na Staroměstském náměstí popraven za účast na vzpouře proti králi.³⁰⁹ Byl předposledním odsouzcenem, kterého ten den kat Mydlář sťal.³¹⁰

V polovině 17. století byly bývalé proboštské dvory („Horní“ a „Prostřední“) již spojeny v jeden. Proboštové, kteří měli nad dvory vrchnostenské právo, je poté již nepronajímali, ale vedli zde hospodářství sami. Po třicetileté válce dvory prosperovaly, v té době tu také vznikl pivovar. Ze spojených dvorů se stalo správní centrum proboštských statků kolem Prahy.³¹¹

4.4.3 Hospodářsky spojené Dejvice

Pobělohorskými konfiskacemi se obohatilo především proboštství. V polovině 18. století byla většina území dnešních Dejvic v jeho vlastnictví.³¹² Někteří bývalí vlastníci si konfiskované vinice mohli od proboštství vykoupit, pozemky jiných bývalých vinic si proboštství ponechalo (např.: Paťanku). Některé vinice propadly proboštovi, jelikož jejich vlastníci nedodrželi své právní povinnosti.³¹³

Po třicetileté válce se vrchnostenské poměry na území dnešních Dejvic, které byly dříve poněkud složitější, velmi zjednodušily. V Dehnicích zůstala nadále jen dvojí vrchnost. Většina půdy spadala k proboštskému dvoru, který dodnes stojí v Proboštské ulici. Vrchností ostatní Dehnické půdy byl jen půl kilometr vzdálený dvůr komornický, neboli Zadní. Proboštský dvůr byl velkým hospodářstvím. Jeho správu vykonával proboštův hejtman (po roce 1750 byli tito správci nazýváni vrchními, nebo direktory). Na dvoře byli dále zaměstnáni: zahradník, kovář, krčmář, ovčák (čili polní mistr), sládek, bečvář, dělníci, mlatci a příležitostní pracovníci. Komornický dvůr byl od konce 17. století pronajímán proboštství a tento pronájem trval až do 80. let následujícího století. Za hraběte Josefa Viléma Nostice byl roku 1783 jeho úřad nejvyššího komorníka zrušen. Doživotně byl dvůr ponechán Nosticovi a po jeho smrti spadl dvůr pod správu zemských stavů a byl opět pronajat proboštství. V roce 1795 koupil rozpadlý komornický dvůr s pozemky probošt Václav Vojtěch z Heritesu. Osm vinic s pozemky, které původně spadaly pod komornickou vrchnost, byly z tohoto prodeje vyjmuty. V druhé půli 18. století

³⁰⁹ ZELINKA, T.: *Pražská předměstí*, s. 96

³¹⁰ PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*, 1996, s. 18

³¹¹ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 304

³¹² BEDRNÍČEK, P.: *Obce vřkolní*, s. 56

³¹³ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 308

k proboštskému dvoru patřilo 336 jiter půdy na území Dejvic a Šárky. Toto číslo se ještě značně rozrostlo připojením bývalé komornické půdy. Ke dvoru nejvyššího komorníka tou dobou patřily pozemky téměř o 100 jitrech.³¹⁴

Probošt byl tím pádem pánem téměř celého území dnešních Dejvic. Tento fakt byl zajisté významný pro konstituování politické obce Dejvice v polovině 19. století. Tehdy byly politicky spojeny tři obce, které byly již dlouho před tím propojeny nejen ekonomicky, ale i společnou vrchnostenskou správou a společným rychtářem.³¹⁵

V Dejvicích tedy vznikl velký vrchnostenský velkostatek, ke kterému náležela značná část půdy bývalých vinic. Většina půdy byla využívána jako orná. Některé měšťanské „vinice“ zde ale existovaly nadále. Vinohrady na svazích, kde se půda nedala orat, byly z velké části nahrazeny pastvinami a zahradami (viz kap. 5.).³¹⁶

4.4.4 Válečná tažení v polovině 18. století a zkáza dejvických vinic

Po smrti císaře Karla VI. vypukla na konci roku 1740 první etapa válek o rakouské dědictví. V listopadu následujícího roku oblehla Prahu spojená vojska Bavorů, Francouzů a Sasů. Válečné operace byly velmi rozsáhlé, omezil jsem se zde proto hlavně na popis dějů, které se přímo týkají Dejvic.

Jeden z útoků Sasů byl veden od Podbabu a Bubenče na Brusovou bránu. Přes Podbabu proudili další Sasové do města. Po dobytí Prahy tam zůstala početná francouzská posádka. Během francouzské okupace bylo v přeplněné Praze málo jídla a Francouzi dělali výpady za potravou a pící pro koně do blízkého okolí.³¹⁷

V Dejvicích a v Šárce se Francouzi utábořili na začátku léta 1742. Vojsko všelijak škodilo místním hospodářům. Vinice ničili tím, že do nich vhněli voly, mezky a muly, aby se zde pásli. Velkou část úrody zdejších usedlostí vojáci snědli nebo jinak poničili. Při potyčce Francouzů s pandury (rakouské vojenské jednotky), byl 11. 8. 1742 zapálen Proboštský dvůr. Poté zde přebývali maďarští husaři, kteří se tu 7. 10. 1742 úspěšně střetli s malou skupinou Bavorů. Tehdy se na Dejvice

³¹⁴ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 305, 316, s. 311

³¹⁵ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 161

³¹⁶ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 305

³¹⁷ BORKOVSKÝ, I.: *Dějiny Prahy*, s. 389-399

dokonce střílelo z děla. Bavoři na pražských hradbách vypálili dvě koule, aby husary zastrašili.³¹⁸

Na přelomu let 1742 a 1743 Francouzi Prahu opustili. Brzy na to v září roku 1744 ji oblehli a brzy dobyli pro změnu Prusové. Část z nich tábořila opět i v dnešních Dejvicích. Během krátkého dobývání byla Praha bombardována z baterií zbudovaných na návrších v okolí. Po dvou měsících okupace města Prusové Prahu opustili. V pražském okolí došlo k několika střetům Prusů s uherskými husary a Dalmatinci.³¹⁹ Některé dejvické usedlosti byly využívány k vojenským účelům. Na Hanspaulce vznikla v roce 1742 baterie, které uherské vojsko použilo proti Francouzům.³²⁰

Přesuny vojsk na zdejším území na počátku 40. let se citelně dotkly snad všech zdejších usedlostí. Během řádění francouzských vojáků v roce 1742 byla zapálena Kotlářka a několik dalších usedlostí. Poničený komornický dvůr nebyl již nikdy opraven. Vojáci neušetřili ani sakrální stavby, byly tak zničeny i některé dejvické kaple. Dejvic se dotkly také posuny vojsk v rámci sedmileté války na konci 50. let, která byla poslední etapou válek o rakouské dědictví. V roce 1757 tu znovu operovala pruská armáda. Tentokrát již nebyly škody tak rozsáhlé.³²¹

Zmíněné válečné operace na dejvickém území mezi léty 1741 a 1757 znamenaly téměř úplný konec vinařství v této oblasti. Podle Josefského katastru je při řadě usedlostí víno stále ještě pěstováno, jedná se však již jen o okrajovou záležitost. V polovině 18. století, kdy se majitelé válkou zdevastovaných vinic rozhodovali, jak dále naloží se svou půdou, bylo klima v Čechách pro vinařství výrazně méně příznivé než v 16. století (viz kap. 2.7). Jen málo majitelů si mohlo dovolit nákladnou obnovu vinic. Zničené vinice byly především rozorány, z části z nich se staly sady a zelinářské zahrady.³²²

Pozůstatky vinic zde ale vydržely poměrně dlouho a bylo zde vysázeno i nemnoho vinic nových. Ještě sto let po ničivém řádění Francouzské soldatesky bylo pro Stablní katastr naměřeno 9,5 ha vinohradů na dejvickém území.³²³

³¹⁸ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 312

³¹⁹ BORKOVSKÝ, I.: *Dějiny Prahy*, s. 389-399

³²⁰ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 353

³²¹ *Ibidem*, s. 312

³²² FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 32

³²³ *Archivní mapy* [online]

4.4.5 Úpravy horenského práva po třicetileté válce a v 18. století

Pozemková vrchnost se po třicetileté válce snažila získat naprostou kontrolu nad prodejem a určováním ceny vína. S tím je také spojená její snaha zbavit vinaře jejich starého práva na volný výčep. I přes odpor vrchnosti byl v roce 1679 císařem Leopoldem I. vydán Tractus de iuribus incorporalibus, kterým bylo stvrzeno právo vinařů na čepování vlastního vína. Tento právní spis měl sice platnost omezenou jen pro Dolní Rakousy, ale reflektoval i převládající výklad práva v zemích Koruny české.³²⁴

Marie Terezie zavedla všeobecnou nápojovou daň, aby zjednodušila zdanění vína, na které se v její době vztahovalo osm různých odvodů. Nová sjednocená daň se vyměřovala podle množství vína ve sklepě, pro tento účel byly zřízeny tzv. sklepní knihy. Za Josefa II. byl volný výčep vína potvrzen dvorním dekretem z roku 1784. Právo výčepu vína z vlastní vinice bylo přiznáno sedlákům i měšťanům. Čepovat se smělo po celý rok. Nátlak vrchnosti a překupníků vína na producenty byl tak zásadně omezen. Majitelé vinic mohli kromě prodeje většího objemu vína obchodníkům, rozlévat víno ve svém domě nebo ho prodávat v malém množství ve svém sklepě. V roce 1784 na Moravě horenská práva zanikla a byla nahrazena Všeobecným vinohorenským zřízením pro Markrabství moravské.³²⁵ Tím zanikly vinařské organizace a byly sjednoceny vinařské zákony na Moravě.³²⁶ V Čechách ale nadále platila viničná práva, jejichž základem byl řád z dob Karla IV. Již v roce 1783 byl ale dvorským dekretem z 10. 11. úřad perkmistra spojen s komorní prokuraturou.³²⁷

4.4.6 Zrušení poddanství v Dejvicích

Posledním ranou pro vinařství v českých zemích bylo v roce 1848 zrušení poddanství, rozpad panských dominií a zrušení celních hranic mezi Předlitavskem a Zalitavskem. Zrušení cel způsobilo příliv levnějšího vína z Uher. Se zrušením poddanství byly smazány rozdíly mezi panskými a selskými pozemky. Všechna

³²⁴ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 36 a 37

³²⁵ Kol. a.: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*, s. 36 a 37

³²⁶ LINHART, P.: *Vinařský atlas (...)*, s. 37

³²⁷ *Archív český XV.*, s. 509

břemena, služby a dávky vyplývající z poddanství a pozemkového panství byla zrušena, za některá z bývalých břemen se platila náhrada.³²⁸

Před touto reformou byly Dejvice, Šárka a Podbaba jednou obcí, která měla svého rychtáře. Tehdy se již rodilo nové centrum obce v okolí nové Bruské brány (původní Bruská brána byla na Klárově), kam nově vedla koňská dráha. Její stavba byla zahájena v roce 1828 a byla prvním železničním spojením s Prahou.³²⁹ Postavila ji soukromá firma a vedla z Dejvic do Výhybky u Kladna. Dováželo se po ní uhlí a dřevo.³³⁰

Palacký na základě dat z roku 1843 uvádí, že v Dejvicích, Šárce a Podbabě bylo tehdy 116 domů a 1056 obyvatel.³³¹ Robotou zde bylo povinováno 50 osob. Ty se vyplatili, nebo se jich týkala výjimka.³³²

Zrušení panských dominií ukončilo hospodaření vrchnostenských dvorů. Teprve v této době, tedy v roce 1848, byl zrušen perkmisterský úřad pro Prahu.³³³ Dlouhá etapa vývoje Dejvic, která byla spjata s vinicemi, tedy definitivně skončila. Dejvice čekala etapa nová, průmyslová. Uvolněné pracovní síly začaly migrovat do průmyslových center.³³⁴ V Dejvicích brzy poté vznikly mnohé cihelny, papírna, sladovna a další podniky, které sem přilákali množství lidí.³³⁵ V nových společenských a hospodářských podmínkách pěstování vína již nemělo své místo.

³²⁸ Kol. a.: *Dějiny správy*, s. 237

³²⁹ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vřkolní*, s. 58

³³⁰ VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 535

³³¹ PALACKÝ, František. *Popis králowství Českého*, s. 13

³³² VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV., s. 534

³³³ SUK, M.: *Geologie a víno*, s. 21

³³⁴ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 50

³³⁵ HLAVSA, V.: *Pražský sborník vlastivědný 1963*, s. 36-38

5. Vývoj vybraných dejvických vinic a usedlostí

V této kapitole se snažím ukázat vývoj dejvického vinařství na příkladech několika vinic. Při jejich výběru jsem vycházel z *Plánu Dejvic podle indikačních skic Stabilního katastru* s údaji z roku 1840. Na území dnešních Dejvic jsem v plánu našel 26 viničních usedlostí. Pozemky s usedlostmi byly stále označovány za vinice, i když jejich půda byla z naprosté většiny využívána pro jiné účely. Z výběru jsem automaticky vyloučil vrchnostenské dvory: Proboštský a Hendlův (Šárecký). Popis jejich vývoje by byl obdobný jako zmiňovaný vývoj celé obce. Nevhodné by bylo do výběru zahrnout také usedlosti, které zároveň sloužily jako mlýny, jejich vývoj byl od ostatních usedlostí odlišný.

Pro účel této práce jsem vybral osm vinic zastupujících všechny části dnešních Dejvic, kde réva rostla. Vybrané vinice vynikaly svým historickým významem či rozlohou vinohradů. Pařanka je nejstarší popisovanou vinicí, která vznikla z vůle církevní vrchnosti, pod jejíž správou zůstala až do svého konce. Naproti tomu Kotlářka s Mydlářkou, vzniklé zhruba o tři čtvrtě století později, zastupují vinice, které vznikly díky viničním iniciátorům na základě konfiskací církevního majetku během husitských bouří. Na Beránce se víno pěstovalo poměrně krátce, po třicetileté válce se změnila na rozlehlé hospodářství s jiným zemědělským zaměřením, podobný osud potkal i mnohé další. Žežulka zde zastupuje menší vinice, které vznikly na jižním svahu Šáreckého údolí. Patří k jedné z mála dejvických vinic, kde se pěstování révy udrželo až do 19. století. Hadovka a Hanspaulka jsou díky dochovaným architektonicky významným usedlostem asi neznámějšími pozůstatky dejvického vinařství. Vinice Majorka měla na sklonku dejvického vinařství nejrozsáhlejší vinohrady. Na jejích podbabských pozemcích se rozkládala rozsáhlá vinice ještě v polovině 19. století.

Na těchto příkladech se snažím demonstrovat předchozí popis vývoje dejvického vinařství, který končí v polovině 19. století. Z toho důvodu se také jen výjimečně uchyluji k popisu osudu usedlostí po roce 1848.

Vinice jsou seřazeny podle první zmínky o nich, někdy je určení doby vzniku nejednoznačné, velká část vinic vznikla propojením starších vinohradů. U každé z vinic nejdříve uvádím čtyři, podle mě zásadní, informace. Kromě doby

vzniku vinice jsou to: dobu vzniku viničního lisu, původní vrchnost a současnou adresu usedlosti. Dobu vzniku viničního lisu jsem sem zařadil, jelikož existence lisu má klíčový význam pro pozdější vznik usedlostí.

Kromě uváděných vinic se vinná réva v roce 1840 pěstovala ještě na jižním svahu pod kostelem sv. Matěje a malé pozůstatky vinic byly i na dalších čtyřech „viničích“ v Šáreckém údolí.

5.1 Paťanka

První zmínka o vinici: počátek 15. století

Viniční lis: písemně doložen k roku 1487³³⁶

Původní vrchnost: svatovítský probošt

Současná adresa usedlosti: Není. Usedlost zanikla v roce 1968. Přibližné umístění usedlosti připomínají dnes jen jména ulic: Paťanka, Nad Paťankou a Pod Paťankou.

Vývoj vinice a usedlosti:

Paťanka je nejstarší z vinic v Šárce. Vysadit ji nechal počátkem 15. století asi probošt Jiřík z Janovic a byla nazývána Proboštskou viničí. Byl zde postaven lis, který stál na místě pozdější usedlosti Paťanky. Nejdříve zde hospodařilo proboštsství. Roku 1420 ji dostal Jan Šárka, bývalý proboštský úředník, který se přidal během husitských bouří na protikatolickou stranu. Šárkovi ji dali staroměstští páni poté, co ji odebrali proboštovi spolu se vším ostatním šáreckým majetkem a vrchnostenským právem nad ním. Podle zápisu krále Zikmunda byl Jan Šárka majitelem původně proboštova Šáreckého dvora a měl také vrchnostenské právo nad zbytkem proboštských statků. V jeho držení zůstala také proboštská vinice.³³⁷

Proboštská vinice byla brzy rozdělena a její dva díly byly pronajímány.³³⁸ Oba díly o celkové rozloze 9 strychů opět spojil pivovarský mistr Bartoš. Fabián Pathan, nožník ze Starého Města, podle nějž byly vinice a usedlost nazývány, koupil vinici v roce 1521.³³⁹ Kateřina Langová, která ji zdědila po svém otci Štěpánovi Langovi v roce 1547, přikoupila sousední Halarovy vinice a ještě další pozemky, čímž rozšířila Paťanku na téměř 20 strychů. V roce 1599 koupil vinici za 1 650 kop míšenských grošů Daniel Rozín, tehdy měla rozlohu již 24 strychů.³⁴⁰

³³⁶ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 219

³³⁷ VACEK, F., I. díl, s. 259-260

³³⁸ VACEK, F., I. díl, s. 377

³³⁹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 219

³⁴⁰ VACEK, F., I. díl, s. 378-380

Po bitvě na Bílé hoře odešel majitel Pařanky Jiří Rozín (syn předchozího majitele) z Čech a jeho vinice mu byla odebrána. Šimon Brosius z Hornštejna, kterému jako proboštu patřila půda, na které vinice vznikla, si tedy hospodářství přivlastnil. O vinici projevil zájem i Jan Čáp z Menšího Města pražského, který přesvědčil místodržitelství, aby ho určili za opatrovníka vinice, proti čemuž probošt protestoval. Ve vzniklém sporu byl úspěšnější probošt. Na krátký čas se vinice znovu ujal Rozín, bylo to za saského vpádu do Prahy v roce 1631. Po jeho odchodu společně se Sasy se ještě jednou přel o vinici s proboštem, dosáhl totiž zeměpánova pardonu. Jeho propadlý majetek mu tak měl být navrácen. Tento spor se táhl ještě dlouhou dobu. Po smrti Jiřího Rozína se o vinici přela i jeho vdova Dorota. Až v roce 1644 bylo definitivně rozhodnuto, že Pařanka zůstává proboštví.³⁴¹

Za proboštského hospodaření se vínu na Pařance již tolik nedařilo. Počátkem 18. století byla půda vinice přeměněna na pole.³⁴² Vznik usedlosti se mi nepodařilo datovat. Jejím základem byl viniční lis, který stál na jejím místě již od počátku 15. století. Od 17. století sloužilo stavení na Pařance jako sídlo proboštova vinaře. V první polovině 18. století pak bylo přetvořeno v činžovní dům.³⁴³ V katastrech rozlohy pozemků Pařanky zaneseny nebyly. To bylo zřejmě způsobeno tím, že se z Pařanky neodváděl žádný plat. Byla totiž majetkem probošta.

Obr. 1: Viniční usedlost Pařanka podle *Indik. skic Stab. kat.* (1840), pod ní usedlost Štáhlavka, nad ní vinice patřící Majorce

³⁴¹ VACEK, F., II. díl, s. 422-425

³⁴² KOPŠ, J.: VP, 18. 12. 1981, s. 6

³⁴³ VACEK, F., II. díl, s. 426

5.2 Kotlářka

První zmínka o vinici: 1480

Viniční lis: po roce 1480

Původní vrchnost: Nejprve byl pozemkovým pánem sám majitel vinice Stanislav Kadeřávek, později svatovítský probošt.

Současná adresa usedlosti: Na Kotlářce 16/9

Vývoj vinice a usedlosti:

Budoucí vinice Kotlářka vznikala spojením čtyř nově vysazených vinic o celkové rozloze 10 strychů během tří let od roku 1480. Vinice spojil již zmiňovaný Stanislav Kadeřávek (viz kap. 6.3.6.1). Za Kadeřávka vznikl na vinici lis a také štěpnice a chmelnice. Svě pozemky dále rozšiřoval a na sklonku 15. století měla vinice již 16 strychů. Dalším vlastníkem byl od roku 1503 nožič Machek, který vinici koupil za 315 kop grošů. Kvůli jeho zadlužení ale vinice brzy propadla jeho židovským věřitelům. Tehdy se jí proto říkalo Židovská.³⁴⁴

Ve 20. letech 17. století vlastnila vinici Mariana Dyrinková. Ta musela roku 1628 pro svou víru opustit Čechy i zadluženou vinici. Svěho majetku se nakrátko ujala při saském vpádu do Čech, ale musela opět brzy odejít. Znovu se pak snažila o navrácení svého majetku, ale jako nekatolická emigrantka měla těžkou pozici a ve sporu neuspěla.³⁴⁵

V roce 1658 koupil vinici Ondřej Podhorský z Karlštejna. Zaplatil za ni jen 430 zlatých, což za vinici, která měla již za Kadeřávka vlastníctví 13 strychů, není mnoho. Pravděpodobně tedy nebyla v dobrém stavu.

Roku 1672 vinici koupil staroměstský měšťan Marek Schraffer. Schraffer se živil jako kotlář a po této jeho profesi dostala vinice jméno. Kotlář za ni zaplatil jen 260 zlatých, dávno už na vinici nefungoval starý viničný lis z konce 15. století.³⁴⁶ Stavby tehdy byly pobožené a vinice zpustlá a neobdělávaná. Nový majitel obnovil vinohrad a vystavěl zde dům a stavení nutná k hospodaření.³⁴⁷ Po Schrafferově smrti se cena Kotlářky odhadovala na 1300 zlatých.³⁴⁸

Ve 20. letech 18. století získal Kotlářku Martin Antonín Bauman, pokladník hraběte Gallase. Ten vinici velmi rozšířil. Ke Kotlářce připojil vinici Agrikolku, Fišlovku, Gehlovskou, Hnátovskou, Menší Krocínku, Větší Krocínku, Hořejší Niederländrovskou, Šenvaldku a Weisovskou. Po Baumanovi na vinici hospodařila jeho vdova Marie Františka,

³⁴⁴ VACEK, F., I. díl, s. 336-337

³⁴⁵ VACEK, F., II. díl, s. 400 - 401

³⁴⁶ VACEK, F., II. díl, s. 401

³⁴⁷ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 110

³⁴⁸ VACEK, F., II. díl, s. 401

kteřá od roku 1740 vlastnila ještě další dvě vinice: Neherovskou a Dolejší Pekařku.³⁴⁹ Ty byly ke Kotlářce připojeny o dvě léta později. Tehdy byla Kotlářka prosperujícím hospodářstvím.³⁵⁰

Roku 1742 byl ale osudným rokem zdejších vinic. V létě tohoto roku francouzské vojsko zapálilo dům a zničilo vinice a sady na Kotlářce. Zničené vinice byly poté přetvořeny na pole. Kotlářka s obnovenými stavbami byla nadále v majetku Baumanovy rodiny a to až do roku 1769.³⁵¹ V té době už měl hospodářský dvůr zhruba podobu, jakou má dnes.³⁵²

Tab. 8: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Kotlářka podle katastrů³⁵³

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	0	0%	Vinice	0	0%
Pole	178 200	94%	Pole	136 400	96%
Zahrada	9 300	5%	Zahrada	600	0%
Pastviny	2 900	2%	Pastviny	3 700	3%
Ostatní	0	0%	Ostatní	1 200	1%
CELKEM:	cca 19 ha		CELKEM:	cca 14 ha	

Obr. 2: Viniční usedlost Kotlářka dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840)

Poté vlastnila usedlost Františka Kressová, která zde zřídila cihelnu.³⁵⁴ Pro potřeby cihelny, která fungovala jedno století, bylo z těsné blízkosti vytěženo mnoho cihlářské hlíny, což zde zanechalo veliké prohlubně, které výrazně změnily ráz okolí.³⁵⁵

³⁴⁹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 157

³⁵⁰ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 110

³⁵¹ VACEK, F., II. díl, s. 402

³⁵² STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 110

³⁵³ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

5.3 Mydlářka

První zmínka o vinici: Za vznik vinice považují spojení Sušické a Turkovské v roce 1669.

Viniční lis: roku 1516³⁵⁶

Původní vrchnost: nejvyšší purkrabí

Současná adresa usedlosti: Usedlost zanikla, její pozůstatek stojí na adrese Na Vlčovce 12/8

Vývoj vinice a usedlosti:

Zhruba na místě usedlosti stály dva dvory, které do roku 1320 patřily nejvyššímu purkrabství a poté proboštství při sv. Vítu. Proboštství o dvory přišlo za husitských bouří a dvory se pak vrátily zpět do držby nejvyššího purkrabství. Purkrabství je emfyteuticky pronajímalo (viz kapitoly 2, 3.1 a 3.2).³⁵⁷

Na sklonku 15. století držel menší z dvorů zmiňovaný Jakub Dousek (viz kap. 4.3.6.1. Tento zámečník a měšťan Starého Města se velmi zasloužil o rozvoj zdejšího vinařství tím, že za účelem zakládání vinic rozprodával své pozemky. V té době vlastnil zbytek menšího dvora Viktorin Votík, který byl zároveň vlastníkem druhého dvora zvaného Šárkovský (podle předchozího vlastníka Jana Šárky). Votík v roce 1516 přikoupil kus půdy a nechal zřídit lis v místech budoucí usedlosti Mydlářky.³⁵⁸ Tento lis náležel původně k sousední Turkovské vinici.³⁵⁹

Vznik prvního obytného domu na Mydlářce nelze přesně datovat. Předpokládám, že k jeho vzniku došlo v druhé půli 17. století. Na počátku 18. století zde stála jak hospodářská, tak obytná stavení, jejich stav prý však nebyl valný.³⁶⁰

Roku 1740 vinici od Dumpfa koupil za 3 000 zlatých Jan Pompeius, mydlář a měšťan z Hradčan, od tohoto majiteli přijala usedlost jméno, které jí zůstalo až do jejího konce. V mydlářově kupní smlouvě je doložen plně vybavený hospodářský dvůr, viniční lis, stodoly, chlévy, obytná stavení i dobytek. Pobyt vojáků v okolí za války o rakouské dědictví znamenal pro Pompeia velké škody. Za své vzala vinice i ovocný sad.³⁶¹ Vojáci vypili víno ze zdejšího sklepa a odvedli všechn dobytek.³⁶² 11. 8. 1742 zapálila soldateska

³⁵⁴ HLAVSA, V.: *Pražský sborník vlastivědný 1963*, s. 31

³⁵⁵ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 110

³⁵⁶ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 195

³⁵⁷ viz kapitoly: 2. a 3.1

³⁵⁸ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 195

³⁵⁹ VACEK, F., II. díl, s. 355

³⁶⁰ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 196

³⁶¹ VACEK, F., II. díl, s. 356

³⁶² KOPŠ, J.: VP, 15. 9. 1978, s. 6

stavení. Tyto události znamenaly konec pěstování vinné révy na Mydlářce.³⁶³ Stavení byla brzy obnovena, ale zpustlé vinice se časem proměnily na pole.³⁶⁴

Po mydlářově smrti ji od jeho dědiců vydražil roku 1760 Tomáš Wilhelm, síťář z Menšího Města. Ten k ní od Antonína Messlera dokoupil část pozemku Hadovky, který pozemky Mydlářky nevhodně rozdělval.³⁶⁵

Tab. 9: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Mydlářka podle katastrů³⁶⁶

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	0	0%	Vinice	0	0%
Pole	72 600	97%	Pole	70 500	95%
Zahrada	900	1%	Zahrada	1 200	2%
Pastviny	1 500	2%	Pastviny	1 000	1%
Ostatní	0	0%	Ostatní	1 900	3%
CELKEM:	cca 7 ha		CELKEM:	cca 7 ha	

Obr. 3: Viniční usedlost Mydlářka se sousední Hercovkou a Strakovkou dle indik. skic Stab. kat. (1840)

Od roku 1818 byla Mydlářka téměř po 100 let majetkem rodiny rytířů Pechů z Weitenfeldu.³⁶⁷ Původní barokní vzhled usedlosti Mydlářka byl v polovině 19. století upraven klasicistní přestavbou, při níž byla stavba rozšířena.³⁶⁸ Mydlářka se skládala ze dvou dvorů. Patrová obytná budova, která vznikla pravděpodobně v 2. půli 18. století,

³⁶³ VACEK, F., II. díl, s. 356

³⁶⁴ KOPŠ, J.: VP, 15. 9. 1978, s. 6

³⁶⁵ VACEK, F., II. díl, s. 357

³⁶⁶ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

³⁶⁷ VACEK, F., II. díl, s. 358

³⁶⁸ MOULÍKOVÁ, J.: *Pražské dvory a usedlosti...*, s. 13

stála na druhém dvoře, byla přístupná skrz průjezd spojující dvory. Měla vysokou střechu, která byla členěna řadou vikýřů.³⁶⁹ Usedlost zanikla v 70. letech 20. století při výstavbě hotelu Praha.³⁷⁰

5.4 Hadovka

První zmínka o vinici: 1531

Viniční lis: roku 1603

Původní vrchnost: nejvyšší komorník

Současná adresa usedlosti: Evropská 64/10

Vývoj vinice a usedlosti:

Vinice Hadovka vznikla sloučením vinic Serpontky a Pušrajbky v polovině 18. století. Jelikož zdělila název po Serpontce, popisují zde její historii od vzniku této její předchůdkyně.

Zakladatelem vinice, později zvané Serpontka, byl novoměstský měšťan Matěj sladovník z domu U bílého kříže. Matěj od roku 1531 během dvanácti let spojil pět vinic. Za Matěje byla rozloha vinice změřena na 10,5 strychů. Vinici, která kdysi patřila sladovníkovi, koupil v roce 1602 Petr Brozen za 475 kop grošů. Ten k ní o rok později připojil ještě vinici Jiříka Šenkýře, na které Brozen postavil zděný lis.³⁷¹

Do doby propuknutí třicetileté války byla vinice v majetku staroměstských a malostranských měšťanů. V roce 1631 zakoupil tuto vinici za 1900 kop grošů Mikuláš Bombach. S novým majitelem získala vinice i nové označení. To vzniklo podle názvu Bombachova domu v Menším Městě pražském, který nesl jméno U Tří čápů. Vinici se tedy začalo říkat Tříčápská nebo jen Čápská. Kromě těchto dvou jmen používali lidé pro tuto vinici i název U tří dvorů. To proto, že vinice směřovala ke třem dvorům ve Starých Dejvicích. Mezi léty 1634 a 1648 byly jak vinice, tak i zdejší vinný lis značně poškozeny vojáky.³⁷² Vinný lis byl poté pravděpodobně zbořen.³⁷³

Bombachovým dědictvím byla vinice rozdělena na dva díly.³⁷⁴ Obě části koupil v letech 1661 a 1662 císařský notář, právník a malostranský měšťan František Ferdinand de Serponte et Bregaziis.³⁷⁵ Za obě části zaplatil jen 770 zlatých, což vypovídá o tehdejší špatném stavu Tříčápsky. Jmenovaný majitel do vinice výrazně investoval a nechal opravit

³⁶⁹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 196

³⁷⁰ http://pamatky.praha-mesto.cz/76858_Dejvice

³⁷¹ VACEK, F., I. díl, s. 221-222

³⁷² VACEK, F., II. díl, s. 342-343

³⁷³ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 58

³⁷⁴ VACEK, F., II. díl, s. 343

³⁷⁵ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 87

pobožené stavení.³⁷⁶ Obnovil zde také vinohrad.³⁷⁷ S tím byly spjaty velké náklady. Serpontemu se již nedostávalo dostatku peněz a brzy se těžce zadlužil. Svou vinicí za dluhy ručil. Po smrti Serponteho roku 1705 přišla zadlužená vinice do dražby, vydražil ji jeden z věřitelů předchozího vlastníka František Doudlebský ze Šernku (roku 1719).³⁷⁸ V roce 1743 koupil Serpontku Antonín Messler, farář kostela sv. Václava v Menším Městě. Zaplatil za ni 1600 zlatých. Za Serponteho správy tedy vinice značně získala na hodnotě. Farář Messler spojil Serpontku se sousední vinicí Pušrajbkou.

Pušrajbka vznikla v první půli 17. století a byla vybavena lisem,³⁷⁹ který stál nad Hadovkou a později se proměnil v obytnou budovu, jež zanikla až v polovině 19. století.³⁸⁰ Tato k Hadovce přičleněná vinice měla přes 20 strychů a své jméno získala podle povolání jejího majitele ze začátku 18. století, který se živil jako stavební písař (Bauschreiber). Na spojených pozemcích Hadovky a Pušrajbky nechal Messler postavit rozsáhlou usedlost.³⁸¹

Usedlost Hadovka tedy byla založena farářem Messlerem. Ve vlastnictví jeho rodiny byla vinice s usedlostí až do roku 1798, kdy byla prodána za celých 6 400 zlatých (!). Podle smlouvy k tomuto prodeji k vinici patřilo i pět krav a dva tažní voli.³⁸² V 2. polovině 18. století vznikla kromě usedlosti i pozdně barokní centrální kaple zasvěcená Nejsvětější Trojici.³⁸³

V roce 1834 je ve smlouvě ke koupi vinice zmíněna i kaple sv. Trojice, kdy zde kaple vznikla, však přesně nevíme.³⁸⁴ Kaple sv. Trojice stojí dodnes, a to v ulici Nad Komornickou.

Tab. 10: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Hadovka podle katastrů³⁸⁵

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	300	0%	Vinice	5 400	4%
Pole	105 100	91%	Pole	99 800	83%
Zahrada	8 000	7%	Zahrada	6 800	6%
Pastviny	1 800	2%	Pastviny	6 800	6%
Ostatní	0	0%	Ostatní	1 500	1%
CELKEM:	cca 12 ha		CELKEM:	cca 12 ha	

³⁷⁶ VACEK, F., II. díl, s. 343

³⁷⁷ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 87

³⁷⁸ VACEK, F., II. díl, s. 344

³⁷⁹ VACEK, F., II. díl, s. 344

³⁸⁰ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 245

³⁸¹ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 87

³⁸² VACEK, F., II. díl, s. 346

³⁸³ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 58

³⁸⁴ VACEK, F., II. díl, s. 346

³⁸⁵ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

Obr. 4: Viniční usedlost Hadovka s okrasnou zahradou a malou viničkou dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840)

V 50. letech 19. století patřila usedlost Gabrielu Janouškovi, bohatému továrníku uměleckých zámečnických výrobků, který do usedlosti bohatě investoval. Janouškovo zboží bylo odebíráno i císařskými zámky v Ploskovicích a Zákupěch, což svědčí o Janouškově dobré ekonomické situaci. V 50. letech nechal Gabriel Janoušek barokní usedlost Hadovku přestavět do podoby letohrádku v čistém slohu anglické novogotiky.³⁸⁶ Návrh přestavby vytvořil Architekt Josef Niklas.³⁸⁷ Touto proměnou prošla usedlost před rokem 1859, kdy ji za vysokou cenu 48 300 zlatých koupil Rudolf rytíř Václavíček.³⁸⁸ Spolu s přestavbou usedlosti došlo i k úpravám zahrady.

Současný název Hadovka, který se vyskytuje až v druhé polovině 18. století, vznikl překladem názvu Serpontka. Jméno majitele Serponteho bylo nevhodně přeloženo z italského had (serpente = had³⁸⁹).³⁹⁰

5.5 Beránka

První zmínka o vinici: roku 1562

Viniční lis: před rokem 1645

Původní vrchnost: nejvyšší komorník

Současná adresa usedlosti: Na Beránce 2/57

Vývoj vinice a usedlosti:

³⁸⁶ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vřkolní*, s. 60

³⁸⁷ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 58

³⁸⁸ VACEK, F., II. díl, s. 347

³⁸⁹ MOULÍKOVÁ, J.: *Pražské dvory a usedlosti...*, s. 13

³⁹⁰ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vřkolní*, s. 60

Zakladatelem vinice, na které později vznikla usedlost Beránka, je Bartoloměj Kočvara.³⁹¹ Ten koupil pozemek s úmyslem založit na něm vinici v roce 1559. Jeho zakladatelský úmysl se však nezdařil a vinici zde vzdělal až jeho následník Jiří Šlysperger, krejčí z Malé Strany, který koupil vinici o 3 roky později. Zatím zde nestálo žádné stavení, jednalo se jen o vinici a pole, které Šlysperger obehnal roku 1562 hrází a zdí. Od jeho dcery koupil vinici o rozloze 12 strychů Petr Vandereis z Eisenberka za 1600 kop míšenských grošů. Vandereis vinici správně nesplácel, byla na něj proto podána žaloba. Přesto ale vlastnil vinici až do své smrti. Vinici se však za jeho držení nedostávalo dostatek péče a značně sešla.³⁹²

V roce 1645 koupil vinici i s příslušenstvím za 590 kop grošů měšťan Menšího města Pavel Beránek.³⁹³ Nižší cena dokazuje horší stav vinice. Beránek zde postavil první dům, jednalo se o stavení jen se dvěma světnicemi. Pravděpodobně stál na místě dnešního patrového domu vedle již existujícího lisu.³⁹⁴ I když byla Beránka vedena jako vinice, byla již tou dobou spíše usedlostí hospodářskou. Většina půdy uvnitř zdi byla určena k orbě.³⁹⁵ Beránek nezapřel své jméno a choval zde i ovce, pro které tam postavil ovčín. Část pozemků byla využívána, jako pastviny pro ovce. Po tomto majiteli zdědila usedlost své jméno, které jí vydrželo až do současnosti.

Roku 1708 zakoupil Beránku Linhart Ferdinand Meisner, který se živil jako zemský fyzik a universitní profesor. Tento zámožný učenec vinici značně přestavěl a opravil. Také ji rozšířil o vinici Pahoubku a pozemek bývalé vinice Tylišovské.³⁹⁶ Ze zmíněné Meisnerovy přestavby se dodnes dochoval vzhled jižního průčelí usedlosti.³⁹⁷ Tehdy byly k původní patrové budově připojeny přízemní hospodářské budovy.³⁹⁸ K roku 1802 se váže soupis vybavy usedlosti. Vedle běžného hospodářského náčiní zde byl žebřinový a hnojní vůz, sáně, 9 dojných krav, 2 koně, a také zásoby ječmene, hrachu a čočky.³⁹⁹

Na základě údajů z katastrů a soupisu vybavy, je vidět, že Beránka měla ke tradiční viniční usedlosti poměrně daleko. Byl do spíše velký hospodářský statek. K tradičnímu využití svažité půdy posloužilo pastevectví, většina půdy, kterou bylo možné zorat, byla využívána jako pole. Poslední zbytky vinic zde zanikly patrně počátkem 19. století.

³⁹¹ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 164

³⁹² VACEK, F., I. díl, s. 200-201

³⁹³ VACEK, F., II. díl, s. 328

³⁹⁴ STAŇKOVÁ, J.: VP, 1. 2. 1985, str. 8

³⁹⁵ VACEK, F., I. díl, s. 200

³⁹⁶ VACEK, F., II. díl, s. 328

³⁹⁷ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 20

³⁹⁸ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 164

³⁹⁹ VACEK, F., II. díl, s. 330-331

Tab. 11: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Beránka podle katastrů⁴⁰⁰

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	2 800	2%	Vinice	0	0%
Pole	117 100	76%	Pole	155 700	78%
Zahrada	3 100	2%	Zahrada	1 500	1%
Pastviny	21 800	14%	Pastviny	11 700	6%
Ostatní	8 700	6%	Ostatní	31 400	16%
CELKEM:	cca 20 ha		CELKEM:	cca 20 ha	

Obr. 5: Usedlost Beránka a její okolí dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840).

5.6 Majorka

První zmínka o vinici: roku 1572

Viniční lis: Stál na místě usedlosti již před založením vinice (od roku 1534).

Původní vrchnost: svatovítský probošt

Současná adresa usedlosti: Pod Paťankou 5

Vývoj vinice a usedlosti:

Hanuš Denk z Menšího Města spojil ve svém držení mezi léty 1566 a 1572 tři vinice. Největší ze spojených vinic byla také složena ze starších vinogradů. Její nejstarší díl byla Markvartova vinice, která vznikla již v roce 1410. Vinný lis na místě budoucí usedlosti Makourky postavil Prokop Pekař již v roce 1534, pozdějšími přístavbami k tomuto lisu vznikla usedlost.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

⁴⁰¹ VACEK, F., I. díl, s. 383 - 385

Hanuš Denk zmíněným spojením založil novou vinici rozlehlou na 14 stryších půdy.⁴⁰² Roku 1628 koupil vinici Eliáš Jeronym Magaur z Greifenau, který pracoval na Hradě jako berní úředník. Po tomto majiteli dostala vinice jméno Magourka, to se během staletí přetvořilo do dnešní podoby. V držení Magaurových potomků zůstala vinice až do roku 1697, kdy ji Ludmila Terezie, vnučka Eliáše Jeronyma, prodala děkanu Pražské kapituly Václavu Bílkovi z Bílenberka za 1 750 zlatých. Zmíněný děkan pak přenechal vinici Svatovítské kapitule.⁴⁰³

Tobiáš Vojtěch Opic, který působil v kapitule jako prelát scholastik, ji odkoupil v roce 1707. Opic k Makource připojil vinici Bruseckou, Votickou a také kus pole.⁴⁰⁴ Na podzim roku 1716 zbudoval na Brusecké vinici barokní kapli Neposkvrněného početí Panny Marie a zavázal sebe i budoucí vlastníky vinice péčí o tento svatostánek. Byla to mohutná okrouhlá barokní kaple. Vlastníci Majorjky se však již velmi brzy snažili vyhnout povinnosti kapli spravovat.⁴⁰⁵ Rodina Opicova vlastnila vinici až do roku 1733, kdy ji koupil Bernard Šebestián Jarý z Menšího Města za 3 250 zlatých. Nový majitel získal koupí kromě nemovitostí i tři včelí úly a šest krav.⁴⁰⁶

Na konci 18. století byla téměř všechna půda patřící k Majorce využita jako pole. V roce 1840 zde ale bylo naměřeno 7 jiter vinic. To je nezvyklá výjimka. Pouze na této dejvické vinici došlo k tak rozsáhlému vysazování vinic v 19. století.

Tab. 12: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Majorjka podle katastrů⁴⁰⁷

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	0	0%	Vinice	41 500	39%
Pole	78 400	96%	Pole	50 400	48%
Zahrada	3 600	4%	Zahrada	1 200	1%
Pastviny	0	0%	Pastviny	11 200	11%
Ostatní	0	0%	Ostatní	1 500	1%
CELKEM:	cca 8 ha		CELKEM:	cca 11 ha	

⁴⁰² LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 179

⁴⁰³ VACEK, F., II. díl, s. 426, 427

⁴⁰⁴ Ibidem

⁴⁰⁵ HOUŠKOVÁ, D.: *Hanspaulka (...) II*, s. 56

⁴⁰⁶ VACEK, F., II. díl, s. 427-428

⁴⁰⁷ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

Obr. 6: Viniční usedlost Majorka s rozsáhlými vinicemi dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840)

Na začátku druhé poloviny 19. století byly pozemky Majorky již ale značně zmenšeny. A to jednak výstavbou železniční tratě a silnice, dále také drobnými odprodeji.⁴⁰⁸ Ve zmíněném roce 1864 koupili usedlost tři společníci, kteří na získaných pozemcích založili cihelnu.⁴⁰⁹

5.7 Žežulka

První zmínka o vinici: roku 1600

Viniční lis: roku 1565

Původní vrchnost: Nejdříve spadala vinice pod lysolajskou vrchnost, později pod nejvyšší purkrabství.

Současná adresa usedlosti: V Šáreckém údolí 79/42 a 79/42a

Vývoj vinice a usedlosti:

Vinici, která se stala základem Žežulky, vlastnil v polovině 16. století Štěpán Rybář. Ten na ní v roce 1565 postavil lis, ten stál zhruba v místě pozdější usedlosti.⁴¹⁰ Když Štěpán v roce 1580 vinici prodával za 350 kop míšenských grošů Janu Žežulovi, tak si ve vlastnictví ponechal polovinu lisu.

Zakladatelem vinice Žežulky je Jakub Žežule. Ten spojil zmíněnou vinici Štěpána Rybáře, kterou značně zvětšil, s vinicí Jakuba Kyšperského, k čemuž došlo v roce 1600. Takto spojená vinice zabírala slušných 12 strychů.⁴¹¹ V roce 1627 prodal Žežule vinici za 1

⁴⁰⁸ LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 180

⁴⁰⁹ VACEK, F., II. díl, s. 428 - 429

⁴¹⁰ FIALOVÁ, s. 70

⁴¹¹ VACEK, F., I. díl, s. 452, 454

500 rýnských zlatých.⁴¹² Vinici po jejím prvním majiteli zůstalo již natrvalo jméno Žežulka.

V roce 1651, kdy se stal spolujednatel Žežulky svobodný pán Servác Engel z Engelflussu, je připomínáno, že k vinici patřil kromě lisu také dům a stáje.⁴¹³ Engel, koželuh z Brabantu a spolujednatel Žežulky od roku 1651 v Praze jako první vyráběl podrážky z tvrdé kůže. Zbohatl na válečných dodávkách podešví a jako hrdinný obránce Pražského mostu před Švédy v roce 1648, byl v roce 1651 českým králem Ferdinandem III. povýšen do šlechtického stavu s erbem a predikátem z Engelflussu.⁴¹⁴

V roce 1708 koupil vinici opat ze staroměstského benediktinského kláštera sv. Mikuláše, Maurus Rouček. Po něm drželi vinici další dva jeho nástupci na opatském stolci: Anselm Vlach a Antonín Merkl.⁴¹⁵ Za hospodaření opatů na Žežulce vznikla kaple sv. Isidora.⁴¹⁶ Byla opatřená věžičkou se zvonem.⁴¹⁷ Zde se konali i veřejné bohoslužby. V roce 1737 opat Merkl prodal vinici s kaplí a vším ostatním za 1000 zlatých.⁴¹⁸

Na začátku 50. let 18. století byla rozloha pozemků patřících k usedlosti zmenšena o více než 6 strychů polí. Nedlouho na to v roce 1762 získala Žežulku rodina Miňovských, která ji vlastnila po celých 110 let.

Tab. 13: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Žežulka podle katastrů⁴¹⁹

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	22 300	40%	Vinice	6 000	11%
Pole	25 900	47%	Pole	21 000	39%
Zahrada	6 400	12%	Zahrada	2 100	4%
Pastviny	500	1%	Pastviny	16 700	31%
Ostatní	0	0%	Ostatní	7 700	14%
CELKEM:	cca 5,5 ha		CELKEM:	cca 5,5 ha	

⁴¹² VACEK, F., II. díl, s. 472

⁴¹³ STAŇKOVÁ, J.: VP, 16. 8. 85, s. 8

⁴¹⁴ SEDLÁČEK, A.: *Hrady...*, díl VI, s. 98

⁴¹⁵ VACEK, F., II. díl, s. 473

⁴¹⁶ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 164

⁴¹⁷ KOPŠ, J.: VP, 22. 4. 1983, s. 8

⁴¹⁸ VACEK, F., II. díl, s. 473-474

⁴¹⁹ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

Obr. 7: Viniční usedlost Žežulka a okolí dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840). Dále je zde vidět Sanitrovka s dvěma malými viničkami, Veligrová a Okolka, jejichž vinice byly zhruba dvakrát větší než ty, které patřili k Žežulce. Je zde vidět i Šárecký potok.

Usedlost od druhé poloviny 19. století fungovala také jako výletní hostinec, před jeho zřízením prošla usedlost Žežulka asi v 60. letech rozsáhlou přestavbou, během které získala současnou podobu.⁴²⁰ Tehdy nově vznikla celá východní část usedlosti a také její charakteristická věžička.⁴²¹

5.8 Hanspaulka

První zmínka o vinici: 1696

Viniční lis: od založení vinice v roce 1696

Původní vrchnost: svatovítský probošt

Současná adresa usedlosti: Šárecká 15/29

Vývoj vinice a usedlosti:

Na místě pozdější vinice Hanspaulky vznikaly vinice již od počátku 16. století. Spojením několika z nich vznikla vinice Diskaciátka, která nesla jméno podle svého majitele Itala Kryštofa Disquasata. Ten ji vlastnil od konce 16. století.⁴²² Na této vinici již tehdy stála velká usedlost, kterou nechal na místě nynější Hanspaulky postavit předchozí majitel vinice Jiří z Lobkovic, nejvyšší hofmistr Království českého v roce 1584.⁴²³ Lobkovicův nástupce v držení vinice, zmíněný Disquasat, zde zbudoval reprezentativní zámeček, kde ho navštěvoval sám panovník Rudolf II.⁴²⁴ V severní části pozemků patřících k vinici byl kdysi lesík, který v 16. století i později sloužil k lovu panovníkovi a jeho

⁴²⁰ MOULÍKOVÁ, J.: *Pražské dvory a usedlosti...*, s. 14

⁴²¹ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 180

⁴²² VACEK, F., I. díl, s. 236 - 245

⁴²³ HRUBEŠ, J.: *Pražské domy vyprávějí...*, VP 6. 1. 1995, s. 7

⁴²⁴ HOUŠKOVÁ D.: *Hanspaulka (...)*I, s. 28

dvoru.⁴²⁵ Připomíná to jméno tamější ulice Na Čihadle, která má jméno podle toho, že zde měl Rudolf II. své čihadlo na ptáky.⁴²⁶

Vinici, která později dostala jméno Hanspaulka, založil až kanovník Josef Majer, který spojil čtyři vinice. Kromě zmíněné Diskaciátky jimi byly: Dyrinka, Chodovská a Toulka. Od vzniku v roce 1696 byla budoucí Hanspaulka velikou vinicí, či spíše statkem. Patřilo k ní 75 strychů půdy. Réva byla vysázena jen na zlomku rozsáhlého pozemku. Majer brzy připojil ke svým pozemkům ještě Slavíkovskou vinici, kterou získal výměnou za vinici Krocínku s bratry Janem Josefem a Františkem Karlem, hrabaty Vratislavy z Mitrovic. Slavíkovskou vinici Majer připojil ke své již se svolením předchozího majitele Františka Ignáce hraběte z Mitrovic. Vlastnické právo k ní však získal až roku 1719 zmíněnou výměnou.⁴²⁷

Kanovníku Majerovi prokazoval mnohé věrné služby Jan Pavel Hippmann. Ten pracoval jako vrchní kontrolor při úřadě zemského výboru. Pracovníkem byl zřejmě výjimečným. Za svou vzornou dlouholetou službu se dokonce stal císařským radou. Svými službami kanovníkovi si zasloužil jeho veliký vděk. Majer se Hippmannovi bohatě odvděčil. Poté, co získal od Pražské kapituly a od nejvyššího komorníka hraběte z Kolovrat souhlas k volné dispozici se svými pozemky na území Dehnic a Šárky, daroval vinici s pozemky Hippmannovi. Ten se tedy stal majitelem vinice roku 1718. Užívat ji ale mohl až po smrti Majera v roce 1733. Hippmann nechal postavit nový velký obytný dům na pozemku bývalé vinice Diskaciátky. Přikoupil ještě část proboštského pozemku.⁴²⁸

Panu Hippmannovi se podomácku říkalo Hanspaul. Z tohoto pojmenování vznikl název usedlosti.⁴²⁹ Dům měl už tehdy podobu jednopatrového pozdně barokního zámečku.⁴³⁰ Vedle něj byl založen sad.⁴³¹

Rok 1742 přinesl vinici obrovské škody. Na území Šárky se střetla uherská četa s francouzskými vojáky a po vystrnadění osazenstva Hanspaulky zde umístili dělostřeleckou baterii.⁴³² Z této baterie pak od 8. do 15. srpna Uhři odstřelovali Francouze. V roce 1744 se na Hanspaulce a v širokém okolí zdržovalo tentokrát vojsko Prusů. Vojáci zničili vinici a byl pobořen i domek pro zahradníka.⁴³³

⁴²⁵ HRUBEŠ, J., VP, V., 1995, 6. 1., str. 7

⁴²⁶ BEDRNÍČEK, P.: *Obce vůkolní*, s. 57

⁴²⁷ VACEK, F., II. díl, s. 347, 352

⁴²⁸ VACEK, F., II. díl, s. 352, 353

⁴²⁹ HOLEC, F.: *Kronika IV*, s. 44

⁴³⁰ MOULÍKOVÁ, J.: *Pražské dvory a usedlosti...*, s. 13

⁴³¹ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 60

⁴³² LAŠŤOVKOVÁ, B.: *Pražské usedlosti*, s. 93

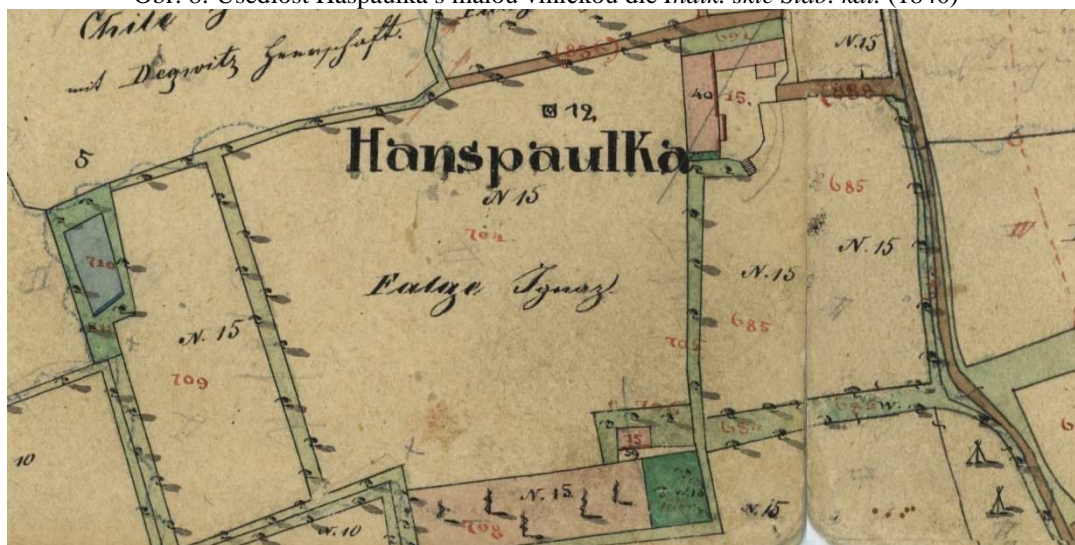
⁴³³ VACEK, F., II. díl, s. 352-353

Asi rku 1745 byla kvůli válečným škodám vystavěna nová usedlost Hanspaulka, a to zhruba v podobě, v jaké ji můžeme vidět dnes.⁴³⁴ Po smrti Jana Pavla v roce 1757 připadla usedlost jeho pozůstalým, a ti ji prodali o 9 let později za 7 700 rýnských zlatých⁴³⁵ metropolitnímu kanovníku Josefu Janu Horákovi.⁴³⁶ V té době již Hanspaulka nesloužila jako hospodářský dvůr, ale spíše jako letní sídlo k relaxaci svých majitelů. Z vinic zde v roce 1755 zůstaly jen 2 strychy.⁴³⁷ Údaje katastrů ukazují, že vinařství bylo na zdejší „vinici“ patrně v první půli 19. století obnoveno.

Tab. 14: Rozloha a využití půdy patřící k „vinici“ Hanspaulka podle katastrů⁴³⁸

Josefský katastr (1784)			Stabilní katastr (1840)		
Využití půdy	Rozloha		Využití půdy	Rozloha	
	v m ²	v %		v m ²	v %
Vinice	0	0%	Vinice	3 100	2%
Pole	148 400	74%	Pole	175 400	88%
Zahrada	18 000	9%	Zahrada	2 900	1%
Pastviny	15 500	8%	Pastviny	12 700	6%
Ostatní	18 600	9%	Ostatní	6 300	3%
CELKEM:	cca 20 ha		CELKEM:	cca 20 ha	

Obr. 8: Usedlost Haspaulka s malou viničkou dle *Indik. skic Stab. kat.* (1840)

⁴³⁴ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 60

⁴³⁵ Takto se v té době nazývaly zlatníkové nominály (PETRÁŇ, Z., RADOMĚRSKÝ, P.: *Encyklopedie české numismatiky*, s. 202).

⁴³⁶ VACEK, F., II. díl, s. 353

⁴³⁷ STAŇKOVÁ, J.: *Pražské zámky...*, s. 60

⁴³⁸ Na základě údajů zpracovaných in VACEK, F.: *Dějiny Bubenče, Dejvic (...)* in *Sborník příspěvků (...)*, díl IV.,

6 Závěr

6.1 Shrnutí vývoje vinařství v Praze a v Dejvicích

6.1.1 Počátky vinařství v Praze a v Dejvicích

Geografické podmínky pro pěstování révy v Dejvicích nikdy nebyly ideální. Terén zde sice vhodný je, ale česká vinařská oblast leží na samém severním okraji vinorodého území. Teplota i sluneční svit jsou zde pro révu opět na hranici únosnosti. Vinná réva může růst téměř v každé půdě, geologické a pedologické podmínky Dejvic by tedy neměly vinařství příliš omezovat. Zásadní vliv na to, jak se zde víno dařilo, měla průměrná roční teplota, která se v průběhu druhého tisíciletí výrazně měnila.

První vinice se v Čechách objevily pravděpodobně již v 9. století. Písemně je zde ale pěstování vína doloženo až k 10. století.⁴³⁹ Okolí Prahy patřilo mezi první oblasti v Čechách, kde se réva sázela. S postupující christianizací se po Čechách znalost vína šířila. Víno bylo využíváno při liturgii. Konzumace i pěstování se rychle stalo prestižní záležitostí. Vinařství bylo dokonce spojeno s kultem prvního českého světce sv. Václava.

První období, kdy docházelo intenzivněji k zakládání vinic, byla doba vlády Přemysla Otakara II. To asi souvisí s tím, že v druhé polovině 13. století se klima v Čechách začalo oteplovat.⁴⁴⁰ Spotřeba vína rostla ale mnohem rychleji, než produkce. Víno se proto ve velkém dováželo.⁴⁴¹

Přestože o vinicích na Dejvicku před vládou Karla IV. doklady nejsou, je jejich výskyt již této době pravděpodobný. Vinice v sousedství Dejvic dokládá zakládací listina břevnovského kláštera.⁴⁴²

Vůbec nejvhodnějším klimatickým obdobím pro pěstování révy v okolí Prahy byla druhá polovina 14. století. Je pozoruhodné, že v této době tolik dějinných okolností vyústilo ve skvěle načasované využití vhodných přírodních, politických, ekonomických a sociálních podmínek.

⁴³⁹ Zakládací listina břevnovského kláštera, svatováclavské legendy

⁴⁴⁰ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 663, 684 a 692

⁴⁴¹ KILIÁN, J.: Mělník, s. 330

⁴⁴² *CDB II*, č. 375, s. 347-350

6.1.2 Největší vlna zakládání vinic v okolí Prahy

Karel IV. se s vínem dobře seznámil již před dosednutím na český trůn. Uvědomoval si, že rostoucí spotřeba vína bude růst i nadále (znal poměry tehdejší Paříže). Byl správně přesvědčen, že v pěstování vína je ukryt velký ekonomický potenciál. Tím, že v nabídce této komodity se trh příliš spoléhal na dovoz, přicházela koruna o příjmy. Proto si Karel IV. nechal pečlivě připravit plán na rapidní změnu se shora nařízeným rozsáhlým zakládáním vinic, který naprosto změnil trh s vínem v Čechách.

V okruhu zhruba 20 km od Pražských měst, měly vzniknout na základě Karlova nařízení vinice na všech vhodných svažitých pozemcích obrácených na jih. Na příkladu Dejvic je ale vidět, že toto nařízení nebylo striktně uplatňováno. O tři měsíce později pak rozšířil nařízení na celou zemi. Zdá se, že již od počátku bylo Karlovým záměrem rozšířit vinařství i do dalších příhodných lokalit po celé zemi. Zvolený postup, tedy zavést změnu nejdříve pouze v okolí Prahy, byl zřejmě vybrán proto, že ve svém sídelním městě mohl mít panovník celý proces dobře pod kontrolou. Při jeho realizaci v Praze si Karel ověřil, že změna proběhla podle plánu, nepřinesla žádné větší potíže a že vede k předpokládaným výsledkům. Proto nic nebránilo jejímu uplatnění v celém království.

Karlovy vinařské reformy byly uvedeny na svět s

obdivuhodnou prozíravostí a znalostí aktuálních poměrů. Výnosy z příměstského zemědělství se tím obrovsky zvýšily. Značně se i rozšířila rozloha zemědělské půdy, protože pozemky, kde vznikaly vinice, nebyly často vhodné pro jiné plodiny kvůli své svažitosti.⁴⁴³ Na změnách profitovali hlavně movití měšťané. Ti pěstovali révu na rozdíl od vrchnosti vždy za účelem zisku. Vznik množství měšťanských vinic znamenalo značné zintenzivnění obchodu v Praze. Karel IV. si rozvojem vinařství zajistil značné zisky z daně odváděné z vinic a jistě také spokojené měšťanstvo.

Vznik vinic zásadně ovlivnil charakter Prahy. Na půdě v okolí města do té doby hospodařila hlavně církev. Nyní mohli část této půdy obhospodařovat měšťané, kteří zde začali brzy stavět potřebná hospodářská stavení. Pro Pražany byla držba nemovitostí v okolí Prahy velmi žádaná.⁴⁴⁴ Výstavba na vinicích se neomezila na jednoduchá viniční stavení, později začaly vznikat kolem Prahy

⁴⁴³ Válková, s. 4

⁴⁴⁴ Vinitorium históricum, s. 86

hospodářské dvory a stavby určené k rekreaci,⁴⁴⁵ které významně ovlivnily vzhled metropole.

Velmi dobře se podařilo využít i tehdejšího problému v podobě rostoucích řad městské chudiny. Vinice potřebovaly k obdělávání velké množství dělníků a tak poskytly značný počet pracovních míst.⁴⁴⁶ Zde se nabízí zajímavé srovnání s pověstmi o výstavbě „Hladové zdi“ v podání Václava Hájka z Libočan či Bohuslava Balbína, kteří Karlovi IV. přičkli zásluhu za odvrácení dopadu hladomoru tím, že městskou chudinu zaměstnal stavbou opevnění.⁴⁴⁷ Ke stavbě „Hladové zdi“ vedly panovníka prokazatelně jiné důvody. Je ale možné, že jistá sociální opatření na podporu chudiny Karel IV. skutečně aplikoval. Podobné záměry se však z pramenů nedají jednoznačně doložit. Vzhledem k propracovanosti zmiňovaných nařízení je ale pravděpodobné, že lidé zodpovědní za plán výsadby révy byli do hloubky obeznámeni i se sociální situací v Praze a se strukturou zdejšího pracovního trhu. Řekl bych, že se v tomto případě podařilo dobře využít potenciál nevyužívané pracovní síly.

Zajímavé je, že Dejvic se popisovaný vývoj za Karla IV. netýkal. Na základě viničních privilegií Karla IV. vzniklo v Dejvicích jen několik vinic. To dokazuje, že Karlovo privilegium nebylo uplatňováno důsledně. Výsadba vinic v 16. století totiž jasně dokazuje, že vhodných svahů pro vinice zde bylo velké množství. Na začátku 15. století vznikly některé další, ale ty byly zřejmě zakládány proboštem. Dejvice tak na posílení měšťanského živlu musely čekat déle než mnohé jiné vinařské oblasti kolem Prahy. Nedošlo k tomu z vůle panovníka, ale až pomocí násilných konfiskací církevního majetku za husitských bouří.

Potenciál Dejvic s množstvím jižních svahů zůstal tedy za Karla IV. nevyužit. V celopražském kontextu bylo ale vhodné klima druhé poloviny 14. století naplno zužitkováno. V okolí Prahy vznikly stovky hektarů vinic. Legislativa byla pro majitele vinohradů nastavena tak výhodně, že výsadba révy pokračovala i v dalších dvou stoletích.

V době Vlády Karla IV. se vínu v Čechách dařilo. Dá se předpokládat, že za tehdejších vhodných klimatických podmínek vinice dávaly dobrou kvalitu a kvantitu hroznů. Přesto ještě za života Karla IV. byl omezen dovoz cizích vín.

⁴⁴⁵ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky...*, s. 32

⁴⁴⁶ FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 64-66

⁴⁴⁷ Srovnej s: HÁJEK Z LIBOČAN, Václav: *Kronika česká*

Zřejmě se již tehdy ukázalo, že bez centrální pomoci bude mít pražské víno problémy v konkurenčním boji.

6.1.3 Zlatá éra pražského vinařství

I přes ničivý dopad vojenských operací v okolí Prahy měly husitské bouře na pražské vinařství dlouhodobě, řekl bych, spíše pozitivní vliv. Období husitských bouří bylo spojeno se zhoršenými klimatickými podmínkami (H. H. Lamb dokonce v nepřízní počasí vidí důvod eskalace těchto nepokojů)⁴⁴⁸. Vinařství by se tedy zřejmě nedařilo ani při politicky a mocensky ustálené situaci.

Díky konfiskacím získaly pozemky v okolí Prahy obce nebo přímo měšťané, kteří dál viniční hospodářství podporovali. Staré i Nové Město po vzoru Karla IV. přímo nařídily vysazování révy. Ve druhé polovině 15. století dosáhly vinice stejné rozlohy, jako před válkami a dál se rozrůstaly. Neutěšený stav, ale panoval v dodržování horenského práva. Prameny dokládají v této věci mnohé stížnosti. Nejčastějšími problémy bylo krácení daní, nedodržování omezení dovozu a šizení vína. To vyvrcholilo zásadními novelizacemi horenského práva v Praze na konci 15. a v 1. čtvrtině 16. století. Nově horenské právní předpisy řeší každý detail práce na vinici. Z toho je patrná snaha co nejvíce zefektivnit viniční hospodářství, které je považováno za jednu z hlavních opor pražské ekonomiky.

V poslední třetině 15. století došlo opět k oteplení a příznivé podmínky panovaly až do poloviny 16. století. Do této klimaticky příznivé doby bych také položil tzv. „zlatou éru“ pražského vinařství, které bývá někdy kladena do dob panování Rudolfa II.⁴⁴⁹ „Zlatou éru“ bych ohraničil roky 1497 a 1547. Tehdy panovaly nejen vhodné klimatické, ale minimálně do roku 1526 také vhodné politické podmínky. Perkmistr měl v první čtvrtině 16. století vůbec nejsilnější pozici v historii úřadu. Velmi se rozvinulo pražské horenské právo. Za vrcholné můžeme toto období pro pražské vinařství označit i na základě rozlohy vinic.

Dejvic se konfiskace církevního majetku za husitských bouří dotkly obzvlášť silně, protože se zde, jak už bylo řečeno, příliš neprojevila nařízení Karla IV. Konfiskace umožnily měšťanům prudkou přeměnu dnešních Dejvic ve vinařskou oblast během druhé a třetí třetiny 15. století. Zajímavé je, jakým

⁴⁴⁸ BRÁZDIL, R.; KOTYZA, O.: *Kolísání klimatu v Českých zemích (...)*, s. 686

⁴⁴⁹ <http://www.wineofczechrepublic.cz>

způsobem vývoj na tomto ne úplně malém území ovlivnili jednotliví měšťané, např. Jan Šárka. Díky divokým konfiskacím mohl jeden měšťan proměnit značnou část plochy dnešních Dejvic v jednu velkou vinici. Šárka vinohrady sám zakládal, ale hlavně pronajímal pozemky k založení vinice dalším měšťanům. V jeho stopách pak šel jeho vnuk i další pražští měšťané. Zřejmě kolem poloviny 16. století dosáhlo dejvické vinařství svého vrcholu. Zdejší vinice tvořily zhruba jednu desetinu plochy pražských vinic.

Po neúspěšném stavovském odboji v roce 1547 byla pozice měst otřesena. Pražská města přišla o značnou část pozemků v okolí Prahy a perkmisterský úřad byl přímo podřízen panovníkovi. Perkmistrova působnost se rozšířila na celou zemi. Městům a měšťanům vznikla navíc nová konkurence v podobě domácí vrchnosti, která začala rovněž podnikat ve vinařství, její pozici posílily i konfiskace půdy městských obcí. Vrchnost přinesla do vinařství nové trendy. Díky tomu, že k rychlému prodeji vína nebyla vrchnost tlačena ekonomickými důvody, se mohlo rozvíjet sklepní hospodářství s využitím velkoobjemových sudů za účelem získání kvalitnějšího vyzrálého vína. Praha si ale významné postavení na trhu s vínem udržela. V druhé polovině 16. století se také mohly díky knihtisku šířit nové poznatky o pěstování vína mezi vinaře. Kvalita pražského vína se díky vzrůstu domácí konkurence a novým poznatkům v této době výrazně zvyšovala.

6.1.4 Ochrana pražského vína

Přesto, že kromě období zhruba mezi roky 1470 a 1550 byly klimatické podmínky pro pěstování révy výrazně méně příznivé než v druhé polovině 14. století, bylo vinařství stále jednou z hlavních opor ekonomiky Prahy. Tento stav platil až do bitvy na Bílé hoře. To mohlo být realizováno pouze na základě centrální regulace. Již z kanceláře Karla IV. vyšly normy pro omezení dovozu cizího vína do Prahy. V následujících stoletích se často řešilo porušování těchto norem. Úspěch pražského vinařství byl možný jen díky systému cel, mýt, zákazů šenkování a skladování atd. Proti ochranářské tendenci stála ale chuť movitějších obyvatel po kvalitnějším víně z dovozu. Proto se u zákazů stanovovaly výjimky, podle kterých se některá kvalitní vína dovážet mohla. Poptávka po cizích vínech ale byla větší než nabídka a tak mnohé prameny zmiňují nařízení na postihování černého trhu. V polovině 16. století byl pak celoroční prodej vín povolen v obecních sklepech

pražských měst. To ukazuje, že poptávka po cizích vínech byla stále velká a nakonec se jí alespoň částečně vyšlo vstříc.

Rudolf II. se snažil zlatonosným vinicím kolem Prahy ve vlastním zájmu v mnohém pomáhat. Zasloužil se o zvýšení právního pořádku ve viničních věcech i o zpřísnění omezení dovozu. Vývoj na trhu s vínem ale pražským vinicím nepřál. Konkurence byla značná a sezóny s dobrou sklizní přinášely problém s nadprodukcí, která vedla ke snižování ceny. Když počasí nepřálo, tak naopak docházelo k neúrodám. Tyto děje vedly k tomu, že se výnosnost vinic snižovala a častěji docházelo k jejich podejji.⁴⁵⁰

Koncem 16. století v důsledku nepřízně počasí přestala produkce pražských vinic dostačovat pro uspokojení poptávky. Rudolf II. přistoupil k převratnému kroku, kterým povoluje dovoz cizích vín po vinobraní, pokud toho roku bude sklizeň vína špatná. V dalších letech rozhodovalo o povolení dovozu vína Staré Město.⁴⁵¹ Nyní byl dopad neúrody ještě větší, protože konkurence tlačila cenu pražského vína v době neúrody níž. Při nižším výnosu z vinic se muselo šetřit a to se podepsalo na kvalitě révy a pravděpodobně i na jeho ceně. Na sklonku Rudolfovy vlády se tedy problémy zdejšího vinařství značně nakupily a se zhruba 2 000⁴⁵² pražskými vinicemi, které se rozkládaly na zhruba 1 000 ha,⁴⁵³ to vypadalo špatně. V této situaci přišlo stavovské povstání a třicetiletá válka. Na základě prostudované literatury a pramenů jsem přesvědčen, že pražské vinařství pomalu směřovalo k výraznějšímu útlumu a že postupně by značná část půdy využívaná k pěstování révy změnila svůj účel. Události následující po bitvě na Bílé hoře ale zapříčinily snížení rozlohy vinic skokově během krátké doby.

6.1.5 Úpadek vinařství po bitvě na Bílé hoře

Pustošení armád během stavovského povstání a následných válek znamenalo zničení značné části vinic a viničních staveb v okolí Prahy. Velký dopad na vinařství měl také odchod mnoha majitelů vinic do exilu. Pro Dejvice, kam přišli měšťanští vinaři z velké části díky husitským konfiskacím, je tento vývoj příznačný. Měšťané, kteří zde zůstali, se už do nákladného zbudování nových

⁴⁵⁰ KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 46

⁴⁵¹ Čelakovský, č. 291, s. 499-501

⁴⁵² FROLEC, V. a kol.: *Vinohradnictví:(...)*, s. 98

⁴⁵³ *Ibidem*, s. 91

vinogradů příliš nehrnuli. Tomu se vzhledem k nepříznivému vývoji pražského vinařství v prvních dvou desetiletích 17. století nelze divit. Problémem byl i nedostatek pracovních sil.⁴⁵⁴ K tomu navíc nastalo nejchladnější období za posledních několik tisíc let.⁴⁵⁵ Válkou zničené a emigrací zpustlé vinice nemohly produkovat dostatek vína pro pokrytí spotřeby v Praze. Zákaz dovozu cizích vín byl proto zrušen.

K roku 1618 bylo v Dejvicích zapsáno 120 vinic, o 58 let později zde bylo 57 vinic. Nižší počet je sice z části zapříčiněn spojováním vinic, ale tyto vinice už byly vinicemi jen podle jména. Vinohrady zabíraly jen malou část jejich pozemků. Třicetiletou válku v Šárce nepřečkal žádný ze tří vrchnostenských dvorů. Z Šárky a Podbaby se až do počátku 18. století stala nebezpečná místa. Zbořeniny viničných domků údajně sloužily jako úkryty pro loupeživé bandy.⁴⁵⁶

Dejvice se konfiskacemi dostaly pod přímou správu svatovítského proboštví a byly přetvořeny z území s množstvím měšťanských vinic na rozsáhlý vrchnostenský velkostatek. Většina dejvické půdy byla využívána jako pole. Některé „vinice“ měšťanů zde ale byly i nadále. Velká část vinogradů na svazích, kde se půda nedala orat, byla nahrazena pastvišti a zahradami. Počet vinic se tedy zásadním způsobem snížil a jejich obhospodařování bylo převážně v rukou církve.⁴⁵⁷ Koncem 17. století došlo opět k oteplení a byly vysázeny některé nové vinice.

6.1.6 Válečná tažení v polovině 18. století a konec vinařství v Dejvicích

Válečné operace mezi roky 1741 a 1757 se dejvického území dotkly velmi citelně a znamenaly téměř úplný konec zdejšího vinařství. Mnoho viničních usedlostí v této době lehlo popelem. Josefský katastr, který mapuje stav Dejvic k roku 1784, dokládá, že zde stále réva pěstována je, jde ale jen o drobné viničky.⁴⁵⁸

Vinařství v okolí Prahy v 18. století zřejmě už nebylo zásadní součástí zemědělské výroby, ale spíše jen tradičním hospodářským odvětvím.⁴⁵⁹ Svou roli

⁴⁵⁴ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 31

⁴⁵⁵ SEMOTANOVÁ, E.: *Česko*, s. 214

⁴⁵⁶ BRONCOVÁ, D.: *Kniha o Praze 6*, s. 23

⁴⁵⁷ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 31

⁴⁵⁸ FIALOVÁ, L.: *Charakteristiky (...)*, s. 32

⁴⁵⁹ Ibidem

na zániku dejvických vinic sehrál zřejmě i fakt, že Šárecký potok, ze kterého byla vedena užitková voda pro Horní Šárku, měl stále menší průtok.⁴⁶⁰ Za příčinu zániku dejvického vinařství nelze označit válečné události poloviny 18. století. Byla zde celá řada důvodů, jak přírodních, tak sociálních, které by zřejmě později vedly ke stejnému výsledku. Pustošení vojsk tento proces ale velmi významně urychlilo.

Zrušení poddanství, rozpad panských dominií a zrušení celních hranic mezi Rakouskem a Uherskem v roce 1848 bylo poslední ranou pražskému vinařství. Zrušení dominií znamenalo konec hospodaření vrchnostenských dvorů a zrušení celních hranic mělo za následek dovoz levnějšího vína z Uher. Dejvice vstoupily do průmyslového věku. Poslední velká dejvická vinice na pozemcích Majorky brzy ustoupila zástavbě v okolí nově zbudované Podbabské železnice. Jílovitá půda Dejvic, která kdysi mohla trápit některé vinaře, byla nově zužitkována v několika cihelnách.⁴⁶¹

Pěstování révy už nebylo tak výhodným zemědělským odvětvím. V druhé polovině 19. století se prosadilo proti tradičnímu trojpolnímu hospodářství intenzivnější střídavé hospodářství, díky čemuž se pěstování píce či technických plodin jako cukrové řepy vyplatilo zemědělcům více než pěstování vinné révy. Průmyslová generace navíc dává přednost pivu a kořalce a spotřeba vína klesá.⁴⁶²

Dnes je v Praze registrováno celkem 11 ha vinic.⁴⁶³ V Dejvicích připomíná zlaté doby vinařství snad jen nedávno zbudovaný kaskádový vinohrad u nově zrekonstruované usedlosti Kotlářka.

6.2 Přehled hlavních tezí

- I. Existence vinic v Dejvicích před 14. stoletím je i přes absenci přímých písemných pramenů velmi pravděpodobná.
- II. Nejvhodnější přírodní podmínky pro pěstování vína v okolí Prahy v celém středověku a novověku panovaly ve 14. století. Vhodné klimatické podmínky byly ve správnou chvíli podpořeny vytvořením příhodných

⁴⁶⁰ VACEK, F., II. díl, s. 444

⁴⁶¹ HLAVSA, V.: *Pražský sborník vlastivědný 1963*, s. 36-38

⁴⁶² KRAUS, V.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě*, s. 50-53

⁴⁶³ *Oficiální webové stránky Botanické zahrady hl. m. Prahy*

právních norem, díky čemuž mohlo dojít k úspěšnému rozvoji pražského vinařství.

- III. Nařízení Karla IV. o výsadbě vinic v okolí Prahy nebylo uplatňováno v plném rozsahu. Dejvic se nařízení dotklo jen velmi omezeně.
- IV. Vznik vinic měl velký sociální dopad pro Prahu i díky tomu, že pro práci na vinicích byla využita městská chudina. I to bylo zřejmě panovníkovým záměrem.
- V. Pražskému vinařství husitské bouře i přes zničení značné části vinohradů prospělo, protože husitské konfiskace umožnily jeho následný rozvoj. To se významně projevilo v Dejvicích, kde došlo k první velké vlně výsadby vinic právě až na základě konfiskací tamější církevní půdy.
- VI. Vznik vinic zásadně ovlivnil urbanismus Prahy, jelikož v blízkosti hlavního města díky němu mohlo vzniknout množství viničních usedlostí.
- VII. Dlouhodobě byl úspěch pražského vinařství na trhu s vínem možný jen díky přísnému omezení dovozu.
- VIII. „Zlatou érou“ pražského vinařství lze označit období mezi léty 1497 a 1547.
- IX. Zkáze vinic po roce 1620 předcházel nepříznivý vývoj na trhu s vínem i zhoršení klimatu. Tyto důvody by samy o sobě postupně způsobily razantní snížení rozlohy pražských vinic.
- X. Dejvice byly po Bílé hoře postupně přetvářeny z území rozděleného na množství měšťanských vinic na rozsáhlý vrchnostenský velkostatek. Většina půdy vhodná k orbě byla využívána jako pole. Počet měšťanských „vinic“ se výrazně snížil. Víno bylo nadále pěstováno hlavně na šáreckých svazích.
- XI. Za příčinu zániku dejvického vinařství nelze označit válečné události poloviny 18. století. Tyto události pouze urychlily vývoj daný přírodními a společenskými podmínkami.

7. Přílohy

7.1 První viniční privilegium Karla IV.

Zřejmě nejvýznamnější listina pro české vinařství vyšla z kanceláře českého krále a císaře Karla IV. 16. února 1358.⁴⁶⁴ Král listinou nařizuje zakládání vinic v okolí Prahy a ustanovuje viniční práva. Blíže se listině věnuji v kap. 4.2.2.

„Karel z boží milosti římský císař po vše časy rozmnožitel říše a Český král. Velebnost naše císařská z přirozené dobroty k tomu jest náchylná, aby všeckněch našich i říše svaté poddaných, věrných milých, požitek a dobré jednala a je znamenitě ode všech škod obhajovala; však zvláště míníme království našeho Českého i všech obyvatelův v temž království čest, dobré i požitek rozmnožiti i rozšířiti pro víru jich ustavičnou a dokonalé poslušenství, kteréž jsme na nich po vše časy bez přerušeni shledali a ještě vždy až podnes v celosti shledáváme. Protož s dobrým rozmyslem a s raddou přátel našich a s naším jistým vědomím umyslili jsme a vypovídáme tyto věci, jakož dole stojí psány: Nejprvé aby v království našem Českém ihned v postě nejprve při

štím vinice osazovali na všech horách ve třech mílech okolo města našeho Prahy ležících, kdežkolivěk a nebo v kterémžkolivěk kraji v těch třech mílech takovúto rozšafností. Kdož dědictví má okolo Prahy, ten má hned ve čtrnácti dnech po dání tohoto listu počítajíc počítí osazovati, jestližeby chtěli; pakliby sami osazovati nechtěli a nebo s to býti nemohli, tehdy ti mají a budou moci osazovati, kterýmž permistr propůjčí a kdož ty vinice osadíc dělati budú, ti mají od toho dne, kterýž počnú osazovati, za dvanácte let pořád zběhlých freyung a neb svobodu míti a třinácté léto tomu, cíž dědictví jest a neb ta hora, desátek dáti i budoucím náměstkům našim, Českým králům, s každé vinice půl džbera vína na každý rok dávati a každá vinice má býti dél šedesáti průtkův a osmi průtkův s šíří a každý průtek osmi loket zdělí. Také chceme, aby všecky vinice, kteréž se tato léta osadí aneb kteréž i v budoucích létech osazeny budou, ungeltu a zemské berně i všech jiných obtěžování věčně prázdný byly a svobodny. Také toto ukládáme, aby konšelé

⁴⁶⁴ ČELAKOVSKÝ, J.: *Privilegia*, č. 66, s. 110-112

Velikého našeho města Pražského na našem i na našich budoucích Českých králův místě a naší mocí královskou mohli každý rok a neb kolikrátby toho potřebí bylo, perkmistra usaditi i zase ssaditi. Také tém vinicem dáváme takovou svobodu, milost a právo, aby nižádný v nich nepřekážel ve dne ani v noci, málo ani mnoho. Pakliby se přihodilo, buď kdož buď, urozený neb neurozený, že by jinému do jeho vinice a neb na jeho požitek viničný sáhl a některou škodu učinil, buďto na réví neb na víně, na dříví neb na ovotci, pěšky neb na koni, buďto cesty děláním a neb kterým kolivěk jiným obyčejem, kdožby to ve dne učinil a v tom zastižen byl, ten jest pravou ruku propadl, ač nevyplatí-li ji dvaceti kopami, a jeho jiný statek má na perkmistra připadnouti; a kdož by pak v noci škodil a v tom byl polapen neb napaden, ten jest hrdlo své propadl a statek jeho na perkmistra jest připadl. Přihodilo-li by se pak, že takový zločince, jeden a nebo jich více, kteřížby škodili, při takovém škození zabit byl, tehdy ten, kdožby jej zabil, jest nic víc nepropadl, než dva halěře, kteréž má na téhož zabitého tělo položiti má. Pakliby ten, kdož jest škodu učinil, utekl, tehdy má actován býti podle práva Starého města Pražského. Pakliby ku právu stál, tehdy sám třetí přísahú svou nevinu bude moci zpraviti; pakliby dobrým svědomím byl přemožen, tehdy jest hrdlo propadl a statek jeho na perkmistra spadne, kromě pánův našich zemí, jestli žeby některý takovou škodu učinil, jakož svrchu psáno stojí a v tom že by byl popaden a nebo žeby pak i utekl, takový aby nám byl vydán a před námi a neb před tím, komuž bychom my to zvláště poručili, aby naň žalováno bylo a slibujeme, že takovému každému kážem práva dopomoci, jakož svrchu stojí psáno. Také tomu chceme, aby všecka práva viničná, kterýmžby kolivěk obyčejem jmenována mohla býti, buďto o škody, o rány smrtdlně i o jiné všecky věci k rozsázení jinam nikamaměž podávána ani kde jinde súzena nebyla, než před konšely našimi v Starém městě Pražském, kteřížto souditi mají a jiný žádný, jakož nahoře stojí psáno. Ku potvrení listu tohoto náš císařský majestát jest přivěšen. Datum Pragae anno domini MCCCLVIII feria VI post dominicam Esto michi, regni nostri anno XII etc.“

7.2 Vyobrazení vína ve Velislavově bibli

Velislavova bible⁴⁶⁵ patří mezi nejobsáhlejší obrazové knihy vzniklé ve střední Evropě. Objednavatelem tohoto rukopisu s jenně kolorovanými perokresbami byl zřejmě Velislav, notář Jana Lucemburského a Karla IV. Dílo vzniklo v polovině 14. století.⁴⁶⁶

Na základě interpretace vyobrazení vinných keřů ve Velislavově bibli dochází Vilém Kraus k domněnce, že v Čechách byla před rozsáhlou výsadbou révy za Karla IV. pravděpodobně převážně pěstována odrůda Heunisch⁴⁶⁷ či samovolní kříženci s touto odrůdou. Jde o keře se silnými kmeny, rostoucími bez opory a dosahujícími velké výšky, které byly sázeny ve větších vzdálenostech od sebe. Takto byla zmiňovaná odrůda pěstována na Moravě, v Rakousku, Uhrách a také v Čechách.⁴⁶⁸

Obr. 9: Noe vysazuje vinici.⁴⁶⁹ Zemědělec Noe byl první, kdo vysadil vinici.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ *Velislavova bible picta*, dnes Národní knihovna České republiky, sign. XXIII.C.124

⁴⁶⁶ UHLÍŘ, Z.: *Velislavova bible*

⁴⁶⁷ Heunisch se do evropských vinařských oblastí dostala s Huny.

⁴⁶⁸ KRAUS, V.: *Období rozvoje i úpadku při pěstování révy vinné v Čechách*, in KILIÁN: *Trpké býti zdá se?*, s. 11

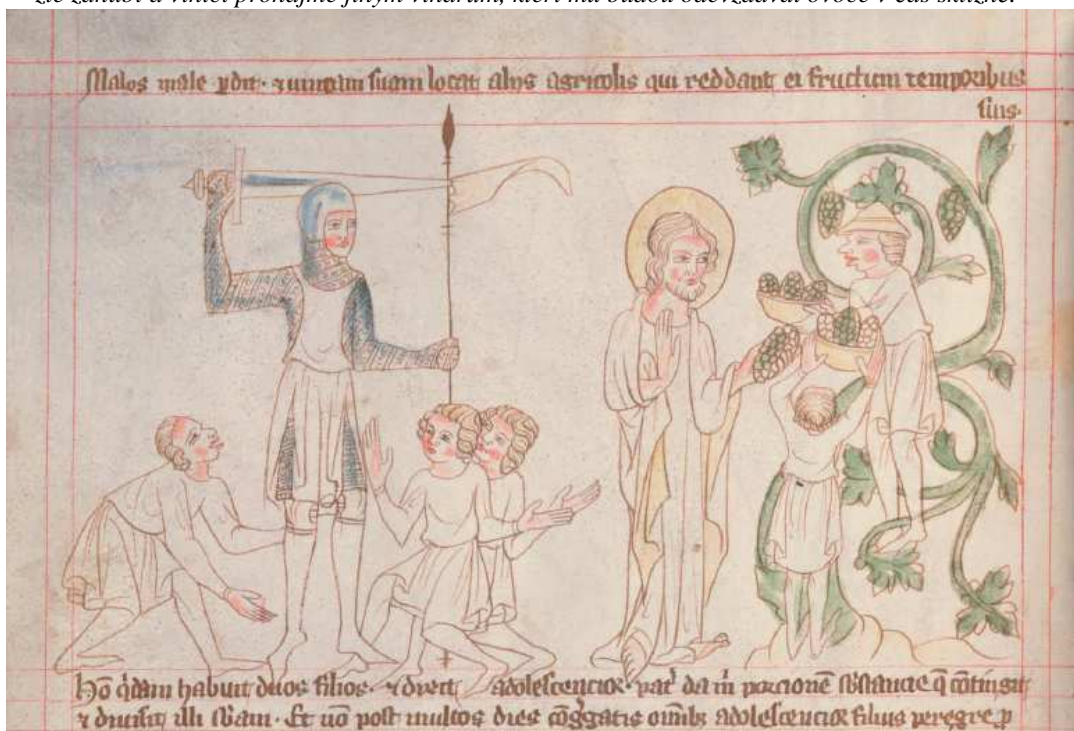
⁴⁶⁹ *Velislavova bible*, fol. 10v

⁴⁷⁰ *Bible*, Gen 9,20

Obr. 10: Vysazení vinice⁴⁷¹ „*Poslechněte si další podobenství: Jeden hospodář vysadil vinici, obehnal ji plotem, vykopal v ní lis a postavil věž.*“ Pak ji pronajímal vinařům a vydal se na cestu. Když se přiblížil čas vinobraní, poslal k vinařům své služebníky, aby převzali její úrodu. Vinaři se těch služebníků chopili a jednoho ztloukli, jiného zabili a dalšího kamenovali.⁴⁷²

Obr. 11: Zahubení zlých, vinice pronajata jiným rolníkům.⁴⁷³ Odpověděli mu: „*Ty zlosyny zle zahubí a vinici pronajme jiným vinařům, kteří mu budou odevzdávat ovoce v čas sklizně.*“⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Velislavova bible, fol. 137v

⁴⁷² Bible, Mt 21,33-35

⁴⁷³ Velislavova bible, fol. 138v

⁴⁷⁴ Bible, Mt 21,41

Obr. 12: Václav se sluhou na vinici⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ Svatováclavská legenda *Crescente fide* in Velislavova bible, fol. 184v

7.3 Geologická mapa Dejvic

Obr. 13: Geologická mapa Dejvic 1:50 000 doplněná o překryvnou vrstvu topografické mapy⁴⁷⁶

⁴⁷⁶ BOKR, P.: geologicke-mapy.cz

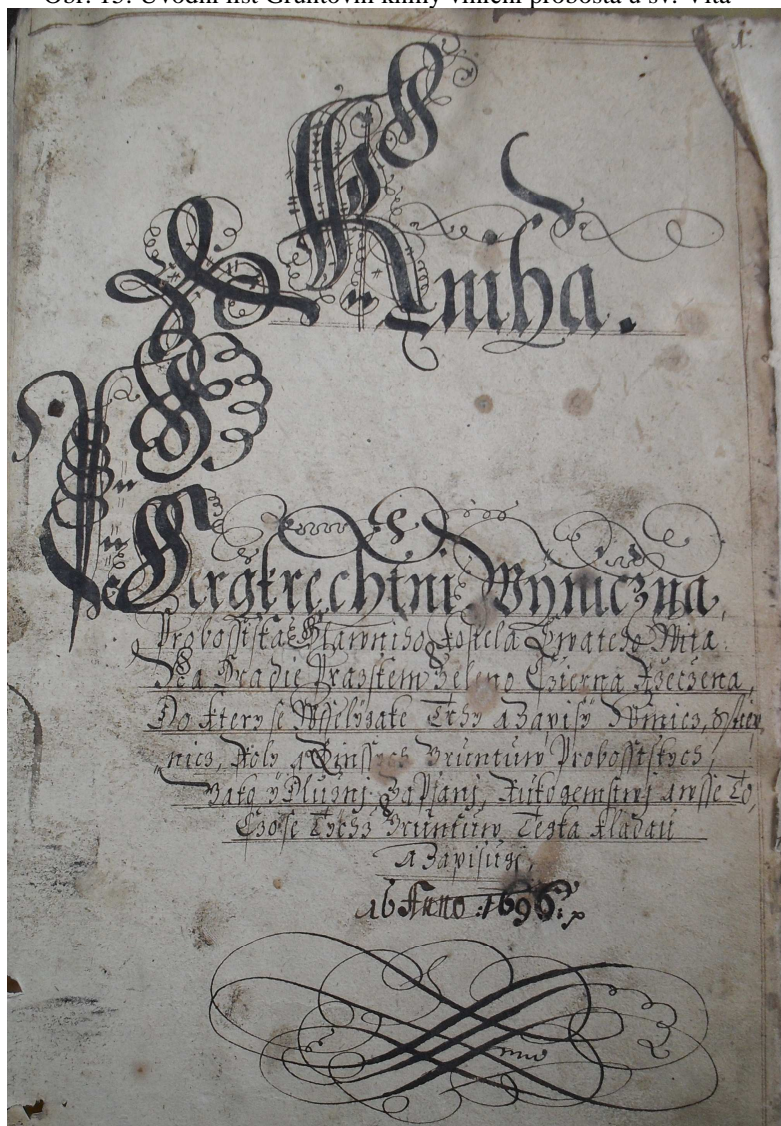
Obr. 14: Legenda ke geologické mapě Dejvic⁴⁷⁷

	1: antropogenní uložení, vytěžené prostory Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	3: říční sedimenty (písek, štěrk) Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	4: nívní sedimenty (hlína, písek, štěrk) Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	5: splachové sedimenty (hlína, písek, štěrk) Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	6: svahové sedimenty (hlína, písek) Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	13: naváté sedimenty (spraš, sprašová hlína) Stáří: kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	23: říční sedimenty (písek, štěrk) Stáří: neogén, kvartér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: kvartér Českého masivu a Karpat
	50: říční až jezerní sedimenty (štěrk, písek, jíl) Stáří: terciér, Typ hornin: sedimenty nezpevněné, Geologický region: relikt terciéru v Českém masivu
	83: křemenný pískovec Stáří: křída, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: česká křídová pánev
	88: spongilitický slínovec a prachovec Stáří: křída, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: česká křídová pánev
	95: jílovec, prachovec, uhlí, pískovec, slepenec Stáří: křída, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: česká křídová pánev
	599: vápenec, břidlice, silicit Stáří: silur, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	610: pískovec Stáří: ordovík, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	617: droba, pískovec, prachovec, jílovitá břidlice Stáří: ordovík, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	618: prachovec, břidlice Stáří: ordovík, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	619: jílovec, prachovec Stáří: ordovík, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	624: bazalt, pyroklastika, tuf Stáří: ordovík, Typ hornin: vulkanity, vulkanoklastika, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	633: jílovitá břidlice Stáří: ordovík, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	634: břidlice Stáří: ordovík, Typ hornin: metamorfity, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	710: fylitická břidlice Stáří: svrchní proterozoikum, Typ hornin: metamorfity, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	722: droba, prachovec Stáří: svrchní proterozoikum, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	725: silicit Stáří: svrchní proterozoikum, Typ hornin: sedimenty zpevněné, Geologický region: bohémikum - Barrandien a ostrovní zóna střeďočeského plutonu
	784: žilný křemenný diorit Stáří: svrchní proterozoikum až spodní paleozoikum, Typ hornin: magmatické intruze, Geologický region: bohémikum - magmatity
	790: lamprofyry Stáří: svrchní proterozoikum až spodní paleozoikum, Typ hornin: magmatické intruze, Geologický region: bohémikum - magmatity

⁴⁷⁷ BOKR, P.: geologicke-mapy.cz

7.4 Reprodukce vybraných písemných pramenů

Obr. 15: Úvodní list Gruntovní knihy viniční probošta u sv. Víta⁴⁷⁸

Obr. 16: pečeť v Gruntovní knize komorní jurisdikce⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Gruntovní kniha viničná probošta u sv. Víta, 1696-1865, fol. 1r

⁴⁷⁹ Gruntovní kniha komorní jurisdikce I. zelenoblá, 1758-1861, fol. 19r

8. Seznam literatury a pramenů

8.1 Literatura

BEDRNÍČEK, Pavel: *Obce vůkolní: před branami měst pražských*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2006. 285 s.

BEHRINGER, Wolfgang: *Kulturní dějiny klimatu: od doby ledové po globální oteplování*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. 404 s.

BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. sv. VII. 1526-1618. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005. 639 s.

BORKOVSKÝ, Ivan a kol.: *Dějiny Prahy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 824 s.

BRÁZDIL, Rudolf; KOTYZA, Oldřich: *Historická klimatologie a historie* in DVOŘÁK, J., ed. a KNOZ, Tomáš, ed.: *IX. sjezd českých historiků: Pardubice 6.-8. září 2006. Svazek II., Historie v kontextu ostatních vědních disciplín*. Praha: Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) ve spolupráci s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně, Filozofickou fakultou Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Fakultou filozofickou Univerzity Pardubice, 2008. 469 s.

BRÁZDIL, Rudolf; KOTYZA, Oldřich: *Kolísání klimatu v Českých zemích v první polovině našeho tisíciletí* in *Archeologické rozhledy: Informační orgán archeologických a příbuzných vědeckých ústavů v ČR*. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, díl 49, 1997.

BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Kniha o Praze 6*. 3., upr. a rozš. vyd. Praha: MILPO, 2004. 231 s.

BUŘÍVAL, Zdislav: *Staletá Praha: sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. VIII. díl, Praha 1977. 390 s. IX. díl, Praha 1979, 348 s.

CULKOVÁ, Dagmar: *Nejvyšší purkrabství (NP) 16. stol. - 1871 (1919) Inventář*. Praha 1964.

FIALOVÁ, Ludmila: *Charakteristiky pražských příměstských usedlostí a jejich vývoj* in *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*. No 1, Praha: Universita Karlova, 1973, s. 27.

FROLEC, Václav a kol.: *Vinohradnictví: kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách*. Vyd. 1. Brno: Blok, 1973. 297 s.

HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav a KAŠPAR, Jaroslav: *Vademecum pomocných věd historických*. 3., opr. a dopl. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 544 s.

HLAVSA, Václav, ed.: *Pražský sborník vlastivědný 1963*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1963. 109 s.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 568 s.

HOLEC, František a KOVAŘÍK, Petr, ed.: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl IV., Připojené obce a zaniklé osady*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 261 s.

HOUŠKOVÁ, Daniela: *Hanspaulka: historie, vzpomínky, zajímavosti*. Praha: Unicornis ve spolupráci s klubem Hanspaulka, I. a II. díl, 2005 a 2006. 175 a 175 s.

HRUBEŠ, Josef a HRUBEŠOVÁ, Eva. *Pražské domy vyprávějí*-. Vyd. 1. Roztoky u Prahy: Orion, 1995.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. 1. svazek, Fundace 12. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998. 367 s.

KILIÁN, Jan, ed.: *Trpké býti zdá se?: víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku: sborník příspěvků z konference konané v Mělníce 2.-4. dubna 2008*. Vyd. 1. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009. 292 s.

KILIÁN, Jan a kol.: *Mělník*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 438 s., Dějiny českých, moravských a slezských měst.

KOPŠ, Jaroslav: „*seriál článků o pražských usedlostech*“, Večerní Praha, 1977-83.

KOTYZA, Oldřich; PEJML; Karel; SLÁDKOVÁ, Jana: *Několik poznámek ke kolísání klimatu v Čechách 14. a 15. století* in *Archæologia historica 15*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1990.

KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*. Vyd. 1. Praha: Radix, 2009. 238 s.

KRAUS, Vilém, FOFFOVÁ, Zuzana a VURM, Bohumil: *Nová encyklopedie českého a moravského vína*. Díl 1., Praha: Praga Mystica, 2005.

KRAUS, Vilém a kol.: *Réva a víno v Čechách a na Moravě: tradice a současnost*. Vyd. 1. Praha: Radix, 1999. 280 s.

KREJČÍK, Adolf Ludvík, ed. *Rejstřík jmenný a věcný k dílu Augusta Sedláčka Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1933. 193 s. Rozpravy České akademie věd a umění; Třída I. Číslo 80.

LAMB, Hubert Horace: *Climate in the last thousand years: natural climatic fluctuations and change* in: H. FLOHN, H., ed.; FANTECHI, lohn, R., ed.: *The Climate of Europe: Past, Present and Future*. Dordrecht – Boston – Lancaster: 1984, s. 356. dostupné na:

<http://books.google.cz/books?id=w0pAEI6AWLgC&printsec=frontcover&dq=The+Climate+of+Europe:+Past,+Present+and+Future&source=bl&ots=MeXyKn8t2W&sig=x1A0UbCrYQgoZkkPtLhUImM2eVk&hl=cs&ei=8cuZTbS7DM3dsga87OTDCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBgQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>, datum přístupu: 5. 4. 2011.

LAŠŤOVKOVÁ, Barbora: *Pražské usedlosti*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. 359 s.

MOULÍKOVÁ, Jiřina. *Pražské dvory a usedlosti památkově chráněné*. Praha: Městská knihovna v Praze, 1989. 25 l. Metodické texty a bibliografie Městské knihovny v Praze.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1888-1909. 28 sv.

PAVELKOVÁ, Irena: *Vinařská a vinohradnická legislativa ČR – historie a současnost*, Diplomová práce na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, 2007, 57 s., Dostupné na:
<http://is.muni.cz/th/76996/pravf_m/Diplomova_prace_Pavelkova.pdf>, datum přístupu: 12. 6. 2012.

PEJML, Karel: *Příspěvek ke kolísání klimatu v severočeské vinařské a chmelařské oblasti od r. 1500-1900 in Sborník prací hydrometeorologického ústavu Československé socialistické republiky*. Sv. 7. Praha: [nákl. vl.], 1966. 86 s.

PETRÁŇ, Josef: *Staroměstská exekuce*. 3., upr. a rozš. vyd., v Bráně 1. Praha: Brána, 1996. 349 s.

POULÍK, Josef: *Staří Moravané budují svůj stát*. Vyd. 1. Gottwaldov: Krajské nakladatelství, 1960. 300 s.

RUTH, František: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl I, Ulice Anenská - Karlov*. Vyd. 2., v NLN 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 472 s.

SEDLÁČEK, August: *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách, jež sebral a složil August Sedláček*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1923. vi, 498 s. Rozpravy České akademie věd a umění. Třída 1; č. 66.

SEMOTANOVÁ, Eva a kol. *Česko: Ottův historický atlas*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007. 408 s.

STANĚK, Josef: *Víno není vinno: kapitoly z dějin vína*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1998. 285 s.

STAŇKOVÁ, Jaroslava: *Praha a její usedlosti* (seriál článků), *Večerní Praha*, 1984-85.

STAŇKOVÁ, Jaroslava, HURIN, Martin a STANĚK, Jaroslav. *Pražské zámky, zámečky a usedlosti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 261 s.

SUK, Miloš: *Geologie a víno*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995. 68 s.

ŠTĚPÁNEK, Miroslav: *Změny vegetace v historickém období (Příspěvek k dějinám osídlení 3)* in *Československý časopis historický*. Praha: Academia, 1953-1989.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy*. W Praze: W komissí u Františka Řiwnáče, I. díl, Praha 1855, 658 s.; II. díl, Praha 1871, 554 s.; III. díl Praha 1875, 664 s.; VIII. díl, Praha 1891, 547 s.; XII. Díl, Praha 1901, 472 s. Nowočeská bibliothéka; č. 18.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 658 s. Česká historie; sv. 1.

VACEK, František: *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí* in ČELAKOVSKÝ, Jaromír, ed., TEIGE, Josef, ed. a VOJTÍŠEK, Václav, ed. *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*. Praha: Obec hlavního města Prahy, díl 2. 1911. 515 s. díl 4. 1923. 592 s.

VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, Marie, *Úřad perkmistra pražských viničných hor* in ČELAKOVSKÝ, Jaromír, ed., TEIGE, Josef, ed. a VOJTÍŠEK, Václav, ed. *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*. Praha: Obec hlavního města Prahy, díl 6. 1930. 427 s.

VANĚČEK, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 2. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1970. 534 s.

ZELINKA, Timoteus Čestmír. *Pražská předměstí: Život za pražskou hradební zdí*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1955. 125 s. Pragensia. Osvětové a obrazové propagační publikace.

8.2 Prameny:

BARTOŠEK Z DRAHONIC: *Kronika* in HLAVÁČEK, Ivan, ed.: *Ze zpráv a kronik doby husitské*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. 487 s. Členská knihnice / Svoboda.

Berní rula, Rakovnicko, NA, fond BR, inv. č. 23.

Bible: překlad 21. století. Vyd. 2. Praha: Biblion, 2009. 2275 s.

BRETHOLZ, Bertold ed.: *Monumenta germaniae historica, nova series II*, Berlín 1923, passim (zprávy o dějinách svatovítské kapituly).

ČELAKOVSKÝ, Jaromír, ed. *Privilegia měst Pražských = Privilegia civitatum Pragensium*. Praha: Edv. Grégr, 1886. CLXVI, 811 s. Sběrka pramenů práva městského království Českého; díl 1.

EMLER, Josef, ed. a TINGL, František Antonín, ed. *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. liber sextus. Ab anno 1399 usque ad annum 1410.* Prague: Sumptibus Societatis historicae Pragensis, 1883. 352 s.

FRIEDRICH, Gustav, ed.: *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus 1. inde Ab A. 805 usque ad A. 1197.* Praga: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1904-1907. 12, 117-124, 161-567 s.

FRIEDRICH, Gustav, ed.: *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus 2. inde Ab A. 1198. usque ad A. 1230.* Praga: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1912. 6, 576 s.

KOLÁR, Jaroslav, ed. a HÁJEK Z LIBOČAN, Václav: *Kronika česká: výbor historického čtení.* Vyd. 1. Praha: Odeon, 1981. 736 s. Živá díla minulosti; sv. 91.

Josefský katastr, Rakovnicko, NA, fond JK, karton 2621, inv. č. 23.

K dějinám vinařství českého: královská instrukce z roku 1590 o právech perkmisterských při horách viničných. V Praze: Posel z Prahy, 1877. 14 s.

KOLÁR, Jaroslav, ed.: *Středověké legendy o českých světcích.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 263 s. Česká knihnice.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Historie o těžkých protivěnstvích církve české.* Praha: Blahoslav, 1952. 253 s.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká.* 4. vyd. Praha: Odeon, 1975. 260 s. Světová četba; sv. 464.

KRABICE Z WEITMILE, Beneš: *Kronika pražského kostela* in BLÁHOVÁ, M. a kol.: *Kroniky doby Karla IV.*, Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1987. 647 s. Členská knihnice.

LINHART, Pavel, SUK, Miloš a VÁLEK, Vratislav. *Vinařský atlas území České republiky = Weinatlas des Gebietes der Tschechischen Republik*. 1. vyd. Praha: Dolin, 2007. 226 s.

Listiny z kanceláře nejvyššího komorníka, Archiv hl. města Prahy, *Sbírka rukopisů*, zejména: *Gruntovní kniha komorní jurisdikce I. zelenobílá*, kniha purkrechtní, 1758-1861, inv. č.: 5264; *Gruntovní kniha komorní jurisdikce II. červená*, kniha purkrechtní, 1595-1759, inv. č.: 5265; *Gruntovní kniha komorní jurisdikce II. červená*, kniha purkrechtní, 1758-1812, inv. č.: 5266; *Gruntovní kniha komorní jurisdikce IV.*, kniha purkrechtní, 1811-1854, inv. č.: 5267.

Listiny z kanceláře nejvyššího purkrabství, NA, fond NP, zejména: karton 2, inv. č. 281, „*plat z vinice Kotlářky*“; karton 3, inv. č. 295, „*dvůr a mlýn v Šárce*“; karton 14, inv. č. 419 a 420, „*Vinice v Šárce, náležící klášteru sv. Mikuláše na Starém městě pražském*“ a „*Výkaz emfyteutických pozemků*“; karton 15, inv. č. 441, „*Velká Žežulka*“; karton 17, inv. č. 456, „*vinice Žežulka*“; karton 23, inv. č. 535, „*Převzetí 2 vinic v Šárce*“; karton 40, inv. č. 731, „*Ves Podbaba – prodej polí*“.

Listiny z kanceláře proboštví u sv. Víta, Archiv hl. města Prahy, *Sbírka rukopisů*, zejména: *Gruntovní kniha viničná probošta u sv. Víta*, kniha viničná 1696-1865, inv. č.: 5260; *Gruntovní kniha*, kniha purkrechtní, 1836-1870 a 1738-1804, inv. č.: 5258 a 5259; *Kniha listin proboštská*, kniha listin, 1793-1827, inv. č.: 5262; *Gruntovní kniha proboštské jurisdikce*, kniha purkrechtní, 1774-1808, inv. č.: 5263.

REZEK, Antonín, ed. a DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš: *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*. V Praze: Matice Česká, 1878-1880. 2 sv. (lxxi, 367; vi, 354 s.). Památky staré literatury české; Sv. 5. Řada III.

NOVÁČEK, Vojtěch, Jaromír ed.: *Zápisy z knih viničních 1358 – 1576* in KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XVa XVIII.* V Praze: Domestikální fond království Českého, 1896 a 1900. 516 a 615 s

PALACKÝ, František: *Popis království Českého, čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII wykonaného.* W. Praze: J.G. Kalve, 1848. VIII, 608 s.

PIUS II. a kol.: *Historia Bohemica = Historie česká.* Vyd. 1. Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 1998. cvi, 276 s. Clavis monumentorum litterarum (Regnum Bohemiae). Fontes rerum Regni Bohemiae.

Plán Dejvic podle indikačních skic Stabilního katastru, NA, fond IS, inv. č. 7735.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. V. sv., 1557-1580. V Praze: Nákladem Výboru zemského království českého, 1887. 835 s.

Stabilní katastr, kraj pražský XI, okres Smíchov, Dejvice, NA, fond SK, karton 3105 inv. č. 6876.

ŠIMEK, F., ed. a KAŇÁK, M., ed.: *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického.* Vyd. 1. Praha: SNKLHU, 1959. 483 s., [16] s. obr. příl. Živá díla minulosti; sv. 24.

TADRA, Ferdinand, ed.: *Soudní akta konsistoře Pražské = (Acta judiciaria consistorii Pragensis). část IV, (1401-1404).* V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. xiii, 362 s. Historický archiv; č. 11.

Tereziánský katastr český. Sv. 2, Rustikál (kraje K-Ž). 1. vyd. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 1966. 524 s. Edice berních katastrů českých, moravských, slezských; Sv. 3.

UHLÍŘ, Zdeněk. *Velislavova bible = Velislai biblia picta = Velislaus Bible.* 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007. 38 s.

ZACHOVÁ, Jana, ed.: *Legendy Wolfenbüttelského rukopisu.* Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2010. 207 s.

8.3 Jiné zdroje:

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY: *Vývoj pražské samosprávy* [online], datum přístupu: 23.11.2012, přístupné na:
<<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-I-B.html>>.

ČESKÁ GEOLOGICKÁ SLUŽBA: *Mapová aplikace* [online], datum přístupu: 12. 11. 2012, dostupné na:
<http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50zj&y=745700&x=1040700&s=1>

BOTANICKÉ ZAHRADY HL. M. PRAHY: *Vinice sv. Kláry* [online], datum přístupu: 4. 8. 2012, přístupné na: <http://www.botanicka.cz/hlavni-stranka/pro-navstevniky/navstevnicke-okruhy/vinice-sv.-klary.html?page_id=181>.

ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘICKÝ A KATASTRÁLNÍ: *Archivní mapy: Prohlížení archiválií Ústředního archivu zeměměřictví a katastru* [online], datum přístupu: 17. 7. 2011, oficiální webové stránky, přístupný na: <<http://archivnimapy.cuzk.cz/>>.

HLAVNÍ MĚSTO PRAHA: *Péče o památky hlavního města Prahy* [online], datum přístupu: 15. 5. 2009, přístupný na: <http://pamatky.prahamesto.cz/76858_Dejvice>.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV: *Internetová databáze nemovitých památek*
[online], datum přístupu: květen 2009, přístupná na:
<<http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>>.

WIKIPEDIE: *Josefov* [online], poslední aktualizace 21. 10. 2012 v 13:20, datum
přístupu: 12. 11. 2012, Dostupné na:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Josefov_%28Praha%29>.

WIKIPEDIE: *Staré Město* [online], poslední aktualizace 7. 1. 2012 v 18:00, datum
přístupu: 25. 10. 2012, Wikipedie. Dostupné na:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Star%C3%A9_M%C4%9Bsto_%28Praha%29>.

WIKIPEDIE: *Víř* [online], poslední aktualizace 7. 1. 2012 v 18:00, datum
přístupu: 25. 10. 2012, Wikipedie. Dostupné na:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%ADch>>.